

NYT VOIN AJATELLA VAPAAMMIN

Uskonnollisesta yhteisöstä poiskääntyminen

Itä-Suomen yliopisto

Filosofinen tiedekunta, läntinen teologia

Pro gradu -tutkielma, huhtikuu 2011

Uskonnonpedagogiikka

Heli Karjalainen

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Teologian osasto	
Tekijät – Author Heli Karjalainen			
Työn nimi – Title NYT VOIN AJATELLA VAPAAMMIN Uskonnollisesta yhteisöstä poiskääntyminen			
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages
uskonnonpedagogiikka	Pro gradu -tutkielma	X	Huhtikuu 2011 84 sivua + liite
	Sivuainetutkielma		
	Kandidaatin tutkielma		
	Aineopintojen tutkielma		
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkielma käsittelee uskonnollisesta yhteisöstä poiskääntymistä. Tutkielman tavoitteena on etsiä vastausta kysymykseen, miten uskonnollisesta yhteisöstä irtaantunut itse hahmottaa ja merkityksellistää irtaantumiskokemustaan ja sen vaikutusta elämään. Tutkimustehtävä hahmottuu kolmen pääkysymyksen kautta: 1. miksi yhteisöstä lähdetään, 2. miten irtaantuminen tapahtuu ja 3. miten irtaantumiskokemus vaikuttaa elämään.</p> <p>Tutkielman teoreettisen viitekehyksen muodostaa amerikkalainen uskontopsykologinen ja uskontosociologinen kääntymisen tutkimus. Lähtökohtaletuksena on, että kääntyminen ja poiskääntyminen ovat samantapaisia, mutta kylläkin päinvastaisia tapahtumia, joissa ihmisen psykologinen ja sosiaalinen maailma muotoutuu uudelleen. Tutkimusaineiston muodostaa 24 kääntymiskertomusta, jotka käsittelevät irtaantumista kahdeksasta eri uskonnollisesta yhteisöstä. Painopisteenä tulkinnassa on ymmärtää yksilön kokemusta, joten tutkimusta voisi luonnehtia aineistoltaan narratiiviseksi kokemuksen tutkimukseksi.</p> <p>Tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että irtaantumisen taustalla on ennen kaikkea ideologisia syitä, joiden pohjalta yhteisön vaalimaa elämäntapaa aletaan kritisoida. Poiskääntyminen voi myös liittyä elämän kriiseihin tai oman yksilöllisen identiteetin toteuttamisen vaikeuksiin yhteisön jäsenenä. Irtantumisen voi aiheuttaa myös konfliktit yhteisön johdon kanssa tai vaihtoehtoisen uskonnollisen yhteisön löytyminen.</p> <p>Poiskääntyminen uskonnollisesta yhteisöstä tapahtuu neljän vaiheen kautta. Ensimmäisessä vaiheessa siirrytään uskosta epäilyyn. Toisessa vaiheessa epäily konkretisoituu irtiottoon, joka tapahtuu aineiston perusteella kuuden strategian avulla. Irtiottostrategiat ovat vähittäinen jättäytyminen pois yhteisön toiminnasta, kielletyn tekeminen, suora eroilmoitus, maantieteellinen etääntyminen, älyllinen irtaantuminen ja keskusteleminen irtaantuminen. Kolmannessa vaiheessa eletään irtioton seurausten kanssa, jolloin keskeistä ovat sosiaalisen ympäristön reaktiot irtiottoon ja omat sisäiset pohdinnat päätöksen oikeellisuudesta. Neljännessä vaiheessa aletaan rakentaa yhteisön jälkeistä omaa elämää. Tällöin keskeistä ovat tuen ja vertaistuen etsintä, sosiaalisten suhteiden uudelleenjärjestely ja uskonnollisen ajattelun tasapainon löytäminen.</p> <p>Poiskääntymiskokemusta kuvataan nykyhetken näkökulmasta rankkana, mutta positiivisena kokemuksena. Kokemuksen positiivisuus nousee vertailussa aiempaan: elämä ei olisi sellaista kuin se on ilman rankan kokemuksen läpikäyntiä. Kokemus vaikuttaa erityisesti sosiaalisiin suhteisiin, mutta myös suhde uskoon ja uskonnollisuuteen muuttuu poiskääntymiskokemuksen myötä. Aineiston pohjalta hahmottuu joukko ihmisiä, jotka ovat kääntäneet rankan kokemuksen voimavaraksi elämässään.</p>			
Avainsanat - Keywords eroaminen, kääntyminen, uskonnolliset yhteisöt, narratiivinen tutkimus, kokemuksen tutkimus			

1 JOHDANTO	1
2 USKONNOLLINEN KÄÄNTYMINEN	4
2.1 Uskonnollisen kääntymisen määritelmä	4
2.2 Kääntymisen tyypit ja motiivit.....	6
2.3 Kääntymisen prosessina	9
3 USKONNOLLISESTA YHTEISÖSTÄ POISKÄÄNTYMINEN.....	14
3.1 Poiskääntyminen ilmiönä.....	14
3.2 Poiskääntymisen roolin muutoksena	15
3.2 Poiskääntymisen kausaalisen prosessina.....	18
3.3 Poiskääntymisen sosiaalisena muutoksena.....	19
4 POISKÄÄNTYMISEN MERKITYSTÄ ETSIMÄSSÄ.....	22
4.1 Tutkimuksen ongelma.....	22
4.2 Tutkimuksen aineiston keruu ja kuvaus	23
4.3 Aineiston analyysi.....	26
5 YHTEISÖSTÄ POISKÄÄNTYMISEN SYYT.....	30
5.1 Ideologinen kriisi	30
5.2 Identiteetin toteuttamiseen liittyvät ristiriidat	32
5.3 Johtajan toimintaan liittyvät ristiriidat	34
5.4 Elämän kriisit	37
5.5 Uskonnollinen kääntymys ja uuden yhteisön löytäminen	40
6 YHTEISÖSTÄ POISKÄÄNTYMISEN VAIHEET	41
6.1 Uskosta epäilyyn	41
6.2 Epäilystä irtiottoon.....	43
6.3 Irtiotosta seurauksiin	48
6.4 Seurauksista uuden elämän rakentamiseen.....	52
7 POISKÄÄNTYMISEN VAIKUTUS ELÄMÄSSÄ	57
7.1 Suhde uskoon ja uskonnollisuuteen.....	57
7.2 Sosiaaliset suhteet poiskääntymisen jälkeen	60
7.3 Kokemus nykyhetken valossa.....	63
8 POHDINTA	66
8.1 Tutkimuksen tulosten tarkastelu	66
8.2 Tutkimuksen luotettavuus	75
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	79
LIITE.....	85

1 JOHDANTO

Vuonna 2009 valmistui Dome Karukosken ohjaama elokuva *Kielletty hedelmä*, joka kertoo kahdesta vanhoillislestadiolaisessa perheessä kasvaneesta tytöstä, jotka lähtevät kesäksi Helsinkiin kokeilemaan erilaista elämää kuin kotona. Elokuva on tyttöjen kasvutarina, ja kuvaus niistä valintojen ristiriitaisuuksista, joihin voi joutua uskonnollisuuden ja vapauden ristipaineessa. Elokuva esittää myös yhden luopumistarinan, kun toinen elokuvan tytöistä vähitellen irtaantuu lapsuuden yhteisöstään.

Uskontojen uhrien tuki ry:n internet-sivuilla (www.uskontojenuhrientuki.fi) apostasiaa eli uskosta luopumista verrataan avioeroon. Eroamisen vaikeus riippuu suhteen läheisyydestä, kestosta ja siitä, miten ero tapahtuu. Mitä kauemmin ihminen on ollut uskonyhteisön jäsenenä, sitä vaikeampaa on eroaminen ja sopeutuminen toisenlaiseen elämään. Eroaminen yhteisöstä tarkoittaa usein koko aiemman identiteetin ja maailmankuvan uudelleenmuotoilua sekä uusien sosiaalisten suhteiden luomista. On hyvin vaikeaa eheyttää oma identiteetti entisen ”uskovan minän” ja nykyisen ”epäuskovan minän” välillä. Oma menneisyys voi tuntua jopa täysin vieraalta.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on uskonnollisesta yhteisöstä irrottautuneiden omaelämäkerrallisten tekstien pohjalta pohtia, miten ihminen itse hahmottaa luopumisprosessiaan ja -kokemustaan ja sen vaikutusta elämäänsä. Tutkimuksen lähestymistapa on narratiivinen eli tarinallinen. Tom Sjöblom (2008, 64) mukaan narratiivit ovat ihmisen mielen tuotteita, joilla hän tulkitsee todellisuutta ajan, paikan ja oman persoonallisuutensa näkökulmasta. Tarinan avulla tapahtumat muotoutuvat merkitykselliseksi kokonaisuuksiksi, joita tutkija voi analysoida ja tulkita (Säntti 2004, 182 – 183). Tutkimuksen lähestymistapaa voi luonnehtia kokemuksen tutkimukseksi, jolloin keskiöön nousee yksilön omakohtainen kokemus uskonnollisesta yhteisöstä poiskääntymisestä ja sen vaikutuksesta elämään.

Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen (luku 2 ja 3) muodostavat uskonnollinen kääntyminen eli konversio ja poiskääntyminen eli dekonversio. Tausta-ajatuksena on, että uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen on samantapainen prosessi kuin kääntymisprosessi, mutta käänteinen. Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumista on erityisesti englanninkielisessä kirjallisuudessa kuvattu monilla termeillä: religious

disaffiliation, leaving the faith/church, religious defection, drops out, religious exits, deconversion, apostasy (Bradley, Giovanni & Dolan 2007). Termien viidakko kertoo osaltaan siitä, kuinka moni-ilmeisestä ilmiöstä on kyse. Tässä tutkimuksessa käytän pääasiassa konversio, dekonversio ja apostasia -käsitteitä, jotka tarkoittavat kääntymistä, poiskääntymistä ja uskosta luopumista. Poiskääntymisen ymmärrän tarkoittavan ennen kaikkea irrottautumista jonkin yhteisön jäsenyydestä ja sen opillisesta perustasta luopumista. Konversio ja siten myös dekonversio (poiskääntyminen) on ennen kaikkea yksilön muutos suhteessa itseensä ja yhteisöönsä. Sen voi nähdä vahvana muutoksena, jossa koko elämä joudutaan selittämään uudelleen. Irtaantumiskokemus on aina henkilökohtainen kokemus, henkilökohtainen muutos, jonka vaikutukset näkyvät sekä sosiaalisella että psyykkisellä tasolla erityisesti identiteetin ja maailmakuvan tasolla. (Hiltunen 2000, 135.) Ihmisen elämänkulun kannalta jokainen tapahtuma pitää selittää ja merkityksellistää, jotta elämän eheys säilyisi.

Uskonnollisesta yhteisöstä irrottautumista on suomalaisessa kontekstissa tutkittu jonkin verran. Tutkimus on lähinnä pro gradu -tasoista tutkimusta eri tieteenaloilla. Usein tutkimus näyttää keskittyvän eroamisen syihin ja itse eroprosessiin sekä sen kuvaukseen. Tarja Laakso-Tirronen (1990) on tutkinut irrottautumiseen liittyvää kriisiä kriisiprosessien analyysin avulla. Hanna Laakso (2001) on sosiologian pro gradu -tutkimuksessaan keskittynyt prosesseihin, jotka saavat ihmisen jättämään uskonnollisen ryhmän. Hän on myös pohtinut eron merkitystä irtaantuneelle. Ellen Tuomaala (2001) on keskittynyt samaan aihealueeseen vanhoillislestadiolaisessa yhteisössä niin ikään sosiologian näkökulmasta. Uskontotieteen näkökulmasta kääntymisen ja poiskääntymisen problematiikkaa on lähestynyt Elina Kaukonen (2008), joka on keskittynyt Hare Krishna -liikkeessä eläneen naisen tarinaan kiinnostumisesta liittymiseen ja irtaantumiseen. Mormoniyhteisöstä irtaantumista on puolestaan tarkastellut Vesa-Petri Lehto (2000). Jukka Timonen (2004, 2007) on tutkinut pro gradu- ja lisensiaatitöissään uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumista ja identiteetin rakentumista uskonnollisista yhteisöstä lähteneiden elämänkatsomuksissa. Hengellisen väkivallan näkökulmasta poiskääntymisen problematiikka on pohtinut pro gradu -tutkielmassaan Aila Ruoho (2010).

Tämä tutkimus muotoutuu kolmen vaiheen kautta. Ensimmäiseksi on uskonnollista kääntymistä ja poiskääntymistä koskeva esiymmärrys (luku 2 ja 3), jossa nojaan ennen kaikkea amerikkalaiseen uskontopsykologiseen ja uskontososiologiseen käänty-

misen ja poiskääntymiseen tutkimukseen. Toisen vaiheen muodostaa tutkimuksen aineiston hankinta, analyysi ja tulokset. Tutkimusongelmaa sekä tutkimuksen aineiston hankintaa ja analyysiä esittelen luvussa 4. Tutkimusaineisto muodostuu 24 kertomuksesta, jotka käsittelevät poiskääntymistä kahdeksasta eri uskonnollisesta yhteisöstä. Tutkimusaineisto on luonteeltaan narratiivinen ja tutkimuksen lähestymistapa kokemuksen tutkiminen. Tutkimusaineiston analyysimenetelmänä on aineistolähtöinen sisällönanalyysi, jonka avulla pyrin tavoittamaan poiskääntymiseen liittyviä merkityksiä ja kokemuksia. Tutkielman tuloksia esittelen luvuissa 5, 6 ja 7. Kolmannen vaiheen muodostaa tutkimuksen tulosten ja tutkimuksen luotettavuuden pohdinta luvussa 8.

2 USKONNOLLINEN KÄÄNTYMINEN

2.1 Uskonnollisen kääntymisen määritelmä

Uskonnollisen kokemuksen tutkimuksen klassikkoteoksessa Uskonnollinen kokemus William James (1981, 147) määrittelee uskonnollisen kääntymisen vähitellen tai äkillisesti tapahtuvaksi minuuden eheytymiseksi, jossa saadaan lujempi ote uskonnollisiin realiteetteihin. Muutos on positiivinen verrattuna aikaisempaan olotilaan, mutta sitä on edeltänyt kriisin kaltainen tilanne, joka on pakottanut ihmisen etsimään uutta minuutta. Uskonnollisessa kääntymyksessä aiemmin merkityksettömät uskonnolliset ajatukset tulevat keskeisiksi ja uskonnollisista päämääristä tulee elämää ohjaavia päämääriä. Sen takia vaikutus on hyvin intensiivinen ja yksilöllinen; kaiken ympärillä pitää muotoutua uudelleen. (James 1981, 151 – 153.)

Michael Argyle (2000, 19 - 20) määrittelee uskonnollisen kääntymyksen tarkoittavan muutosta yksilön uskonnollisissa uskomuksissa, käyttäytymisessä ja sitoutumisessa. Syrjänen (1993, 33) toteaa, että kääntymisessä on kysymys suhteellisen nopeasti tapahtuvasta ennen joko vastustetun tai vastahakoisesti hyväksytyn elämäntapahtumuksen tietoisesta omaksumisesta ja siihen syvästi sitoutumisesta. Hiltunen (2000, 135) pitääkin kääntymistä sosiaalisena ja yksilöllisenä muutoksena, jonka vaikutukset tuntuvat identiteetin tasolla. Ihminen on itse tietoinen muutoksesta ja kokee muutoksen positiivisena. Muutos voi olla suunnan muutos, uusi elämän päämäärä ja tarkoitus tai elämään liittyvien asenteiden muutos. Muutos kuitenkin näkyy sekä yksilöllisellä että yhteisöllisellä tasolla. (myös Paloutzian 2005, 332.)

Väyrynen (1975, 171) toteaa kääntymisessä tapahtuvan kolmenlaisia muutoksia. Ensinnäkin uskonnon tiedolliset ja älylliset elementit muuttuvat. Toiseksi uskonnolliset tunteet, elämykset ja asenteet muuttuvat. Kolmanneksi suhtautuminen uskontoon päämääräkäyttäytymisenä muuttuu. Muutoksien ei tarvitse on täydellisiä, mutta kääntymisen edellyttää, että jollakin tavalla yksilön minuutta ja maailmakuvan jäsentämistä ohjaava järjestelmä vaihtuu toiseksi. Uskonnollisessa kääntymisessä yksilön uskonnollisuus vaihtuu toiseksi tai ei-uskonnollisesta ihmisestä tulee uskonnollinen. Muutos voi tapahtua myös toiseen suuntaan: uskova henkilö maallistuu tai hänestä tulee ateisti.

Klassisesti on ajateltu William Jamesin tutkimuksiin pohjautuen, että kääntyminen on yhtäkkinen uudelleensyntyminen (esimerkkinä apostoli Paavalin kääntymys), mutta yhä enemmän kääntyminen on alettu nähdä hitaana prosessina (esim. Oksanen 1994, 16 – 17). Useimmiten kääntyminen liitetään nuoruuteen, osaksi älyllistä kehittymistä. Uskonnollista kääntymistä on pidetty harvinaisena yli 30-vuotiaana. (vrt. James 1981, 154, myös Väyrynen 1975, 176; Argyle 2000, 20.) Kääntyminen on matka, joka on aluksi kokeellista, mutta myöhemmin tapa määritellä muutosta, jossa tieto ja käytäntö ovat muuttuneet. Kääntyminen vaatii uudelleen tunnistamista, uudelleen oppimista, uudelleen järjestämistä ja uudelleen orientoitumista; uuden identiteetin muodostamista. (Austin-Broos 2003, 2 - 3.) Toisaalta jotkut tutkijat pitävät kääntymistä enemmänkin tunnepitoisena prosessina kuin älyllisenä prosessina. He pitävät emotionaalista stressiä tärkeämpänä käynnistävänä tekijänä kääntymiselle kuin kognitiivisia tekijöitä. (Emmons 2005, 247.)

Pyysiäinen (2005, 150) määrittelee uskonnollista kääntymistä äkilliseksi muutokseksi yksilön uskonnollisessa vakaumuksessa, käyttäytymisessä ja sitoutumisessa. Äkillisyys tarkoittaa hänen mukaansa sitä, että yksilö osaa nimetä hetken, jolloin muutos tapahtui. Äkillisyys ei sulje pois mahdollisuutta, että kääntymisen taustalla olisi pitkä epäilyksen tai etsinnän kausi. Olennaista on, että käsitykset, joita ei aikaisemmin pidetty tosina, muuttuvat tosiksi. Yksilö määrittelee itsensä uudella tavalla kääntymisen jälkeen. (Pyysiäinen 2005, 150 – 151.)

Perinteisesti kääntymistä on pidetty usein pelkästään kristillisenä ilmiönä ja käsitteenä (Hovi 2007, 14). Kääntyminen on keskeinen teema Raamatussa ja varhaiskristittyjen historiassa. Raamatussa kääntyminen on jumalakeskeinen ilmiö: Jumala kutsuu Raamatussa ihmisiä valtakuntaansa ja kääntymään. Kristillisyydessä on ajateltu, että kääntyminen on kokonaisvaltainen ilmiö; kääntyminen vaatii koko ihmisen muutosta, henkilökohtaisen jumalasuhteen muutosta, ei vain moraalien tai asenteiden muuttamista. (Syrjänen 1984, 25 – 26.) Paloutzian (2005, 338) kuitenkin painottaa, että uskonnollinen kääntyminen ei useinkaan tarkoita koko aiemman systeemin muuttamista kokonaan toiseksi, vaan myös yksittäinen ajatusjärjestelmän osa voi muuttua. Ihminen voi kääntymisen seurauksena orientoitua uskontoon aiempaa enemmän tai vähemmän, uskonto tai maailmakuva voi vaihtua täysin toiseksi, uskonnon tai maailmakuvan jokin elementti voi muuttua, minäkuva tai tapa määritellä itseään voi

muuttua tai yksilö voi omaksua uusia puolia tai tapoja määritellä elämän tarkoituksaan.

2.2 Kääntymisen tyypit ja motiivit

Konversiossa eli uskonnollisessa kääntymisessä on perinteisesti nähty olevan kaksi päätyyppiä: vähittäinen ja äkillinen kääntyminen. Äkillinen kääntyminen on yhtäkkiäinen muutos asenteissa ja uskomuksissa. Äkillistä kääntymistä edeltää kriisi ja siihen liittyy usein ahdistuksen ja pelon tunteita, jotka kääntymisen myötä helpottuvat. Vähitellen tapahtuva kääntyminen puolestaan on hitaasti tapahtuva herätys- tai uskoonkasvamisprosessi, jota ei osata määrittää tarkkaan aikaan tai paikkaan, eikä siihen useinkaan liity kriisikokemusta. (Oksanen 1994, 16 – 17.)

Väyrynen (1975, 174 – 175) luokittelee konversiot sisäsyntyisiin ja ulkosyntyisiin. Sisäsyntyisen kääntymisen pontimina ovat yksilön psykofyysisessä tilassa tapahtuvat muutokset. Ulkosyntyisen kääntymisen lähtökohtana ovat mullistukset yksilön sosiokulttuurisessa ympäristössä. Esimerkkinä Väyrynen mainitsee kehitykseen tai elämään liittyvät kriisit, asuinpaikan muutoksen tai kilpailevien vaihtoehtojen ilmaantumisen perinteisen arvojärjestelmän rinnalle.

William James (1981, 158) toteaa, että kääntymys voi tapahtua joko tietoisesti tai tiedostamatta. Hän nimesikin kaksi kääntymistyyppiä: tahtotyypin ja antautumistyyppin. Tahtotyypin kääntyminen on asteittaista muutosta kohti uusia moraalisia ja hengellisiä tottumuksia. Tahtotyypin kääntyminen sisältää nopeita käännekohtia ja hitaita antautumisvaiheita. James tuntuu pitävän antautumista välttämättömänä kääntymisessä; positiivinen lopputulos houkuttelee ihmistä antautumaan kääntymykselle. Antautumistyyppisessä kääntymisessä ihmisen alitajunnasta tulevat vaikutteet väijäämättä purkautuvat tietoisuuteen, eivätkä ihmisen tahdonvoimat enää riitä vastustamaan niitä. Kun ihminen uupuu taisteluun alitajuntansa kanssa, tapahtuu psyykkinen antautuminen, jota sanotaan kääntymiseksi. Antautumisen jälkeen ihminen saa rauhan. (James 1981, 158 – 161.)

Lewis Rambo (1993, 13 – 14) on pohtinut, kuinka pitkälle ihmisen pitää mennä sosiaalisesti ja kulttuurisesti ollakseen kääntynyt. Hän määritteli viisi kääntymistyyppiä:

apostasian, vahvistamisen, liittymisen, institutionaalisen siirtymän ja perinnesiirtymän. Apostasia tarkoittaa tietyn uskonnon tai tradition hylkäämistä. Kääntyjä ei omaksu uusia uskonnollisia arvoja tai liity uuteen liikkeeseen. Rambo pitää apostasia yhtenä kääntymisen tyyppinä, koska uskon ja ryhmän menettäminen on tärkeä muutos yksilön elämässä. Vahvistamisessa puolestaan tapahtuu sitoutuminen uskoon tai ryhmään, joka on jo aikaisemmin tuttu. Vahvistaminen tapahtuu esimerkiksi jonkin siirtymäriitin (kaste) kautta, jolloin sitoutuminen ryhmään tiivistyy. Liittymisessä liitytään ennestään tuntemattomaan yhteisöön. Institutionaalisessa siirtymässä kääntytään yhteisöstä toiseen jonkin suuren tradition sisällä esimerkiksi luterilaisuudesta katolisuuteen. Perinnesiirtymässä puolestaan kääntyminen tapahtuu kahden suuren uskontradition välillä esimerkiksi kristinuskosta islamin uskoon.

Loflandin ja Skonovdin (1981) mukaan on olemassa kuusi kääntymismallia tai motiivia. He määrittivät kääntymismotiivit kokemuksiksi, jotka tekevät jokaisesta konversiokokemuksesta ainutlaatuisen. Jokainen konversio on erilainen, koska jokainen uskonnollinen kokemus on erilainen. Siksi on tärkeää tarkastella kääntymistä kääntyjän näkökulmasta ja huomioida ennen kaikkea konversion laatu. (Lofland & Skonovd 1981, 374 – 385.) Konversiomotiivi onkin piirre, jonka itse kääntyjä kokee merkityksellisemmäksi omassa kääntymisessään. Eroja motiiveissa löytyy suhtautumisessa sosiaaliseen paineeseen, konversion kestossa, tunteen intensiteetissä, tunteiden sisällössä ja uskon syntymisessä kääntymisessä (ennen vai jälkeen yhteisön jäsenyyden). (Lofland & Skonovd 1981, 374 – 376.)

Kääntymismalleja ovat älyllinen -, mystinen -, kokeileva -, ihastuva -, herätys - ja pakottava konversio (Lofland & Skonovd 1981, 375 – 382; Rambo 1993, 14 – 16). Älyllisessä konversiossa yksilö etsii itse aktiivisesti tietoa uskonnollisista ja henkisistä asioista. Etsintään ei liity ulkopuolelta tulevaa sosiaalista painetta, vaan se saa tapahtua kaikessa rauhassa. Emotionaalisesti etsintä päättyy jonkinlaiseen ymmärtävään valaistumiseen, ja usko johonkin oppiin syntyy ennen varsinaista jäsenyyttä.

Mystinen konversio on yhtäkkinen ja dramaattinen kokemus. Siihen liittyy usein voimakkaita tunteita ja vahvoja tunnereaktioita. Kestoltaan kokemus on lyhyt, mutta se synnyttää uskoa ennen jäsenyyttä. Esimerkkinä mystisestä kääntymisestä mainitaan Raamatusta tuttu Apostoli Paavalin kääntymiskokemus Damaskoksen tiellä.

Kokeilevassa konversiossa tapahtuu aktiivista erilaisten uskonnollisten vaihtoehtojen etsintää ja kokeilua. Etsinnän aikana voidaan kokeilla erilaisia oppeja, rituaaleja tai organisaatioita. Sosiaalista painetta kääntymiseen ei koeta, vaan kokeiluvaihe voi kestää pitkäänkin ja tunnetasolla sitä ohjaa jonkinlainen uteliaisuus ja kokeilunhalu. Streib ja Keller (2003) väittävät artikkelissaan, että uskonnollista dekonversiotakin voisi osittain selittää tällaisen aktiivisen kokeilun yhtenä vaiheena. Yhä enemmän ihmiset haluavat etsiä elämälleen merkityksiä kokeilemalla erilaisia ideologioita ja elämäntapoja. Nykyään voi jopa puhua jonkinlaisista kääntymisurista (conversion careers), jolla tarkoitetaan sitä, että ihminen voi kokea kääntymisen useamman kerran elämässään. Liittyminen johonkin yhteisöön edellyttää poiskääntymistä jostakin toisesta. (Streib, Hood, Keller, Csöff & Silver 2009, 20.)

Ihastuvassa konversiossa luodaan vahva tunneside ryhmään. Ryhmä tarjoaa kääntyjälle tunteen turvallisuudesta, välittämisestä ja hyväksynnästä. Kääntymiseen liittyy sosiaalista painetta ja kääntymisen kestää usein pitkään. Kääntyjälle erityisen tärkeää on emotionaalisen siteen luominen ryhmään ja usko seuraa ryhmän jäsenyyttä. Pyy-siäinen (2005, 155 – 156) mainitsee, että kääntymisen voi olla yhteydessä uskonnollisiin rituaaleihin ja niihin osallistumiseen. Rituaaleihin liittyy usein vahvoja tunteita ja osallistuminen rituaaleihin vahvistaa yhteenkuuluvuutta.

Herätyskonversiossa keskeistä on ryhmän yhdenmukaisuus ja ryhmän paine, joka kohdistuu yksilöön. Herätyskokouksessa tapahtuva kääntymisen on hyvin tunnekyläinen, lyhyt kokemus, jossa jäsenyys syntyy ennen uskoa.

Pakottavaa konversiota pidetään suhteellisen harvinaisena. Pakottavaan konversioon liittyy aivopesua, maanittelua, ajattelun uudelleen ohjelmointia. Sosiaalinen paine on voimakasta ja pitkään jatkuvaa ja tunteita keskeisiä ovat pelko ja epävarmuus. Pelko ja epävarmuus jollakin tavalla huipentuvat liittymiseen yhteisöön ja tätä kautta uskon syntymiseen.

2.3 Kääntyminen prosessina

Sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa kääntyjää pidetään aktiivisena, merkityksiä etsivänä subjektina. Yksilö näyttää päättävän itse omasta kääntymisestään. Hän on etsijä, valitsija ja päättäjä suhteessa oman elämänsä merkityksen rakentamiseen. (Hovi 2007, 14.) Paloutzian (2005, 335 – 336) pitääkin kääntymistä ennen kaikkea asteittain tapahtuvana merkitysjärjestelmän (meaning system) muutoksena. Yksilön merkitysjärjestelmä pitää sisällään ajatuksia yliluonnollisesta ja sen vaikutuksesta sekä yliluonnolliseen liittyviä tietoisia tai tiedostamattomia tunteita. Merkitysjärjestelmä on aina yhteydessä toimintaan (rituaaleihin, osallistumiseen) ja se pitää sisällään päämääriä ja tavoiteltavia asioita. Kaikki nämä muodostavat osan yksilön identiteettiä ja itse määrittelyä. Merkitysjärjestelmän muutos voi tarkoittaa muutoksia kaikilla näillä osa-alueilla.

Muutos tapahtuu kolmen askeleen kautta. Muutoksen käynnistää jostakin tuleva yllälyke tai paine. Tämä paine pakottaa arvioimaan vanhaa merkitysjärjestelmää. Paine ja tarve pohtia merkitysjärjestelmää antavat motiivin kääntymiselle. Merkitysjärjestelmän pohtiminen synnyttää yksilössä epäilyksiä. Epäily on aina sekä emotionaalinen että kognitiivinen tapahtuma, sillä ihminen pyrkii sekä älyllisesti että tunneperäisesti ratkaisemaan oman ymmärtämisen ja yhteisön tarjoamien uskomusten välisen ristiriidan. Ristiriita ratkeaa, kun yksilö muuttaa sisäistä merkitysjärjestelmäänsä jollakin vaikuttavalla tavalla. (Paloutzian 2005, 335 – 337.)

Batson ja Ventis (1982) pitivät kääntymistä hitaana prosessina, jossa konversio on tulosta ongelmanratkaisuprosessista, uudenlaisesta tavasta ajatella ja tulkita asioita. Ärsykkeenä muutokselle voi olla jokin eksistentiaalinen kriisi, jota yksilö pyrkii ajattelutavan muutoksella ratkaisemaan, mutta myös ulkoinen ärsyke voi toimia muutoksen pontimena. (Batson & Ventis 1982, 63; Argyle 2000, 20 – 22.) Kääntyminen näyttäisi olevan etenevä uskonnollinen kriisi. Ensimmäisessä vaiheessa ihminen kokee eksistentiaalisen kriisin ja havaitsee ristiriidan sen välillä, miten asiat ovat ja miten hän haluaisi niiden olevan. Ihminen pyrkii tämän ristiriidan ratkaisemiseen, mutta epäonnistuu, jolloin hän kokee jonkinlaisen itsen antautumisen ja joutuu myöntämään, etteivät vanhat ajattelumallit ole enää toimivia. Tästä antautumisesta alkaa tie kohti uutta visiota, jonka lopputuloksena vanhat ajattelumallit hylätään ja aletaan omaksua uusia ajatustapoja. Vähitellen uutta ajattelua seuraa uusi elämäntapa. Kään-

tyminen johtaa sekä ajattelutapojen että käyttäytymisen muutokseen. (Batson & Ventis 1982, 82 – 85.)

Väyrynen (1975, 173) hahmotteli uskonnolliselle kääntymiselle kolme peräkkäistä vaihetta. Ensimmäistä vaihetta hän nimitti esivaiheeksi. Esivaiheeseen liittyy epävarmuuden ja ahdistuksen tunteita, jotka johtuvat taustalla vaikuttavista ristiriidoista omassa ajattelussa ja käyttäytymisessä, joka ei vastaa ihannetilaa. Taitekohdassa esivaiheen jännitys ja ahdistus purkautuvat joko tietoisena ratkaisuna tai rajuna tunne-elämyksenä. Kääntymisprosessi päättyy jälkijaksoon, jossa koetaan vapautumisen, ilon ja onnen tunteita. Myöhemmin tutkimuksissa tähän on vielä lisätty neljäs vaihe, jossa kääntyjä itse ilmaisee konkreettisesti muutoksen muille ja kääntymisestä tulee pysyvää.

Loflandin ja Starkin konversiomallissa määritellään seitsemän vaihetta, jotka läpikäytyään kääntyjä sitoutuu liikkeeseen. Kääntymisen käynnistää tilanne, jossa yksilö kokee akuuttia ja jatkuvaa ahdistusta elämässään. Tämän tunteen yksilö kokee uskonnolliseksi tunteeksi. Tunteen määrittely uskonnolliseksi johtaa yksilön määrittelemään itsensä uskonnolliseksi etsijäksi. Seuraavaksi etsivä henkilö kohtaa sopivan ryhmän ja alkaa luoda tunnesiteitä ryhmän jäseniin. Vähitellen tunnesiteen ryhmään kuulumattomiin alkavat heikentyä. Lopulta ryhmän ja yksilön välinen vuorovaikutus on niin intensiivistä, että yksilöstä voi puhua täydellisenä käännyneisenä. (Robbins 1988, 79 – 80.)

Lewis Rambo (1993) on selittänyt uskonnollista kääntymistä luomalla holistisen vaiheteorian. Konversio nähdään siinä prosessina, eikä vain yksittäisenä tapahtumana. Kääntymisen selittämisessä on huomioitava konversion erityislaatu eri kulttuureissa, yhteisöissä ja ryhmissä. Kääntyminen on kontekstuaalinen prosessi, jolle ei ole olemassa yhtä syytä, yhtä tapaa tai yhtä seurausta. Konversio on monimutkaista, interaktiivista ja kumulatiivista, ja konversion määrittelyssä korostuu ryhmän tai yksilön tapa merkityksellistää tapahtumaa. Siksi konversiotapahtuman tutkimuksessa on huomioitava kulttuuriset, sosiaaliset, persoonalliset ja uskonnolliset tekijät. (Rambo 1993, 5 – 7.)

Rambon (1993) mukaan konversiossa on seitsemän vaihetta, jotka tapahtuvat pitkän ajan kuluessa. Kääntyjä ei aina käy kaikkia vaiheita läpi samassa järjestyksessä, vaan saattaa edetä edestakaisin vaiheelta toiselle (Rambo 1993, 16 – 17).

Ensimmäinen kääntymiseen vaikuttava tekijä on konteksti, ympäristö, jossa kääntyminen tapahtuu. Kääntyjä on aina osa suurempaa kokonaisuutta. Konteksti toimii dynaamisena voimana kääntymiselle. Rambo puhuu makrokontekstista, jolla hän tarkoittaa laajasti yhteiskunnallista tilannetta, jossa kääntyjä elää, mutta toisaalta myös uskonnollisia organisaatioita, jotka vaikuttavat kääntyjään. Makrokonteksti määrittää, millä ehdoilla kääntyminen on mahdollista. Toisaalta yksilöön vaikuttaa voimakkaasti myös hänen mikrokontekstinsa; perhe, ystävät, lähin uskonnollinen ryhmä. Mikrokonteksti muovaa voimakkaasti yksilön identiteettiä, kuulumista, ajatuksia, tunteita ja käyttäytymistä. (Rambo 1993, 20 -21.)

Toiseksi kääntymistä edeltää aina jonkinlainen kriisi, joka voi olla uskonnollinen, poliittinen, psykologinen tai kulttuurinen. Kriisin alkuna voi olla kontakti henkilöön tai ryhmään, joka saa yksilön ajattelemaan asioista uudella tavalla. Useimmiten kriisit liittyvät jollakin tavalla niin sanottuihin perimmäisiin kysymyksiin tai sitten tilanteisiin, jotka pakottavat ihmisen pohtimaan asioita, esimerkiksi sairastumiset tai äkilliset kuolemantapaukset. Ennen kaikkea kriisi saa ihmisessä aikaan tyytymättömyyden tunteen elämäänsä sellaisena kuin se on. Kriisi laukaisee vaiheen kolme eli etsintänsä vaiheen. (Rambo 1993, 44 – 50.)

Etsintävaiheen taustalla on ihmisen halu löytää merkitystä ja tarkoitusta elämälleen, poistaa tietämättömyyttä ja ratkaista ristiriitaisuuksia ajattelussaan. Kriisin ratkaisu edellyttää, että ihminen etsii mahdollisuutta kasvuun ja kehitykseen. Etsijätyyppejä voi olla kaksi; aktiivinen ja passiivinen. Aktiivinen etsijä etsii oma-aloitteisesti uskomuksia, ryhmiä tai organisaatioita, jotka tarjoavat vastauksia. Passiivinen etsijä taas alistuu ulkopuolisille vaikutuksille, esimerkiksi aivopesulle. Etsintää ohjaavat emotionaaliset, älylliset ja uskonnolliset tarpeet. Ihminen etsii mahdollisuutta sitoutua tunnetasolla ja tuntea yhteenkuuluvuutta. Toisaalta ihminen etsii liikettä, joka sopii ja täydentää hänen kognitiivisia pohdintojaan. Ihmisellä on myös tarve löytää yhteisöä, joka vastaa hänen uskonnolliseen tarpeeseensa. (Rambo 1993, 56 – 63.)

Neljännessä vaiheessa ihminen kohtaa yhteisön, joka vastaa hänen tarpeisiinsa. Potentiaalisen kääntyjän ja yhteisön välille syntyy vuorovaikutusta, jossa punnitaan yhteisön mahdollisuutta vastata yksilön etsintään ja kysymyksiin. (Rambo 1993, 68.) Viidennessä vaiheessa vuorovaikutus syvenee, ja ihmissuhteiden muodostaminen uudessa ryhmässä alkaa. Potentiaalinen kääntyjä ikään kuin harjoittelee uutta elämäntapaa esimerkiksi osallistumalla yhteisön rituaaleihin. Vuorovaikutuksen tavoitteena on luoda perustaa lopulliselle muutokselle. (Rambo 1993, 102 – 115, 167 – 168.)

Kuudes vaihe onkin sitten lopullinen sitoutuminen uuteen ryhmään. Sitoutuminen on päätöksentekoprosessi, jossa vaihtoehtoja punnitaan huomioimalla sekä sisäinen että ulkoinen todellisuus. Kyse on jonkinlaisesta sisäisestä antautumisesta, jossa tapahtuu uskon omaksuminen hyväksymällä oppi ja elämäntapa. Rambon mukaan ihminen ikään kuin luovuttaa, ”hyppää” uskoon. Luovuttaminen koetaan positiiviseksi tunteeksi. Usein merkinä sitoutumisena ryhmään suoritetaan initiaatoriitti. (Rambo 1993, 124 – 133.)

Seitsemäs vaihe kääntymisessä Rambon mukaan on kääntymisen seuraukset ja vaikutukset. Kääntyminen voi tarkoittaa radikaalia muutosta elämään: ajattelumaailma ja elämäntapa ovat täysin erilaiset verrattuna aikaisempaan. Osa tuntee rauhaa ja turvallisuutta ratkaisun jälkeen, mutta osalle vaikutukset voivat olla haitallisia, esimerkiksi heillä voi olla tunne, että heitä on manipuloitu. Kääntyminen tuntuukin olevan epävakaa prosessi, jota pitää jatkuvasti ylläpitää. Tässä ylläpidossa yhteisöllä on tärkeä merkitys: yhteisön tehtävä on tukea ja hoitaa yksilöä. (Rambo 1993, 170.) Myös Berger ja Luckmann (1995, 178 – 179) mainitsevat, että uskonnollisessa kääntymyksessä yksilö tarvitsee yhteisöä, jotta voisi pitää kääntymistään uskottavana ja ottaa kääntymiskokemuksensa vakavasti.

Tuija Hovi (2007) esittää väitöskirjassaan mielenkiintoisia huomioita uskon ylläpidosta. Hän pyrki selvittämään sitä, millä tavalla uskonnollista vakaumusta ylläpidetään kokemuskerronnassa. Hän päätyi esittämään, että omien kokemusten jakaminen yhteisössä toimii tärkeänä vakaumuksen rakentajana. Toisaalta ”uskottomille” todistaminen osaltaan auttaa oman uskon vahvistamisessa ja jäsentämisessä. Tärkeää on niin sanottu elävä usko, joka ilmeni Hovin tutkimuksessa parantumis- ja johdatuskertomuksina. Toisaalta yhteisö määrittää, millaista uskon todistamista jäseneltä odote-

taan. Hovi tutki Elämän sana -yhteisöä, jossa suullisen todistamisen korostaminen edellytti jäseneltä jatkuvaa narratiivista otetta uskoonsa. (Hovi 2007, 225 – 231.) Yhteisö osaltaan antaa raamit sille, millä tavalla yksilön pitää uskoaan ylläpitää ja harjoittaa. Hovi (2007, 230) huomauttaakin, että radikaaleimmillaan ristiriita henkilökohtaisen kokemusten ja yhteisön mallien välillä voi johtaa poiskääntymiseen.

3 USKONNOLLISESTA YHTEISÖSTÄ POISKÄÄNTYMINEN

3.1 Poiskääntyminen ilmiönä

Uskontotieteessä kiinnostuttiin uskonnollisiin yhteisöihin liittymisen ja poislähtemisen tutkimuksesta 1980-luvulla. Taustalla olivat erityisesti Yhdysvalloissa syntyneet uudet uskonnolliset liikkeet, joihin liittyi paljon ihmisiä, mutta joista myös irtaantui paljon ihmisiä. Kulttien jäsenmäärän nopea kasvu ja julkisuuteen tulleet väkivaltaisetkin tapahtumat saivat suuren yleisön ja tutkijat kiinnostumaan näistä yhteisöistä. Samaan aikaan myös yhä enemmän alettiin puhua maallistumisesta ja havaittiin, että yhteiskunnassa on yhä enemmän ihmisiä, jotka eivät ilmoita minkäänlaista uskonnollista vakaumusta. Uskonnollinen kääntyminen ja poiskääntyminen alkoivat näyttäytyä yhä enemmän yksilölliseltä elämänvalinnalta. (Bromley 1988, 9 – 11.)

Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumista on erityisesti englanninkielisessä kirjallisuudessa kuvattu monilla termeillä. Tämä termien viidakko kertoo osaltaan siitä, kuinka monimuotoisesta ilmiöstä on kyse. Käytettyjä termejä ovat muun muassa religious disaffiliation, leaving the faith/church, religious defection, drops out, religious exits, deconversion, apostacy. (Bradley, Giovanelli & Dolan 2007; Streib & Keller 2003, 181.) Poiskääntyminen on aina uskonnollinen muutos, joka voi sisältää kääntymistä ilman liittymistä tai sitoutumista johonkin liikkeeseen tai kääntymistä ilman uskoa johonkin. Poiskääntyminen voi olla myös uskonnon vaihtamista: käännytään pois jostakin uskonnollista ryhmästä ja liitytään johonkin toiseen. Lisäksi poiskääntyminen voi olla myös yksilön sisäisiä muutoksia, jossa asenteet, uskomukset, sitoutuminen tai identiteetti muuttuu. Useimmiten keskeistä on erityisesti kaksi muutosta: uskomukset ja yhteisö muuttuvat. (Bradley ym. 2007.) Irtautumisessa ei kuitenkaan aina ole kyse uskosta luopumisesta; usko näyttää joskus jopa vahvistuvan. Useimmiten on kuitenkin kyse sekä sosiaalisen todellisuuden että yksilöllisen identiteettimäärittelyn muutoksesta. (Bromley 1988, 5 – 6.)

Streibin ja Kellerin (2003, 191) mukaan poiskääntyminen muodostuu viidestä askeleesta. Ensimmäisellä askelmalla on puute erityisistä uskonnollisista kokemuksista. Ihminen kokee menettäneensä mahdollisuuden etsiä merkitystä ja tarkoitusta elämänsä näiden kokemusten kautta. Toisella askelmalla on älyllistä epäilyä, oppien

kieltämistä ja erimielisyyttä opillisista asioista. Kolmanneksi tulee moraalinen kritiikki: aikaisempaa moraalista koodia ei pidetä oikeana, vaan tilalle halutaan etsiä uutta. Neljännellä askelmalla poiskääntymiseen liittyy emotionaalista kärsimystä, jota aiheuttaa sosiaalisen tuen, turvallisuuden ja vakauden tunteen menettäminen. Viimeiseksi sitten tapahtuu yhteisön jättäminen aluksi jättäytymällä pois kokoontumisista ja myöhemmin lopullisesti. (myös Streib ym. 2009, 22 – 23.)

David Bromley (1988) tuo esille toimittamassaan kirjassaan *Falling from the Faith* poiskääntymistä sekä valtauskonnoista että uusista vaihtoehtoisista uskonnoista. Hän huomauttaa, että apostasia eli uskosta luopuminen on selvästi lisääntynyt. Poiskääntymisen ja uskosta luopuminen näyttäisi olevan nuorten, hyvin koulutettujen, miesten, naimattomien ja kaupunkilaisten ilmiö. He ovat kaikin tavoin omaksuneet yksilöllisen elämäntyylin, jossa ystävät ovat perhettä tärkeämpiä, eikä perinteisillä instituutioilla ole suurta merkitystä elämässä. Usein tämä yksilöllisen elämäntyylin tavoittelu joutuu konfliktiin yhteisön antaman elämäntavan kanssa. Poiskääntymiseen näyttäisi myös liittyvän maantieteellistä liikkuvuutta; irtaantuminen yhteisöstä tapahtuu elinympäristön muutoksen myötä. (Bromley 1988, 11 - 13.)

3.2 Poiskääntymisen roolin muutoksena

Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumista voidaan sosiaalipsykologisesti tarkastella rooliin liittyvänä konfliktina. Eroaminen alkaa, kun yksilö huomaa, ettei hän voi olla liikkeessä mukana siten, miten yhteisössä edellytetään jäsenen olevan. Yksilöllä on tunne, ettei hän täytä niitä odotuksia, joita häneen jäsenenä asetetaan. Wright (1988, 146) painottaa, että ihmisellä on tarve sovittaa käyttäytymistään sosiaalisesti tärkeiden ihmisten odotusten mukaisesti. Oma käyttäytymistä pyritään selittämään ryhmän asettamien velvollisuuksien ja oikeuksien toteuttamisen kautta. Ollessaan jonkin ryhmän jäsen ihminen on hyväksynyt oman roolinsa ryhmässä joko pintapuolisesti tai vahvasti sisäistettynä. Vahvan sisäistämisen taustalla on intensiivinen persoonallisuuden muutos, joka heijastuu ihmisen käyttäytymiseen. Poiskääntymisessä tämä sisäistetty rooli alkaa horjua ja vähitellen tapahtuu roolista poistuminen.

Poiskääntymisen alkuna on roolikonflikti. Konfliktit ovat tavallisia hyvin autoritaarisissa tai suljetuissa yhteisöissä, joissa johtajalla on suurta valtaa suhteessa ryhmän

jäseniin. Konfliktin taustalla onkin usein jäsenen ja johdon näkemyserot asioista: yhteisön vaatimukset ylittävät jäsenen mahdollisuudet, ja jäsen kokee ristiriitaa yhteenkuuluvuuden ja auktoriteetin välillä. Jos konfliktia ei ratkaista ja tunne kuulluksi tulemisesta ei synny, jäsen pettyy ja alkaa vähitellen käyttäytyä välinpitämättömästi roolissaan. Muut yhteisön jäsenet voivat huomata muuttuneen käyttäytymisen tai sitten ei. Usein välinpitämättömään roolikäyttäytymiseen liittyy peittelyä, epäilyksiä ja tyytymättömyyttä, ja samalla aletaan jo luoda uutta roolia yhteisön ulkopuolella. (Wright 1988, 147.) Tuomaala (2001, 109 - 110) nimittää tutkimuksessaan tilannetta välitilaksi, joka johtaa usein kaksoiselämään: vanha identiteetti on vielä läsnä, mutta yhteisön ulkopuolisia kiinnikkeitä jo luodaan. Ihminen tekee jonkinlaisia ennakoivia irtautumisharjoituksia, esimerkiksi kokeilee yhteisön kieltämiä asioita. Samalla myös yhteisössä sisällä olevat jäsenet määrittävät suhdetta irtaantumassa olevaan jäseneen muun muassa eristämällä, tuomitsemalla tai uhkaamalla suhteiden katkaisulla.

Ebaugh (1988) on tutkinut ihmisiä, jotka ovat poistuneet jostakin roolista. Sinänsä tutkimuksessa ei ole kyse uskonnollisen yhteisön jäsenyydestä lähtemisestä, vaan esimerkiksi entisistä poliiseista tai entisistä nunnista. Tutkimuskohteena ovat siis henkilöt, jotka ovat joskus identifikoituneet johonkin rooliin, jota heillä ei enää ole. Ebaugh (1988, 23) määrittelee roolista poistumisen irrottautumiseksi roolista, joka oli aikaisemmin tärkeä osa omaa identiteettiä. Roolista poistuminen edellyttää kuitenkin myös uuden roolin määrittelyä. Uuden rooli määrittelyn kautta ihminen muotoilee myös identiteettinsä uudelleen. Uuden roolin ja identiteetin määrittely ei tapahdu tyhjästä, vaan siinä on aina mukana myös vanha rooli-identiteetti.

Toiset ihmiset ovat merkittävässä roolissa Ebaughin luomassa roolista poistumisen mallissa. Merkittäväksi koetut ihmiset auttavat vaihtoehtojen etsimisessä ja reagoivat irtaantujan käyttäytymiseen. (Ebaugh 1988, 75.) Roolista poistuminen tapahtuu neljän vaiheen kautta. Ensimmäinen vaihe on ensiepäilyksen vaihe. Tässä vaiheessa ihminen alkaa pohtia elämäntilannettaan ja oma paikkaansa yhteisössä. Ihminen esittää kysymyksiä oman elämänsä merkityksestä ja tarkoituksesta ja huomaa, ettei yhteisön tarjoama elämänmalli tyydytä häntä. Tyytymättömyys saa yksilön epäilemään rooliin sitoutumisensa mielekkyyttä. (Ebaugh 1988, 41 - 42, Ebaugh 1988a, 106.)

Toinen vaihe on vaihtoehtojen etsinnän vaihe. Aluksi yksilö pohtii vallitsevan roolin hyviä ja huonoja puolia. Hän saattaa tuoda epäilyksiään esille keskusteluissa tai käyt-

täytymisellään. Näin hän haluaa nähdä muiden reaktiot ajatuksiinsa. Muiden reaktiot ohjaavat päätöksentekoa, ja negatiivinen ulkopuolinen palaute voi jopa pysäyttää irtaantumisprosessin tähän. Ebaughin mukaan irtaantujalla on kyky ymmärtää erilaisen vaihtoehtojen merkitys ja vaikutus elämäänsä; jo tässä vaiheessa yksilö pystyy hahmottamaan tulevaa rooliaan poislähteneenä ja jopa kokeilemaan toista roolia. (Ebaugh 1988, 87 - 100; 111 - 117, Ebaugh 1988a, 109 – 110.)

Vaihtoehtojen punninnan jälkeen siirrytään kolmanteen vaiheeseen, jota nimitetään kääntymispisteeksi. Tällöin tapahtuu lopullinen päätös luopua jäsenyydestä. Usein taustalla näyttää olevan jokin merkittävä tapahtuma (avioero, muutto, sairaus), joka antaa kimmokkeen lopulliselle eropäätökselle. (Ebaugh 1988, 143 – 144.) Kääntymispisteellä on kolme tärkeää merkitystä poistumisprosessissa: kognitiivinen dissonanssi vähenee, päätös tulee muiden tietoon ja se saa liikkeelle resurssit, joita irrottautumisessa tarvitaan. Nämä resurssit ovat toisaalta sisäistä energiaa, joka motivoi yksilöä viemään irtaantumisprosessin loppuun, mutta toisaalta myös ympäristöltä saatavaa tukea muutoksen läpiviemiseksi. (Ebaugh 1988, 112 – 113.)

Eroamiseen liittyy usein monenlaisia paineita. Yksilössä herää epäilyksiä luopumisen mielekkyydestä, hän voi tuntea yksinäisyyden ja eristäytyneisyyden tunteita, ja usein kiinteät yhteisöt määrittelevät irtaantuneen roolin luopion rooliksi. Ihmiselle on tärkeää luoda uusi rooli, koska uusi rooli auttaa ihmistä löytämään paikkansa muuttuneessa tilanteessa. (Rothbaum 1988, 213 – 214, 227.) Ebaughin (1988, 149 – 150) mukaan roolista irtaantunut pyrkii luomaan entisen jäsenen roolin. Entisen jäsenen rooli huomioi irtaantuneen menneisyyden ryhmän jäsenenä, mutta toisaalta viestittää myös muuttuneesta sosiaalisesta statuksesta. Entisen jäsenen roolilla viestitään muille, että irrottautunutta pitää kohdella eri tavalla kuin aiemmin. Entisen jäsenen roolin luomisessa olennaista usein on se, että monesta aiemmin kielletystä asiasta tulee nyt sallittua. Tuomaalan (2001, 109 – 110) tutkimuksessa irtaantuneet määrittelivät monia sosiaalisia tilanteita uudelleen, aiemmin kielletty näyttäytyi nyt sallittuna. Toisaalta uutta identiteettiä rakennettiin uusien sosiaalisten suhteiden solmimisen ja uusien vapaa-ajan viettotapojen avulla. Oma toiminta ja rooli tulkittiin uudessa viitekehyksessä.

3.2 Poiskääntyminen kausaalisen prosessin

Sosiologisessa tutkimuksessa uskonnollisesta yhteisöstä poiskääntymistä on usein selitetty kausaalisten prosessimallien avulla. Kausaaliset prosessimallit pyrkivät selittämään sekä uuden identiteetin muotoutumista että poisvetäytymisen etenemistä poiskääntymisprosessin aikana. (Wright 1988, 150.)

Wright (1988) esittelee artikkelissaan esimerkkinä kausaalisesta prosessimallista Skonovdin prosessimallin. Siinä poiskääntyminen etenee kuuden toisiaan seuraavan vaiheen kautta. Ensimmäinen vaihe on kriisivaihe. Kriisivaiheessa ihminen kohtaa ajattelunsa ja sosiaalisen todellisuuden välisen kognitiivisen dissonanssin. Kriisiin voi olla sekä ulkoisia että sisäisiä syitä. Sisäiset syyt sisältävät kokemuksia sosiaalista häirinnästä tai eristämisestä, interpersoonallisia konflikteja sekä fyysistä ja henkistä väsymistä. Yksilön ulkoisia syitä ristiriitaan voivat olla esimerkiksi koulutuksen tai uran valintaan puuttuminen, emotionaalinen painostus ja yhteisöstä erottaminen. Tiivis uskonnollinen yhteisö vaatii jäseniltään yhdenmukaista käyttäytymistä, ja kun jäsen ei tähän pysty, hän joutuu kohtaamaan kognitiivisen ristiriidan oman ajattelun ja yhteisön vaatimusten välillä. (Wright 1988, 150.)

Kriisivaihe johtaa vääjäämättä oman uskonnollisen identiteetin, elämäntavan ja maailmankuvan uudelleenarviointiin. Tässä vaiheessa yksilön käyttäytymisessä ilmenee välttelyä, ongelmien älyllistämistä ja uudelleenmäärittelyä sekä vetäytymistä (Wright 1988, 150 - 151.) Ihminen ikään kuin yrittää löytää ratkaisun yhteisön sisällä siinä onnistumatta, ja siksi kognitiivinen dissonanssi jatkuu. Ristiriidan ratkaisemattomuus johtaa kolmanteen vaiheeseen, jota nimitetään tyytymättömyys-vaiheeksi. Tyytymättömyytensä yhteisöön yksilö perustelee ideologisilla tekijöillä. Tässä vaiheessa ryhmän emotionaalinen valta-asema suhteessa yksilöön rikkoontuu ja irtaantuja siirtyy vähitellen neljänteen vaiheeseen, jossa syntyy selkeä päätös lähteä ryhmästä. Irtantuja alkaa pohtia, miten jättää ryhmän. (Wright 1988, 150.)

Wrightin (1987, 67 - 73) mukaan eroajilla on erilaisia suunniteltuja eroamisstrategioita, joiden varassa eroaminen tapahtuu. Ensimmäinen strategia on salaa lähteminen, esimerkiksi kommuunista lähdetään salaa yöllä. Lähtijä pyrkii tällä tavalla välttämään lähdön aiheuttamia hämmennyksen tunteita ja säilyttämään kasvonsa, kun ei tarvitse selitellä lähtönsä syitä tai selitellä lähtöä muille. Toinen tapa on eroaminen

kaikessa hiljaisuudessa. Lähtijällä on syntynyt halu eroamiseen, mutta hän ei julista sitä muille yhteisön jäsenille, vaan kertoo aikeistaan pienessä piirissä tai yhteisön johtajalle. Kolmas mahdollisuus on sitten julkinen eroaminen. Lähtijä seisoo tällöin vahvasti lähtöpäätöksensä takana: hän ei halua keskustella vaihtoehdoista, ei ole kiinnostunut kuulemaan ryhmään jäämisen eduista ja yleensä hänellä on hyvin rationaalisen selitys erolleen. Ero tapahtuu julkisesti esimerkiksi yhteisön kokoontumisen yhteydessä.

Lähtöpäätöstä seuraa kognitiivisen muutoksen vaihe. Tässä vaiheessa irtaantuja elää niin sanotusti kahden maailman välissä (Rothbaum 1988). Vanha identiteetti puretaan ja samalla pyritään rakentamaan uutta identiteettiä. Kognitiivinen identiteetin uudelleen rakentamisen onkin poiskääntymisprosessin viimeinen vaihe, jossa irtaantunut vähitellen integroituu valtavirran kulttuuriin ja saavuttaa ajatuksellisen tasapainon. (Wright 1988, 151.)

Lähtiessään jostakin uskonnollisesta ryhmästä, yksilö joutuu eroamaan tarkasti määritellystä ryhmäidentiteetistä ja määrittelemään itsensä uudelleen yksilönä. Tämä muutos koetaan usein sekä vapauttavana että vaativana. (Rothbaum 1988, 205 – 206.) Tuomaala (2001) hahmottaakin irtautumista identiteettisiirtymänä, jossa irtautuminen tapahtuu neljällä tasolla: diskursiivisella -, toiminnan -, sosiaalisten suhteiden - ja identiteetin tasolla. Irtautumisessa olennaisinta on siirtymä, joka kertoo identiteetin muuntuvuudesta, yhteisön rajat ylittävän toisin toimimisen mahdollisuudesta. Yksilöidentiteetti pitää siirtymässä jäsentää yhä uudelleen. Irtautujan pitää muuttaa tapaansa jäsentää todellisuutta, jotta uuden identiteetin aineksien omaksuminen ulkopuolisesta maailmasta on mahdollista. (Tuomaala 2001, 107 – 108.)

3.3 Poiskääntyminen sosiaalisena muutoksena

Wright (1988) tarkasteli poiskääntymistä yksilön sijasta organisaation näkökulmasta. Organisaation näkökulmasta poiskääntymisessä on kyse siitä, että yhteisön jäsen menettää arvostuksensa liikkeeseen ja sen johtoon. Uskonnollisilla yhteisöillä näyttäisi olevan ulkoisia ja sisäisiä paineita säilyttää vakautensa, ja siksi yhteisö käyttää paljon resursseja saadakseen tukea toiminnalleen ja saadakseen jäsenensä sitoutumaan toimintaansa. Kun yhteisön sisäinen rakenne jostakin syystä heikkenee tai ko-

kee muutoksia, yhteisössä alkaa esiintyä tyytymättömyyttä ja vähitellen syntyy jäsenkatoa. (Wright 1988, 155 – 156.)

Yhteisön jäsenet haluavat yleensä tuntea turvallisuutta ja yhteenkuuluvuutta ryhmässä. Äkilliset muutokset organisaatiossa tai organisaation ulkopuolella koetaan yleensä uhkaaviksi, ja tämä uhkan tunne voi aiheuttaa poiskääntymistä. (Wright 1988, 156.) Jakobs (1989, 124 – 126) väittää, että kääntyminen on ennen kaikkea sosiaalinen konstruktio, jossa jossakin yhteisössä sisällä oleva henkilö on rakentanut subjektiivisen todellisuutensa kyseessä olevan liikkeen maailmankuvan, uskonkäsityksen ja karismaattisen johtajan kautta. Yhteisön suhteisiin sitoutuessaan ihminen toistaa lapsuuden aikaisia ihmissuhteitaan ja poiskääntymistä voisi verrata jopa irtautumiseen ”uskonnollisesta” perheestä. Henkilö joutuu katkaistessaan suhteensa yhteisöön uudelleen järjestämään elämänsä sekä psykologisesti että sosiaalisesti.

Jakobsin (1989, 128 - 129) mukaan sosiaalinen ja emotionaalinen irtaantuminen uskonnollisesta yhteisöstä tapahtuu kolmella tasolla. Ensimmäisellä tasolla irtaantumisen pontimena on tyytymättömyys, joka johtaa konfliktiin, pettymykseen, eroon ja lopulta vaihtoehtoisten sosiaalisten suhteiden etsimiseen. Tyytymättömyys johtuu usein yhteisön säännöistä, jotka estävät yksilöä toteuttamasta yksilöllisiä sosiaalisia tarpeitaan. Yhteisön säännöistä lipsumisen takia yksilö joutuu konfliktiin yhteisön auktoriteettien kanssa. Ero ryhmästä tuo ihmisen elämään tasapainoa ja autonomian tunnetta ja antaa mahdollisuuden yhteisön ulkopuolisten sosiaalisten suhteiden luomiseen ja vaalimiseen.

Toisella tasolla sosiaalinen irrottautumisen tarkoittaa karismaattisesta johtajasta irrottautumista. Tyytymättömyys kohdistuu ennen kaikkea yhteisön johtajan toimintaan. Johtajan toimintatapaan petytään ja tämä johtaa oman vakaumuksen epäilyyn. Epäilyksillä haastetaan ryhmän johtaja auktoriteettina, ja jos johtaja ei pysty haasteeseen vastaamaan yksilön toivomalla tavalla, pettymys syvenee. Usein ulkopuolinen tuki (ryhmän ulkopuoliset ystävät, perhe) helpottaa epäilysten esiintuomista. Ulkoinen tuki palkitsee lähtijää ja hän saa voimia johtajan vaikutuksen hylkäämiseen. (Jakobs 1988, 128.)

Kolmas taso on täydellinen irtaantuminen liikkeestä ja sosiaalisen todellisuuden määrittely täysin uudestaan. Tällaiseen irtaantumiseen Jakobsin mukaan liittyy paljon

emotionaalisesti vaikeita tunteita, jotka kohdistuvat sekä omaan itseensä että liikkeeseen. Irtaantuminen voi aiheuttaa yksinäisyyden ja eristäytyneisyyden tunteita, koska irtaantumisen myötä ihminen menettää aiemmat sosiaaliset suhteensa ja uskonnollisen identiteettinsä. Ihminen suree menestystään vihaamalla, tuntemalla syyllisyyttä ja pelkoa. Suruvaiheen jälkeen ihminen vähitellen sopeutuu emotionaalisesti: liike aletaan vähitellen nähdä positiivisemmassa valossa. Ihmisellä syntyy vähitellen tunne vapaudesta ja tunne mahdollisuudesta määritellä identiteetti ilman aiempaa ryhmää. Irtaantunut alkaa luoda uutta sosiaalista todellisuuttaan ei vain entisenä jäsenenä, vaan täydellisesti poiskääntyneenä. (Jakobs 1988, 128 – 129.)

4 POISKÄÄNTYMISEN MERKITYSTÄ ETSIMÄSSÄ

4.1 Tutkimuksen ongelma

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten uskonnollisesta yhteisöstä irtaantunut itse hahmottaa ja merkityksellistää omaa irtaantumistaan ja sen vaikutusta elämässään. Tutkimus kohdistuu siis irtaantuneen omakohtaiseen kokemukseen, ja siten tutkimusta voi luonnehtia kokemuksen tutkimukseksi. Fenomenologinen lähestymistapa ymmärtää kokemuksen ihmisen ja hänen todellisuutensa väliseksi erityiseksi suhteeksi, merkityssuhteeksi (Perttula 2005, 117). Kokemus ilmentää ihmisen suhdetta siihen todellisuuteen, maailmaan, jossa hän elää. Kokemus syntyy vuorovaikutuksessa tämän eletyn todellisuuden kanssa. (Laine 2001, 26 - 27.) Tutkimuksessa ei olla kiinnostuneita irtaantumiseen liittyvistä käsityksistä, sillä käsitykset heijastelevat aina ilmiöön liittyviä yhteisöllisiä merkityksiä. Tutkimus kohdistuu ensisijaisesti kokemukseen, joka on yksilön omakohtainen ja merkityksellinen ilmaus todellisuudesta. (vrt. Vilkkä 2005, 97, 135.)

Perttulan (2005, 150 – 151) mukaan ihmisen elämäntilanne muodostuu monenlaisista ulottuvuuksista. Hän jäsentää elämäntilanteen muodostuvan neljästä erilaisesta ulottuvuudesta: ideaalisesta, aineellisesta, elämänmuodollisesta ja kehollisesta todellisuudesta. Tässä tutkimuksessa on kyse toisaalta ideaaliseen todellisuuteen kuuluvien kokemusten tutkimuksesta, toisaalta elämänmuodolliseen todellisuuteen liittyvien kokemusten tutkimuksesta. Ideaalinen todellisuus muodostuu, kun ihminen rakentaa jo tapahtuneista kokemuksista itselleen uusia kokemuksia. Ihminen muistelee, kuvittelee, ennakoii ja arvioi loputtomasti ja tulee näin luoneeksi jatkuvasti uusia kokemuksia (Perttula 2005, 150 - 151). Uskonnollisesta yhteisöstä poiskääntyminen on jo tapahtunut kokemus, jota muistellaan ja arvioidaan nykyhetken näkökulmasta. Tämän muistelukokemuksen myötä luodaan uusia merkityksiä jo tapahtuneelle ja jäsennetään kokemusta uudestaan.

Elämänmuodollinen todellisuus tarkoittaa puolestaan ihmisten välisiä vuorovaikutuksellisia sääntöjä, joiden mukaan ihmisyyhteisöt elävät. Elämänmuodollinen todellisuus näyttäytyy monitahoisena elämäntilanteena, koska ihmiset elävät usein monien erilaisten elämänmuotojen yhteydessä. (Perttula 2005, 150 - 151.) Tässä tutkimuk-

sessä elämänmuodollisuus syntyy siitä, että uskonnollisesta yhteisöstä poiskääntyneet elävät osana ”normaalia” todellisuutta ja ovat mukana sosiaalisen ympäristönsä elämässä. Tutkiessani poiskääntymistä olen kiinnostunut poiskääntymiskokemukseen liittyvistä säännöistä, periaatteista, tavoista ja käytänteistä.

Tutkimuksessa uskonnollisesta yhteisöstä poiskääntymisen kokemusta lähestytään kolmen kysymyksen kautta. Nämä kysymykset muodostavat tutkimustehtävän ja analyysin rungon. Näiden kysymysten kautta pyrin ymmärtämään tutkittavien poiskääntymiskokemusta. Aikaisempi tutkimustieto on osoittanut, että poiskääntymisellä on jokin syy, poiskääntyminen tapahtuu prosessimaisesti ja poiskääntyminen saa aikaan monenlaisia psykologisia ja sosiaalisia muutoksia ihmisen elämässä. Tutkimuskysymyksillä pyrin avaamaan näitä tapahtumia ja kokemuksia yksilön näkökulmasta.

Tutkimusongelma kiteytyy seuraaviksi kysymyksiksi:

1. Miksi yhteisöstä lähdetään?
2. Miten irtaantuminen tapahtuu?
3. Miten irtaantumiskokemus on vaikuttanut elämään?

4.2 Tutkimuksen aineiston keruu ja kuvaus

Kokemuksen tutkimuksessa voidaan käyttää monenlaisia kokemuksen kuvaustapoja. Metsämuuronen (2006, 119) esittää, että kun tutkimuskysymyksen tavoitteena on tutkia tarkoitusta tai kokemuksen olemusta, aineisto hankitaan tyypillisesti nauhoitettuin keskusteluin tai kirjoitettuin tarinoita. Myös runous, kirjallisuus tai taide voi toimia kokemuksen kuvaajana. Tärkeää on, että kokemus saadaan parhaalla mahdollisella tavalla kuvatuksi ja saavutettavaksi (Perttula 2005, 154).

Kokemuksen tutkimuksessa korostuu usein tutkimuksen teon eettisyys ja erityisesti tutkijan vaikutus tutkittaviin. Fenomenologinen tutkimus pyrkii yleensä tekemään tutkijan vaikutuksen mahdollisimman neutraaliksi, koska näin ajatellaan kokemuksen autenttisuuden säilyvän parhaiten. Tavoitteenahan on, että tutkittava kuvaa kokemustaan juuri sellaisena kuin hän sen itse koki. (Perttula 2005, 155.) Tässä tutkimuksessa

aineisto kerättiin kirjoitettuina kertomuksina. Lähtökohtana oli ajatus, että kirjoittamalla tutkittavat voisivat kuvata vaikeaa kokemustaan omista lähtökohdistaan käsin ja saisivat myös aikaa jäsentää kokemustaan kaikessa rauhassa.

Tutkimusta voisi luonnehtia narratiiviseksi tutkimukseksi. Narratiivisuus on käsitteenä monimerkityksinen. Narratiivisuudella voidaan viitata tiedonprosessiin sinänsä, jolloin sillä tarkoitetaan tietämisen tapaa ja tiedon luonnetta; ajatusta, että tieto rakentuu tarinoina. Narratiivisyys voi tarkoittaa myös tutkimusaineiston luonnetta, aineiston analyysitapaa tai narratiivien käytännöllistä merkitystä. (Heikkinen, 2001, 118.) Tässä tutkimuksessa narratiivisyys on ennen kaikkea tutkimusaineiston luonnetta kuvaava käsite: tutkimuksen aineiston muodostaa uskonnollisesta yhteisöstä poiskääntyneiden kirjoitetut kääntymiskertomukset.

Tutkimusaineisto muodostuu 24 uskonnollisesta yhteisöstä poiskääntyneen kertomuksesta. Kokemuksen tutkimuksessa on erityisen tärkeää, että tutkittavat haluavat kertoa kokemuksestaan. Tavallisesti tutkija etsii keitä tahansa, jotka ovat halukkaita osallistumaan tutkimukseen ja joiden elämäntilanteeseen aihe liittyy. (Perttula 2005, 153.) Tässä tutkimuksessa etsin tutkittavaksi ihmisiä, joiden elämäkokemukseen liittyy irtaantumiskokemus jostakin uskonnollisesta yhteisöstä. Alkuvaiheessa en pyrkinyt rajaamaan yhteisöä, vaan lähtökohtana oli saada mahdollisimman monenlaisia kokemuksia. Siksi laitoin tutkimuspyynnön (liite) internetissä löytyville uskonnollisista yhteisöistä irtaantuneiden vertaistukisivuille, jotta tavoittaisin mahdollisimman monenlaisista yhteisöistä irrottautuneita.

Tutkimusaineiston keräsin loka – marraskuussa 2010. Käytännössä se tapahtui niin, että kirjoittauduin jäseneksi vertaistukisivustojen keskustelupalstoille ja laitoin tutkimuspyynnön sinne. Tutkimuspyyntö oli näkyvissä hakomaja.net -sivustolla¹ (entisten lestadiolaisten vertaistukisivusto), veljesseura.org -sivustolla² (entisten Jehovan todistajien sivusto), Huitsinnevada -sivustolla³ (entisten helluntailaisten sivusto) ja maanantaipiiri.info -sivustolla⁴ (maanantaipiiristä lähteneiden sivusto). Lisäksi tutkimuspyyntö oli myös suomi24.fi -keskustelufoorumin⁵ uskontoa käsittelevillä keskustelupalstoilla. Lisäksi sähköpostitse tutkimuspyynnöllä lähestyin myös Uskonto-

¹ www.hakomaja.net

² www.veljesseura.org

³ www.huitsinnevada.info/foorumi/

⁴ www.maanantaipiiri.info/keskustelu

⁵ www.keskustelu.suomi24.fi/debate/36

jen uhrien tuki UUT ry:tä ja Kartettujen tuki ry:tä. Uskontojen uhrien tuki UUT ry julkaisi tutkimuspyynnön jäsenilleen lähetettävässä uutiskirjeessään marraskuun alkupuolella. Lisäksi tutkimuspyyntö Hakomaja.net -sivustolla poiki yhteyden Etnisten lestadiolaisten -foorumiin¹, joka myös julkaisi tutkimuspyynnön sivustollaan.

Tutkimuspyynnössä pyysin lähettämään kertomukset tutkijalle sähköpostilla. Oletukseni oli, että internetiä käyttävällä on myös mahdollisuus käyttää sähköpostia ja sen käyttäminen on luontevaa. Samalla myös kirjoittamiseen liittyvä epäselvän käsialan ongelma poistui, ja toisaalta aineistoa ei enää tarvinnut litteroida, vaan se oli sellaisenaan käytettävissä ja analysoitavissa. Jälkikäteen on vaikea arvioida, jättikö kukaan vastaamatta kirjoittamisen työläyden vuoksi, vaikkakin joissakin tarinoissa oli mukana kommentteja, jossa kirjoittaja vähätteli kirjoittamistaitoaan. Vaarana kirjoituksiin perustuvissa tutkimuksissa toki on, että tutkittavaksi valikoituu henkilöitä, joille itsensä ilmaiseminen kirjallisesti on luontevaa ja tällöin osa kokemuksista jää tavoittamatta.

Kertomuksia saapui 24. Kertomusten pituudet vaihtelivat noin puolesta sivusta 18 sivuun. Kertomukset kuvasivat irrottautumista kahdeksasta eri uskonnollisesta yhteisöstä. Eniten irtaantumiskertomuksia tuli Jehovan todistajiin kuuluneilta (6 kertomusta) ja seuraavaksi entisiltä vanhoillislestadiolaisilta (5 kertomusta). Lisäksi poiskääntymiskertomukset koskettivat irtaantumista mormonikirkosta (2 kertomusta), maanantaipiiristä (2 kertomusta), vapaaseurakunnasta (2 kertomusta), helluntaiseurakunnasta (3 kertomusta), Elämän sana –seurakunnasta (1 kertomus) ja evankelisluterilaisesta kirkosta (3 kertomusta). Vapaaseurakunnasta irrottautumiskertomuksista toinen käsitteli avioparin kääntymistä eli tavallaan samassa kertomuksessa käsiteltiin kahden henkilön kääntymiskokemusta.

Vastanneiden ikä vaihteli 19 vuoden ja mahdollisesti yli 70 ikävuoden välillä. Tämä mahdollisesti johtuu siitä, että oletettavasti vanhin vastaajista ei kertonut ikäänsä, vaan kertoi kääntymisestään olevan jo yli 50 vuotta. Kertomuksesta saattoi kuitenkin päätellä, että irrottautuminen oli tapahtunut aikuisiällä oman tietoisien uskonratkaisun kautta. Vanhin ikänsä kertonut vastaaja oli 61-vuotias mies. Ikään liittyvät taustatiedot puuttuivat kolmesta kertomuksesta. Ikänsä kertoneiden perusteella vastaajien keski-ikäksi tuli 40 vuotta. Vastanneista 12 oli miehiä ja 13 naisia (tässä huomioitu

¹ www.freepathways.wordpress.com

myös aviopari). Vastanneista 16 kertoi kuuluneensa yhteisöönsä ennen poiskääntymistä lapsuudesta saakka ja kahdeksan oli aikanaan liittynyt yhteisöönsä aikuisiällä. Aikuisiällä liittyneet olivat viettäneet yhteisössä ennen eroa noin 11 vuotta (mukanaoloaikaa kuvaava tieto puuttui yhdestä kertomuksesta) ja lapsuudesta mukana olleet keskimäärin 22 vuotta (mukanaoloaikaa kuvaava tieto puuttui kahdesta kertomuksesta). Tutkimuksen analyysiosassa luonnehdin näitä kahta ryhmään lapsuudesta asti mukana olleiksi ja aikuisena, tietoisien uskonratkaisun myötä yhteisöön liittyneiksi.

Kokemuksen tutkijan pitää olla aina tietoinen kertomuksen syntyhistoriasta ja tarinoiden tuottamisen ehdoista: viime kädessä tutkija luo tulkinnallaan vain yhden subjektiivisen tarinan lisää (Säntti 2004, 183). Toisaalta tutkijan on aina tunnettava myös eettinen vastuunsa tutkittaville. Siksi on erityisen tärkeää pyrkiä henkilökohtaista ja arkaakin aihetta tutkivassa tutkimuksessa suojaamaan tutkittavien yksityisyyttä. Tämä oli myös monen tutkittavan erityinen toive, kun he lähettivät kertomuksensa tutkimukseen. Siksi tuloslukuissa ei tuoda esille korostetusti tutkittavien ikää, yhteisöä tai sukupuolta, vaan sitaattien kohdalla viitataan aineistoon yksinkertaisesti kertomuksen numerolla (kertomus 1-24). Lisäksi on myös pyritty välttämään yhteisöjen osoittelua sinänsä, koska pääpaino tutkimuksessa on henkilökohtaisen irtaantumiskokemuksen ymmärtämisessä. Toisaalta kokemukseen liittyy aina konteksti, sillä ihmisen kokemukset ovat tulkittavissa vain hänen koetun maailmansa kontekstissa (Virtanen 2006, 202). Sen takia tutkimuksessa ei voi kokonaan häivyttää poiskääntymisen kohteena olevaa uskonnollista yhteisöä, vaan irtaantumiskokemus on jossakin määrin yhteydessä lähtöyhteisön maailmankuvaan ja toimintatapaan. Lähtöyhteisöä ei kuitenkaan korosteta, vaan tulkinnassa pyrin muistamaan, että jokainen kokee samassakin kontekstissa asiat omakohtaisesti.

4.3 Aineiston analyysi

Tutkimuksen aineisto koostuu 24 kertomuksesta, jotka välitettiin tutkijalle sähköpostilla. Osa kertomuksista oli sähköpostin liitteenä, osa suoraan viestikenttään kirjoitettuna. Tallensin kaikki kertomukset tietokoneelleni omiksi tiedostoiksi, ja lisäksi tulostin kaikki kertomukset paperille analyysivaihetta varten. Samalla myös numeroin kertomukset juoksevasti 1 – 24 (tuloslukuissa viitataan kertomuksiin numeroilla)

Taustatiedoista keräsin oman tiedoston, josta selvisi vastaajien ikä, sukupuoli, lähtöyhteisö ja yhteisössä ennen irtaantumista vietetty aika. Tämän taustatiedoston perusteella hahmottui kaksi ryhmää, jotka ilmensivät irtaantuneiden uskonnollista taustaa ennen irtaantumista. Nämä kaksi ryhmää nimesin lapsuudesta asti mukana olleiksi ja aikuisuudessa, tietoisien uskonratkaisun myötä yhteisöönsä liittyneiksi. Osittain analyysissa ja tulkinnassa tarkastelen näitä kahta ryhmää erikseen, koska aineiston tarkempi analyysi osoitti, että näiden ryhmien irtaantumisessa oli eriäviä piirteitä, erityisesti irtaantumisen syissä.

Aineiston luonnetta voi kuvata narratiiviseksi, koska kyseessä on kokemuksen kuvaaminen poiskääntymiskertomuksena. Tarinan kertomisen tavoitteena on nostaa esille tutkittavien ääni, heidän tunteensa ja kokemuksensa. Narratiivinen tutkimusote näkee elämän ja identiteetin rakentuvan tarinoina, ja silloin tutkijan mielenkiinto kohdistuu yksittäisen ihmisen ainutkertaiseen tapaan kokea, ajatella ja toimia. Kertomuksen avulla tutkittava ilmaisee yksilöllisiä merkityksiään ja mielen sisältöjään. Kertomus on tapa tehdä kokemukset ja tapahtumat ymmärrettäväksi ja toisten kanssa jaettavaksi. (Syrjälä 2001, 204 - 205, 208.) Tarinassa ihminen pyrkii tuomaan esille omassa elämässään kokemiaan asioita. Kyse on silloin havaitusta, tajutusta tai koe-tusta. Tutkittava siis oikeastaan päättää, mitä hänelle on tapahtunut, mitä hän kokenut ja mistä hän lopulta päättää kertoa. Tämä kertomus sitten päättyy tutkijan analysoitavaksi.

Tarinassa kokemus muotoutuu merkitysten kautta. Analyysin tavoitteena on saada selvitys kokemuksen mahdollisimman monista erilaisista merkitysaspekteista ja niiden luonteista. Eletty maailma näyttäytyy meille merkityksinä. Aineiston analyysin tavoitteena on kuvata sitä, mitä aineistossa on sanottu. Tavoitteena on tavoittaa toisen kuvaama kokemus mahdollisimman alkuperäisenä. Kuvauksen jälkeen aineiston moninaisuudesta pyritään saamaan esiin merkitysten muodostamia kokonaisuuksia. Iso kokonaisilmiö (uskonnollisen yhteisöstä poiskääntyminen) pyritään pilkkomaan pienempiin osakokonaisuuksiin ja saamaan esiin sekä samankaltaisuuksia että erityislaatuista. (Laine 2001, 28, 38.) Tätä prosessia voi nimittää sisällönanalyysiksi, koska sisällönanalyysinä voidaan pitää kaikkea tutkimusaineiston tiivistämistä sekä luokkiin ja kategorioihin järjestämistä (Tuomi & Sarajarvi 2002, 6).

Se, millaisista kertomuksen merkityksistä tutkija on kiinnostunut, riippuu tutkijan merkityksen tajusta, tutkimusaineistosta sekä tutkimusongelmasta ja tutkimuskysymyksistä. Merkityskokonaisuudet löytyvät etsimällä aineistosta sisällöllisesti yhteenkuuluvia kuvauksia. (Vilkka 2005, 138.) Kun ollaan kiinnostuneita yksilön kokemuksista, lähtökohtana tulkinnalle on aineisto, joten tässä tutkimuksessa voi puhua aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin tavoitteena on löytää tutkimusaineistosta jonkinlainen toiminnan logiikka tai tutkimusaineistosta nouseva tyypillinen kertomus (Vilkka 2005, 140). Tässä tutkimuksessa pyritään lähinnä toiminnan logiikan ymmärtämiseen.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi etenee kolmen vaiheen kautta. Nämä vaiheet ovat aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Pelkistämisvaiheessa aineistoa pelkistetään siten, että aineistosta karsitaan tutkimusongelman kannalta epäolennainen pois. Pilkkomista ohjaavat tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 111.)

Tässä tutkimuksessa pelkistämisvaihetta ohjasivat kolme tutkimuksen keskeistä kysymystä. Aluksi pilkoin kertomukset kolmeen osaan tutkimuskysymysten mukaisesti. Alleviivasin erivärisillä värikynillä tutkimuskysymyksiin liittyvät kertomusten osat ja näin aineiston sisään muodostui kolme erilaista kertomuksen osaa, jotka nimesin tutkimuskysymysten mukaisesti poiskääntymisen syiksi, poiskääntymisen tapahtumiksi ja poiskääntymisen vaikutuksiksi. Tämän ensimmäisen pelkistämisen myötä hahmottuivat tutkimuksen tuloslukujen 5, 6 ja 7 pääotsikot. Tuomen ja Sarajärven (2002, 112) mukaan suoritin siis alkuperäisilmauksien pelkistämisen tutkimuskysymysten avulla pelkistettyihin ilmauksiin. Analyysiyksiköksi tiivistyi tässä vaiheessa ajatuskokonaisuus, jossa kerrottiin tutkimuskysymykseen liittyvistä asioista.

Klusterointi- eli ryhmittelyvaiheessa pilkotut alkuperäisilmaukset käydään läpi tarkasti ja aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Samaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistellään luokiksi ja niille annetaan luokkien sisältöä kuvaavat käsitteet. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 112.) Tässä vaiheessa käsittelin ensimmäisessä vaiheessa luomani ajatuskokonaisuuden erikseen. Luin jokaisesta yksittäisestä kokemuskertomuksesta tutkimuskysymykseen liittyvän osan erikseen ja kirjoitin muistiinpanot. Muistiinpanojen pohjalta ryhmittelin kertomuksen osat pienem-

piin osa-alueisiin eli suoritin oikeastaan toisen pelkistämisen. Tämän jälkeen vertailin pelkistettyjä ilmauksia toisiinsa etsien samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Jälleen otin käyttöön värikynät: alleviivasin muistiinpanoista samankaltaiset ilmaukset samalla värillä. Lopuksi ryhmittelin näin syntyneet uudet ilmaukset luokkiin ja nimesin syntyneet luokat niiden sisältöä kuvaavilla käsitteillä. Näin syntyivät tuloslukujen 5, 6 ja 7 alaotsikot ja alaotsikkojen yksittäiset tekijät, alaotsikkojen sisältö. Tuloslukujen yläotsikot siis kuvaavat sisällönanalyysini ensimmäistä vaihetta. Alaotsikot syntyivät toisen ja kolmannen (ryhmittelyn ja teoreettisten käsitteiden luominen) vaiheen kautta. Kyse on siis tulkinnasta ja päättelystä, jossa edetään aineistosta käsin kohti teoreettisempaa ymmärtämistä aiheesta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 115).

Tavoitteena sisällönanalyysissä on ymmärtää tutkimuskohdetta ja sitä, mitä asiat tutkittavalle merkitsevät. Tavoitteena on tutkittavan näkökulman huomiointi analyysin jokaisessa vaiheessa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 115.) Kun on kyse henkilökohtaisen kokemuksen tutkimuksesta, tärkeää on pyrkiä näkemään mahdollisimman paljon olennaisia merkitysaspekteja, jotta kokemuksen moninaisuus tulisi mahdollisimman hyvin esille. Yksilöllisiä piirteitä ei saisi hävittää liikaa (Laine 2001, 40.) Olen pyrkinyt ryhmittelyvaiheessa siihen, että myös yksittäiset erityispiirteet pääsevät mukaan, eikä analyysissä korostu vain samankaltaisuuksien etsintä. Kokemuksen tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita ensisijaisesti henkilökohtaisista kokemuksista, eikä liika yleistäminen ole suotavaa. Yleistäminen on kokemuksen tutkimuksessa kaikilla tutkimukseen osallistuneilla esiin tulleiden yhteisten piirteiden kuvausta mielekkäällä tavalla. Pyrkimyksenä on kuvata yksilökohtaista, mutta myös yksilökohtaisissa kokemuksissa esiin tulevaa yleistä ymmärrystä. (Perttula 2005, 154.)

5 YHTEISÖSTÄ POISKÄÄNTYMISEN SYYT

5.1 Ideologinen kriisi

Uskonnolliseen kääntymiseen liittyy uskonnollisen merkitysjärjestelmän muutos. Merkitysjärjestelmä pitää sisällään ajatuksia yliluonnollisesta ja sen vaikutuksesta sekä yliluonnolliseen kohdistuvia tietoisia tai tiedostamattomia tunteita. Paloutzian (2005, 335 – 336) painottaa, että merkitysjärjestelmän muutoksen käynnistää yksilön sisältä tai ulkoa tuleva paine, joka pakottaa arvioimaan vanhaa merkitysjärjestelmää. Ihmisellä on tarve näin syntyvien epäilysten älylliseen ja tunneperäiseen ratkaisemiseen, joten poiskääntyminen näyttäisi olevan yksi tapa ratkaista tällaista ristiriitaa. Poiskääntymiseen liittyy älyllistä epäilyä, oppien kieltämistä ja erimielisyyttä opillisista asioista (Streib ja Keller 2003, 191).

Ideologisen kriisin kohtaaminen näyttää aineiston perusteella liittyvän uskonnolliseen ja kognitiiviseen kehittymiseen. Selkeimmin ideologinen kriisi pontimena eroamiseen korostuu nuorimmassa ikäluokassa, erityisesti niillä, jotka ovat olleet mukana liikkeessä lapsuudesta saakka. Iän myötä aletaan epäillä ja kyseenalaistaa yhteisön vaalimien oppien paikkansa pitävyyttä ja merkitystä omassa elämässä.

Jo teini-ikäisenä mietin usein onko todella niin, että vain vanhoillislestadiolaisen opin mukaan uskova ja elävä ihminen on oikealla tavalla uskovainen ja että vain sillä tavalla voi päästä taivaaseen.¹

Ideologinen konflikti ei liity välttämättä ainoastaan liikkeen oppiin, vaan uskontoon ja uskonnollisen selityksen mahdollisuuteen yleensäkin. Samanaikaisesti kun epäillään oman yhteisön oppia, voidaan epäillä koko uskonnollisen merkitysjärjestelmän paikkansapitävyyttä. Uskonnollisen merkitysjärjestelmän epäily näyttää johtavan jopa uskonnollisesta selityksestä luopumiseen kokonaan.

Syyt irtaantumiseen voidaan jakaa kahtia: toisaalta yleiset uskomiseen liittyvät ongelmat, toisaalta mormoniuskoon liittyvät ongelmat. Yleisen uskomisen ongelma on selvä: saa uskoa, jos päätät uskoa. Maailma on pullollaan kymmeniä tuhansia uskomusjärjestelmiä, joista suurin osa ajattelee olevansa yksin oikeassa ja joiden kaikki jäsenet kuvittelevat tietävänsä totuuden. Loogisesti oikeassa voi tosin olla vain yksi tai ei yhtään näistä ryhmistä... En enää löytänyt kysymyksiini vastauksia kirkosta tai py-

¹ kertomus 10

histä kirjoista. Lopulta löysin tyydyttävät vastaukset muualta, ei uskonnollisista lähteistä.¹

Ideologiseen kriisiin liittyy se, että yhteisön jäsen yrittää etsiä kysymyksiinsä vastauksia perehtymällä syvällisesti liikkeen oppiin ja opin taustalla vaikuttaviin kirjoituksiin ja muihin opetuksiin. Aineiston pohjalta näyttää siltä, että lopullisen irrottautumisen saa aikaiseksi se, ettei kognitiivisesti tyydyttäviä vastauksiin kysymyksiin löydy tai epäilyksistä ei yhteisössä suostuta keskustelemaan.

Aloin epäillä ennen kaikkea muut poissulkevaa seurakuntaoppia. Tutkin silloin paljon Raamattua ja etsin kovasti apua ajatuksilleni ja vastauksia kysymyksiini. Viimein uskalsin ruveta muilta uskovaisnuorilta kyselemään asioista mm. raamatullista pohjaa. Minulle vastattiin, että minuun oli tullut väärä henki, enkä saisi yksin tutkia Raamattua...²

Olin todella hämmentynyt. En tiennyt enää yhtään, mikä on totta ja mikä ei. Päätin tehdä listan mielessä vellovista kristinuskoa puoltavista ja vastustavista argumenteista ja sitten käydä ne huolella läpi. Muutaman päivän kuluttua olin vetänyt yli lähes kaikki puoltavat argumentit ja vastustavien lista jatkoi kasvamistaan...koin tulleeni kristittyjen jymäyttämäksi...³

Ideologiseen ristiriitaan näyttää liittyvän yhteisön vaaliman elämäntavan kyseenalaistaminen. Yhteisön opetus luo pohjaa yhteisön jäseniltään edellyttämälle elämäntavalle. Kun jäsen huomaa, ettei voi elämässään toteuttaa yhteisön vaatimaa elämäntapaa, irtaantuminen yhteisöstä käynnistyy. Tällainen ideologisen kriisin herättämä elämäntapakritiikki on tyypillistä aikuistumisen kynnyksellä eronneiden kertomuksissa, mutta myös päälle kolmekymppisinä yhteisöstä lähteneiden kirjoituksissa. Korostuneesti yhteisön vaaliman elämäntavan kyseenalaistamiseen liittyviä syitä tuovat esille jo lapsuudessa liikkeeseen kasvaneet, mutta myös myöhemmällä iällä oman tietoisien valinnan kautta liikkeeseen sitoutuneet heräävät vähitellen epäilemään yhteisön tarjoaman elämäntavan mielekkyyttä.

Aina elämäntapaan liittyvä syy erota tai tulla erotetuksi yhteisöstä ei johda yhteisön vaaliman uskon ja opin hylkäämiseen. Irtantunut jäsen voi eron jälkeenkin pitää yhteisön vaalimaa oppia oikeana, mutta hän ei voi hyväksyä elämässään kaikkia elämäntapaan liittyviä normeja. Jehovan todistajista eronnut nainen, joka piti eronsa tärkeimpänä syynä yhteisön elämäntapanormien rikkomista, korosti kuitenkin sitä, että hän ei ”*missään vaiheessa ole epäillyt, etteikö JT uskonto olisi se oikea*”⁴. Sa-

¹ kertomus 18

² kertomus 15

³ kertomus 9

⁴ kertomus 23

moin vanhoillislestadiolaisuudesta elämäntapaan liittyvien konfliktien takia irtaantunut mies kirjoitti: *”olin löytänyt mielestäni tasapainon uskon asioitteni suhteen ja ymmärsin, ettei maallisella yhteisöllä ole mitään tekemistä uskoni kanssa. Ettei kukaan voi viedä sydäimestäni uskoa vaikka en mihinkään yhteisöön kuuluisi.”*¹

5.2 Identiteetin toteuttamiseen liittyvät ristiriidat

Uskonnollisen yhteisön opetus ja säännöt ohjaavat yhteisössä mukana olevan jäsenen identiteetin muodostumista ja toteuttamista. Kun jäsen ei pysty elämässään sopeutamaan persoonallista identiteettiään yhteisön vaatimuksiin, irtaantuminen yhteisöstä käynnistyy. Aineistossa identiteetin toteuttamiseen liittyvinä ristiriitoina nousevat esille seksuaalisuuteen, parisuhteeseen, koulutukseen, uraan, tasa-arvon toteutumiseen sekä yksilölliseen ajankäyttöön ja persoonallisen elämäntavan valintaan liittyvät syyt. Identiteetin toteuttamiseen liittyvät ristiriidat ovat selkeästi yhteydessä yhteisön moraalिसääntöihin ja niiden noudattamiseen. Poiskääntyminen käynnistyy, kun jäsen ei pysty sovittamaan elämäänsä ja ajatteluaan näihin moraalिसääntöihin.

Seksuaalisuuteen ja parisuhteeseen liittyvät syyt nousevat selkeimmin esiin aineistosta. Jäsen saattaa kokea, ettei hän voi yhteisön jäsenenä toteuttaa yksilöllistä seksuaalista suuntautuneisuutta, eikä seksuaalisuuteen liittyvistä asioista voi yhteisössä edes keskustella. Eräs nainen totesi, että *”minua kuitenkin ahdisti... suhtautuminen seksuaalisiin vähemmistöihin (homoseksuaalin tyttärenä ja biseksuaalina tyttärenä minun oli vaikea niellä niitä helvettiin toivotuksia).”*² Kun nainen oli tehnyt päätöksen erota yhteisöstä, hän pastorin kuulustelussa kertoo liikkeen homovastaisuuden olevan yksi syy lähtöönsä. *”Pastori hymähteli ja oli sitä mieltä, ettei pikkurouvan kannata vaivata pientä päätänsä moisilla kysymyksillä.”*³

Myös seurustelu yhteisön ulkopuolisen ihmisen kanssa ja esiaviollinen seksuaalinen kanssakäyminen esiintyvät syynä erota tai tulla erotetuksi yhteisöstä:

Aloin seurustella miehen kanssa, joka ei ollut helluntailainen ja kun seurakunta sai siitä tietää, niin minun ei auttanut muu kuin erota seurakunnasta.⁴

¹ kertomus 10

² kertomus 19

³ kertomus 19

⁴ kertomus 14

Asiat (yhteisön ulkopuolinen seurustelusuhde, tekijän huomautus) kuitenkin tulivat selville serkulleni v. 2008 ja hän ilmoitti suhteestani seurakunnan vanhimille, jotka asiaa tutkittuaan erottivat minut.¹

Seksuaalisten normien merkityksestä kertoo myös, se kuinka eräässä kertomuksessa seksuaalisen normin rikkominen nähdään helpoksi tieksi erota yhteisöstä:

Aloin miettiä mahdollisimman helppoa keinoa päästä irti. Tiesin, että se tarkoittaisi myös avioliiton kariutumista, koska vaimoni oli innokas uskovainen. Siksipä tein aviorikoksen, jonka tunnustin seurakunnan vanhimille. Minut erotettiin ja vaimoni sai uskonnon edessä hyväksytyn syyn erota minusta.²

Avioero ja sen tuomitseminen nousee joissakin kertomuksissa esille syynä yhteisöstä irtaantumiseen. Vaikeassa avioerotilanteessa yhteisöön turvautuva jäsen ei saakaan etsimäänsä tukea, vaan yhteisön tuomion:

Kun ero oli väistämätön ja vaimoni sai postitse erohakemukseni, minua sai alkaa kutsumaan huoraksi –sillä sellainen on huora, joka laittaa avioeroasian vireille...Koin sangen loukkaavaksi, että vain minussa nähtiin vikaa, eikä todellisuuspohjaisia keskusteluja käyty aviokriisistäkään.³

Koulutukseen ja uraan liittyviin valintoihin puuttuminen mainitaan myös syynä poiskääntymä yhteisöstä. Jehovaan todistajiin kuulunut mies halusi jatkaa opintojaan, mutta tätä ei hyväksytty yhteisön sisällä. Mies oli myös toiminut vastoin järjestön sääntöjä hankkimalla hyväpalkkaisen työn, joka vei enemmän aikaa, eikä seurakunnassa toimiminen enää ollut niin aktiivista. Seurakuntavelvoitteiden vaativuus ja aikaa vievyys tulivat esille myös helluntailaisuudesta eronneen naisen kertomuksessa. Hänelle kasaantui vähitellen niin paljon erilaisia seurakuntavelvoitteita, että hän vähitellen joutuu vähentämään palkkatyötä. Vähitellen hän koki palavansa loppuun: *”paloin loppuun, mutta se ei estänyt seurakuntaa edelleen vaatimasta käyttöoikeutta ammatitaitooni, mikä osaltaan vauhditti sieltä pakenemista”*.⁴

Koulutuksen ja uran valinta on osa yksilöllistä ja persoonallista elämäntavan valintaa, johon uskonnollisissa yhteisöissä puututaan. Vanhoillislestadiolaisessa liikkeessä elänyt mies koki erityisen vaikeana juuri sellaisiin yksilöllisiin elämäntapoihin puuttumisen, joihin hän ei kokenut saavansa selkeää perustetta liikkeen opetuksesta. Hä-

¹ kertomus 17

² kertomus 21

³ kertomus 8

⁴ kertomus 19

nen mukaansa vanhoillislestadiolaisessa yhteisössä opetetaan valitsemaan ”luonnollinen ulkonäkö, valitsemaan tietynlainen uskovaiselle sopiva musiikki, pukeutuminen, harrastukset. Opetetaan rajaamaan omien mielihalujen ulkopuolelle mm. alkoholin käyttö, tanssiminen, tietyt ammatit ja jopa kaverit...Kuitenkin kapinoin samanaikaisesti kaikkea tuota opetusta vastaan. Halusin värjätä hiukseni, kuunnella rock-musiikkia, halusin tanssia ja laulaa karaokea.”¹ Samalla tavalla helluntaiyhteisössä elänyt mies kokee ideologisen kriisinsä myötä tulleen petetyksi, kun hän oli liikkeen oppiin luottaen ”tuhlannut valtavasti aikaa uskontoon tukahduttaen normaalit mielihaluni mm. musiikin, seksuaalisuuden ja alkoholin suhteen”.²

Naisen aseman määrittely uskonnollisessa yhteisössä nousee myös esille aineistossa yhtenä poiskääntymiseen johtaneena syynä.

Minua ahdisti naisen aseman kehous (en halunnut tuoda tytärtäni yhteisöön, jossa nainen on alamainen miehelle).³

Olen myös voimakastahtoinen ja pidän naisten tasaveroista asemaa tärkeänä –en olisi koskaan ollut tyytyväinen alistettuna todistajana. ⁴

Poiskääntyjät kokevat, että yhteisö on jo valmiiksi asettanut naisen tietynlaiseen sukupuolirooliin. He kokevat, etteivät he voi naisena toteuttaa itseään yhteisössä vapaasti, vaan heidän odotetaan tekevän tietynlaiset yhteisön normien ohjaamat valinnat. Uskonnollisesta yhteisössä elävä nainen voi kokea yhteiskunnan välittämän tasaveroisen naiskuvan olevan ristiriidassa yhteisön vaaliman perinteisen naisen roolin kanssa. Tämä koettu ristiriita vauhdittaa irtaantumista yhteisöstä.

5.3 Johtajan toimintaan liittyvät ristiriidat

Wrightin (1988, 156) mukaan uskonnolliseen yhteisöön kuuluvat ihmiset haluavat tuntee turvallisuutta ja yhteenkuuluvuutta ryhmässä. Jakobs (1989, 124) on väittänyt, että yhteisön sisällä oleva jäsen on rakentanut subjektiivisen todellisuutensa kyseessä olevan liikkeen maailmakuvan, uskonkäsityksen ja karismaattisen johtajan kautta. Hänen mukaansa irrottautuminen uskonnollisesta yhteisöstä voi tarkoittaa yhteisön

¹ kertomus 10

² kertomus 9

³ kertomus 19

⁴ kertomus 3

karismaattisesta johtajasta irrottautumista. Tyytymättömyys kohdistuu tällöin erityisesti yhteisön johtajaan ja hänen toimintaansa. Yhteisön oppiin ja elämäntapaan kohdistuva epäily ja tyytymättömyys kanavoituvat yhteisön johtajaan. Jos johtaja ei pysy jäsentä tyydyttävältä tavalla ratkaisemaan syntynyttä konfliktia, irtaantuminen yhteisöstä käynnistyy. (Jakobs 1988, 128.)

Aineiston pohjalta näyttää siltä, että johtajakonflikteja liittyy tietoisien uskonratkaisun kautta yhteisöön toimintaan mukaan tulleiden eroamiseen. Kaikki neljä kertomusta, joissa johtajan toiminta nimettiin keskeisimmäksi syyksi lähteä yhteisöstä, olivat tällaisten ihmisten kirjoittamia. Eroratkaisu tapahtuu myös myöhemmällä iällä; kaksi tällaista kertomusta olivat kolmekymppisten kirjoittamia ja kaksi kertomusta noin viisikymppisten kirjoittamia. Kaksi kertomusta käsitteli maanantaipiiristä eroamista ja kaksi vapaaseurakunnasta eroamista. Molemmat yhteisöt näyttäytyvät kertomuksissa vahvasti johtajan toiminnan ja persoonallisuuden ympärille ryhmittyneiltä.

Yhdessä kertomuksessa yhteisön johtaja paljastui vähitellen narsistiseksi vallankäyttäjäksi, joka toiminnassa ”*hengellisti kaiken*”¹. Liittyessään seurakuntaan kertojat kokivat, että pastori ja seurakunta ottivat heidät lämpimästi vastaan. Vähitellen pastorin käytös muuttui ja seurakunnan tilaisuuksissa alkoi herätä pelon tunteita. Pastori alkoi pitää yllä ”*ns. kontrollihenkeä*”², joka kirjoittajien tulkinnan mukaan tarkoitti sitä, että ”*piti alkaa kontrolloida itseään ja muita ihmisiä*”³. Pastorin toimintaan alkaa tulla seurakuntalaisia alistavia ja uhkaavia piirteitä, jotka kohdistuivat niihin seurakuntalaisiin, jotka eivät suostuneet pastorin menettelyyn. Kirjoittajien mukaan pastori osasi ”*puheessaan pöntöstä käsin Raamatun sanaan vedoten nujertaa tällaisen lampaan oman tahtonsa alle*”⁴. Kyseessä oli siis julkinen nuhtelu, mutta myös yksityistä, kahden kesken tapahtuvaa uhkailua tapahtui. Jos seurakuntalainen uskalsi kyseenalaistaa pastorin tulkinnat ja opetukset, ”*silloin saattoi joutua demonisoiduksi*”⁵ eli johtajan tulkinnan mukaan henkilössä ”*vaikutti tai oli jokin henkivalta*”⁶. Tällainen henkilö saatettiin siirtää seurakunnassa pois työtehtävistä tai hänet voitiin alistaa anteeksipyyttämistilanteisiin. Kirjoittajat tulkitsivat toiminnan henkiseksi väkivallaksi ja päättivät erota yhteisöstä.

¹ kertomus 5

² kertomus 5

³ kertomus 5

⁴ kertomus 5

⁵ kertomus 5

⁶ kertomus 5

Toisessa samantapaisessa kertomuksessa pastorin väärinkäytösten paljastuminen johtaa myös vähitellen eroon yhteisöstä. Kirjoittaja on mukana seurakunnan johtelimesta ja siten toimii pastorin esimiehenä ja joutui sitä kautta tarkastelemaan johtajan toimintaa. Tässä kohdin kritiikki kohdistuu ennen kaikkea johtajan toimintaan seurakunnan paimenena ja opettajana. Pastorilla nähdään olevan ehdoton auktoriteetti; pastoria ei saanut arvostella, opetuksia ei saanut arvostella, toisten yhteisöjen tilaisuuksiin ei saanut osallistua, pois lähteneisiin ei saanut pitää yhteyttä, ihmisiä peloteltiin uskonnon varjolla, asioita vääristeltiin ja vaitiolovelvollisuutta sielunhoitokeskusteluissa rikottiin. Kun kertoja yritti puuttua tilanteeseen tavoitteenaan ”seurakunnan tervehtyminen”¹, pastorin viimeiset sanat hänelle olivat: ”Minä hankaloitan sinun tiesi. Minulla on siihen valta.”²

Kahden maanantaipiiristä eronneen kertomukset ovat myös hyvin samantapaisia. Yhteisössä mukana olevat kokevat opetuksen pääosin raamatullisena. Kun jäsen olisi halunnut kysellä ja keskustella opetuksesta, keskustellut ei ollut tilaa tai sitä ei haluttu käydä.

Kahvipöydässä koin useasti, että johtaja ei edes halunnut keskustella opetuksen sisällöstä. ”Älkää tulko kehumään: Hyvä puhe! Ainoa, mikä merkitsee on se, että te teette sen mukaisia hedelmiä.” Näin kysymykset jäivät esittämättä.³

Opetuksen ”hedelminä” voi pitää yhteisön määrittelemiä elämäntapanormeja ja rituaaleja, joille eronneet alkoivat kysellä oikeutusta. Toisen kertojan irtaantuminen lähtee liikkeelle perustelujen kyselemiselle ”ns. pussauskulttuurille, jota eri puolisoitten välillä harrastettiin”⁴. Johtaja kielsi tällaista tapahtuvan, mutta toisaalta samassa puhelussa totesi; ”en tosin tiedä mitä siellä periferiassa tapahtuu”⁵. Tämä aiheutti kirjoittajassa ensimmäisen epäilyn johtajaa ja koko yhteisöä kohtaan. Kun tavalle ei myöhemminkään saatu vastausta, irrottautuminen yhteisöstä käynnistyi.

Toinen maanantaipiiristä lähtenyt kertoja kirjoitti julkisista nuhteluista, joissa johtaja käsitteli milloin kenenkin henkilökohtaisia asioita. Lähtijä ei halunnut toteuttaa johtajan asettamaa painoindeksitavoitetta ja tähän liittyneen julkisen nuhtelutilanteen jälkeen päätti irrottautua yhteisöstä.

¹ kertomus 22

² kertomus 22

³ kertomus 20

⁴ kertomus 4

⁵ kertomus 4

Johtajakonfliktissa irrottautumisen käynnistää johtajaan kohdistuva kritiikki. Näiden kertomusten pohjalta hahmottuu kuva jonkinlaisesta henkisestä väkivallasta ja pelon ilmapiiristä, jonka avulla johtaja auktoriteettiaan ylläpitää. Johtajan puheiden ja tekojen välillä tuntuu olevan ristiriita, eikä vaatimuksille saada tyydyttävää perustelua ja oikeutusta. Kun eroaja kokee johtajan toiminnan vääräksi, irtaantuminen käynnistyy.

5.4 Elämän kriisit

Elämän aikana vastaan tulevat kriisitilanteet ovat muutostilanteita, jotka usein haastavat ihmisen pohtimaan elämänsä perustaa ja niin sanottuja perimmäisiä kysymyksiä. Lewis Rambo (1993) pitää kriisiä kääntymistä edeltävänä tilana. Kriisit ovat tilanteita, jotka pakottavat ihmistä pohtimaan elämää ja kriisi tuo esiin ihmisen tyytymättömyyden elämäänsä sellaisena kuin se on. Tämä tyytymättömyyden tunne johtaa kääntymistapahtuman käynnistymiseen.

Aineistossani viidessä kertomuksessa poiskääntymisen lähtökohtana ilmaistaan tilanne, joka on pakottanut kirjoittajan pohtimaan elämänsä merkitystä ja tarkoitusta uudella tavalla. Kertomuksista neljässä kirjoittaja oli ollut mukana yhteisössä jo lapsesta saakka ja vain yhdessä kertomuksessa oli liitytty mukaan aikuisiällä tietoisien uskonratkaisun kautta. Elämän kriisitilanteina aineiston kertomuksissa mainitaan oma vakava sairastuminen, ystävän äkillinen kuolema onnettomuudessa, lapsen vakava sairastuminen, vaikea synnytys sekä avioero ja siitä seurannut taloudellinen ahdinko.

Vanhoillislestadiolaisessa yhteisössä lapsuudesta asti mukana ollut nainen sairastui teini-ikäisenä vakavasti ja lääkärit tekivät heti selväksi, että mahdollinen raskaus hänen kohdallaan voisi tulevaisuudessa olla hengenvaarallista. Myöhemmin nainen alkoi seurustella liikkeeseen kuuluvan miehen kanssa, joka naisen kerrottua sairaudesta ja siihen liittyvistä riskeistä, lopetti seurustelun. Tämä tapahtuma sai naisen rikkomaan yhteisön normeja ja lähtemään *”tietoisesti kapakkaan ja sitä kautta luisumaan uskosta pois”*¹. Hän koki, että yhteisön piirissä odotettiin hänen tyytyvän hiljaisesti osaansa naimattomana, ja että normaali elämänkulku olisi hänen kohdallaan tukossa, jos hän jäisi yhteisöön ja eläisi sen normien mukaan. Hän totesi, että

¹ kertomus 1

”minulla olisi ollut vl-uskon sisällä siihen aikaan vaihtoehtona joko pysyä yksineläjänä koko loppuelämän ajan tai aviopuolisona kuolla synnytyksen vuoksi. En halunnut kumpakaan”¹. Toisaalta hän myös totesi, että ”minä en lähtenyt minkään opillisen jutun vuoksi. Uskoin täysin rinnoin vl-uskon olevan Raamatunmukaista ja oikeaa uskoa. Sen kuoleman läheisyys ja että elämä jää elämättä oli niin epäoikeudenmukainen ajatus”². Hänen kohdallaan on ennen kaikkea kysymys vaikeudesta ratkaista elämänkriisiä yhteisön asettamien elämäntapanormien (ehkäisykielto) puitteissa. Myöhemmin eroprosessin edetessä hän alkoi myös epäillä liikkeen uskonkäsitystä.

Samantapaisen tilanteen koki myös toinen vanhoillislestadiolainen nainen, joka toisen synnytyksen jälkeen joutui tekemään vaikean ratkaisun ottaa ehkäisyn käyttöön, koska uusi raskaus olisi todennäköisesti hengenvaarallinen. Kun lapsia ei perheeseen enää kuulunut, alkoivat utelut, *”että eikö teille tule lapsia”³*. Perhe alkoi tuntea yhteisön tilaisuudet ahdistavina ja jäivät vähitellen pois toiminnasta. Tämä johti siihen, että uskonystävät alkoivat huolestua perheestä ja pyysivät perhettä keskustelemaan tilanteesta. Perhe ei tähän suostu ja painostus jatkui. Vähitellen perhe lopetti rauhanyhdistyksen tilaisuuksista käymisen kokonaan ja lopulta ilmoittivat eronneensa liikkeestä. Kyse on siitä, että elämänkriisin myötä pikkuhiljaa ajaudutaan kauemmaksi yhteisöstä, ja elämänkriisin myötä yhteisön oppeja ei enää koeta oikeiksi.

Yhteisön oppien kyseenalaistamisen kriisin seurauksena laukaisi myös Jehovan todistajien yhteisössä kasvaneen miehen eroprosessin. Miehen lapsi syntyi sairaana ja olisi jossakin vaiheessa lääkärien mukaan tarvinnut mahdollisesti verensiirron, joka Jehovan todistajien opetuksen mukaan on kiellettyä. Lapsi toipui, eikä verensiirtoa tarvittu, mutta miehen mieleen jäi kytämään epäily opin mielekkyydestä:

En ymmärtänyt miksi minun pitäisi uhrata lapseni rakkauden jumalalle osoittaakseni oma uskoni. Lapsemme ei koko asiasta tajunnut silloin yhtään mitään... aloin miettiä millainen jumala taikka uskonto vaatii lapsiuhreja. Taikka miksi uskonto vaati uhraamaan jopa oman fyysisen elämän, vaikka raamatussa nimenomaan vaaditaan kunnioittamaan elämää. Uskoni kuihtui ja aloin odottamaan aikaa, jolloin voisin jättää lahkon.⁴

¹ kertomus 1

² kertomus 1

³ kertomus 24

⁴ kertomus 21

Samantapaisten epäoikeudenmukaisuuden kokemuksen kokee mormoniuskosta eronnut mies, jonka hyvä ystävä kuoli auto-onnettomuudessa. Mies järkyttyi onnettomuudesta syvästi ja suuttui Jumalalle, ”koska hän oli niin brutaalilla tavalla riistänyt minulta ystävän, joka ei ollut tehnyt kenellekään pahaa”¹. Lopullinen päätös erota kirkosta syntyi muutaman viikon aikana miehen pohtiessa pahan ongelma. Kriisin aiheuttama järkytys ja perimmäisten kysymysten pohtiminen johtaa miehen kohdalla silloisen maailmankatsomuksen kyseenalaistamiseen ja ”alkaa raskas prosessi uuden elämäntietämyksen rakentamiseksi”².

Useimmiten elämäntietämys johtaa pohtimaan yhteisön välittämää oppia ja elämäntietämyksiä uudesta näkökulmasta. Kriisin myötä ihminen kokee yhteisön opin elämäntietämyksensä rajoittavaksi tai opista ei löydetä tyydyttäviä vastauksia kriisin herättämien kysymysten vastauksiksi. Ihminen näyttää olevan tyytymätön siihen, että hän ei voisi elää elämäntietämyksensä oman suunnitelmansa mukaan, vaan hänen pitäisi mukautua ja sopeutua yhteisön tai opin rajoittamaan muottiin.

Toisaalta kyse voi olla myös yhteisön kyvystä kohdata ja ymmärtää kriisitilanteessa olevaa ihmistä. Tärkeäksi koetulta yhteisöltä odotetaan ymmärrystä ja tukea vaikeassa tilanteessa, mutta toisin voi käydä. Vaikeassa avioerotilanteessa ollut mies halusi tukea ja mahdollisuutta selvittää tilannetta ja tilanteeseen liittyviä taloudellisia asioita. Keskustelun sijaan hän saikin tuomion avioeron vireillepanosta. Hän ei taloudellisen tilanteensa vuoksi pystynyt maksamaan yhteisön vaatimia kymmenyksiä. Hän kokee, että seurakunta syyllisti jäseniään kymmenysten maksamisesta ja alkoi vähitellen ajatella, ”ettei ole oikein seurakunnan painostaa syyllistymään tuolla lailla”³. Avioerosta syyllistäminen ja taloudellisella tilanteella kiristämisen vaikeassa elämäntilanteessa mies kokee eronsa tärkeimmiksi syiksi.

¹ kertomus 12

² kertomus 12

³ kertomus 8

5.5 Uskonnollinen kääntymys ja uuden yhteisön löytäminen

Poiskääntyminen uskonnollisesta yhteisöstä voi olla uskonnon vaihtumista. Silloin yhden uskonnollisen yhteisön jättäminen tarkoittaa siirtymistä toiseen yhteisöön. Tällöin poiskääntyminen voi tarkoittaa täysin uudenlaisen uskonnollisen identiteetin muodostamista, mutta myös jo omaksutun uskonnollisen identiteetin vahvistumista uudessa yhteisössä. Aineistossani tapahtui Ramboa (1993) mukaillen sekä aikaisemman uskon (kristinuskon) vahvistamista institutionaalisen siirtymän kautta että uudenlaisen uskonnollisen identiteetin löytymistä liittymällä ennestään tuntemattomaan yhteisöön. Molemmissa tapauksissa aikaisempi yhteisö jätettiin.

Aineistossa on mukana kolme kirjoitusta, joissa poiskääntymisen syyksi mainitaan uuden uskon ja uuden yhteisön löytäminen. Kertomusten tapahtumat ovat tapahtuneet noin 30 -vuotiaille ja tällä hetkellä kirjoitusten tapahtumista on jo aikaa; kahdessa kertomuksessa melkein 30 vuotta ja yhdessä kertomuksessa jo 50 vuotta. Kaikki kertomukset käsittelevät kääntymistä valtauskonnosta (evangelisluterilainen kirkko) pieneen yhteisöön. Yksi kertomus käsittelee siirtymistä evangelisluterilaisesta kirkosta helluntaiseurakuntaan, yksi kertomus siirtymistä mormoniyhteisöön. Kolmannessa kertomuksessa uutta yhteisöä ei kerrota selkeästi.

Kaikille kolmelle uskonnollisesta kääntymisestä kertoville on yhteistä se, että uuteen yhteisöön liittymispäätös tehdään tietoisien uskonratkaisun kautta. Uusi yhteisö koetaan omaksi uskonnolliseksi kodiksi, johon halutaan sitoutua.

Syynä eroon oli todellisen uskon löytäminen.”¹

Koin hengelliseksi kodikseni paikallisen helluntaiseurakunnan ja teologiset tulkintakin monista asioista puoltivat ratkaisuani.”²

Poiskääntymistä vanhasta yhteisöstä perustellaan vahvasti ideologisilla syillä. Uusi yhteisö vastaa paremmin kääntyjän uskonnollisia tarpeita. Lähtöyhteisöä ei sinänsä koeta täysin vääräksi, vaan evangelisluterilaisessa kirkossa omaksuttu usko tuntuu vahvistuvan poiskääntymisen myötä.

¹ kertomus 11

² kertomus 2

6 YHTEISÖSTÄ POISKÄÄNTYMISEN VAIHEET

6.1 Uskosta epäilyyn

Kirjoittajien uskonnollista taustaa voisi kuvata kahdenlaisena. Suurin osa kirjoittajista (13) oli ollut mukana liikkeessä lapsuudestaan saakka ja kasvaneet yhteisön jäseneksi vanhempiensa mukana. Loput kirjoittajista olivat liittyneet yhteisöönsä selkeästi oman tietoisien uskonratkaisun myötä. Tietoisien uskonratkaisun kautta liittyminen oli oman uskonnollisen etsinnän tulosta ja usein toiminta yhteisössä oli ollut hyvin aktiivista.

Lapsuudessa yhteisöön liittyneiden luonnehdinnat omasta uskonnollisesta taustastaan olivat kahtalaisia. Toisaalta kirjoittajat kokivat lapsuuden uskonelämän luonnolliseksi osaksi elämäänsä. Lapsuuden maailmaan uskoon ja uskonnollisuuteen liittyvien asioiden kyseenalaistaminen ei kuulunut, vaan yhteisön toiminnassa oltiin mukana, koska muukin lapsuuden ympäristö oli siinä mukana. Vanhoillislestadiolaisessa perheessä kasvanut nainen kertoi:

Synnyin vanhoillislestadiolaissukuun ja –perheeseen. Se elämisen muoto oli siis ainoa malli, minkä lapsena sain... En koskaan lapsena tai nuoruudessa osannut kyseenalaistaa uskonasioita sen kummemmin..¹

Toisaalta lapsuudesta asti yhteisöön kuuluneilla saattoi olla tunne, että heidät oli pakotettu mukaan perheen vaalimaan uskoon:

Siihen mut oli kasvatettu/pakotettu lapsesta alkaen. Itse en touhuun enkä koko jumalan olemassaoloon uskonut..²

Minut kuitenkin saatettiin yksinkertaisesti komentaa lähtemään mukaan, jopa hake-malla naapurista ystävän luota. Vaihtoehtoja ei ollut, vaan kokoukseen lähtemistä odotettiin vaativalla äänensävyllä..³

Lapsuudessa yhteisöön liittyneiden toiminta yhteisössään oli joko hyvin aktiivista tai passiivista. Passiivinen mukana olo tarkoitti sitä, että jo hyvin varhain lapsuudessa ja kouluiässä saatettiin jäädä pois yhteisön kokoontumisista, jos lapsuuden perheessä se

¹ kertomus 1

² kertomus 16

³ kertomus 3

sallittiin. Osallistuminen yhteisön toimintaan saattoi olla myös näennäistä; toimintaan osallistuttiin, koska kaikki sosiaaliset suhteet löytyivät yhteisön piiristä. Varsinkin nuoruusiässä tiiviit kaverisuhteet yhteisössä mukana oleviin pitivät mukana toiminnassa. Toisaalta oman perheen suhtautumista yhteisön tilaisuuksiin ja normeihin saatettiin luonnehtia liberaaliksi. Tällainen suvaitsevaisuus perheen puolelta koettiin mahdollisuudeksi saada jo ennen varsinaista epäilyä ja irtaantumista kokea ”normaalila elämää”.

Mielestäni perheeni (lapsuudenkotini) ei kuitenkaan ole tyypillinen vanhoillislestadiolainen perhe, vaan vanhempani ovat olleet erittäin suvaitsevaisia, ...Meitä ei kasvatettu tiukasti lestadiolaiseen tapaan, vaan koen saaneeni lähes normaalin kasvatuksen. Meitä ei pakotettu osallistumaan rauhanyhdistyksen toimintaan ja kävimmekin aika harvoin Rauhanyhdistyksen tilaisuuksissa... Molemmat vanhempani kuuluvat aika tiiviisti yhteisöön.¹

Toisaalta monet lapsuudessa yhteisöön liittyneet olivat erityisesti teini-iässä ja varhaisaikuisuudessa todella tiiviisti mukana yhteisönsä toiminnassa ja pitivät itseään ”innokkaina” uskovaisina. Tällaiset henkilöt olivat hyvin vahvasti omaksuneet maailmakuvaansa yhteisönsä opetuksen ja elämäntavan ja pitivät sitä täysin oikeana ennen epäilysten heräämistä. Heille yhteisön elämäntapa ja toiminta olivat muodostuneet jo hyvin nuorena keskeiseksi osaksi jokapäiväistä elämää.

Jo nuorena olin innokas saarnaaja ja teini-iässä aloitin vakituisen tienraivauksen eli olin niin sanotusti kokoaikainen saarnaaja.²

Aloitin tienraivauksen, joka merkitsi sitä, että käytin 90h kuukaudessa saarnaamiseen ovelta ovelle.³

Lapsuudesta asti yhteisöön kuuluneet alkoivat epäillä yhteisöön kuulumisen mielekkyyttä teini-iässä ja varhaisessa aikuisuudessa (20 – 30 ikävuoden välillä). Heidän epäilyksensä kohdistuivat erityisesti yhteisön oppiin ja opetuksen pohjalta määritellyyn sallittuun elämäntapaan. Omaa identiteettiään ja maailmakuvaansa rakentava nuori ei voikaan hyväksyä yhteisön välittämää elämänkatsomusta, vaan on valmis hylkäämään lapsuuden perheessä omaksumansa elämäntavan voidakseen rakentaa ja toteuttaa omaa persoonallista identiteettiään ja elämänsuunnitelmaansa. Toisaalta lapsuuden uskon epäilyyn saattoi johtaa myös elämän kriisitilanne, jota yhteisön opin ja elämäntapanormien pohjalta ei pystytty tyydyttävästi ratkaisemaan. Myös omaan uskonnolliseen tarpeeseen paremmin vastaavan ryhmän löytäminen saattoi johtaa

¹ kertomus 24

² kertomus 21

³ kertomus 23

lapsuuden yhteisön jättämiseen. Näin tapahtui evankelisluterilaisesta kirkosta eronneille.

Tietoisien uskonratkaisun kautta yhteisössä mukana olevat kuvasivat omaa toimintaansa ennen poiskääntymisen käynnistymistä aktiiviseksi. He olivat tiiviisti mukana yhteisönsä toiminnassa ja kokivat uskon hyvin omakohtaisena ja tärkeänä asiana elämässään. Heidän kokemuksensa yhteisössä olosta olivat pääasiassa positiivisia ennen epäilyksen heräämistä. Tietoisien uskonratkaisun kautta yhteisöönsä sitoutuneiden kertomuksissa irtaantumiseen johtavan epäilyn herätti ideologian ja elämäntapanormien kyseenalaistaminen, persoonallisen identiteetin toteuttamiseen liittyvät ristiriidat sekä johtajan toiminnan kyseenalaistaminen.

6.2 Epäilystä irtiottoon

Epäilyn herääminen antaa irtaantujalle syyn alkaa pohtia tapaa, jolla tuoda epäilynsä ilmi muille ja pohjustaa irtaantumista yhteisöstä sekä kognitiivisesti että sosiaalisesti. Epäilyä esiintyy potentiaalisen irtaantujan sisäisissä pohdintoissa, mutta myös näkyvässä käyttäytymisessä. Näyttää siltä, että tuomalla esiin epäilyään sekä käyttäytymisellään että ajattelullaan, poiskääntyjä kerää rohkeutta tehdä selkeä pesäero yhteisöön, sen opetukseen ja elämäntapaan. Epäilyn ja irtioton juoni näyttäytyy ketjuna ihmisen sisäisiä, näkymättömiä pohdintoja, mutta näihin sisäisiin pohdintoihin kiehtoutuu voimakkaasti se sosiaalinen konteksti, jossa irtaantuminen tapahtuu.

Aineistosta nousee esiin kuusi erilaista irtiottostrategiaa. Ne ovat vähittäinen jättäytyminen pois yhteisön toiminnasta, kielletyn tekeminen, suora eroilmoitus, maantieteellinen etääntyminen, älyllinen irtaantuminen ja keskusteleva irtaantuminen. Irtantuja ei välttämättä käytä epäilyksen esiin tuomiseen vain yhtä tapaa, vaan usein samassa kertomuksessa esiintyy useita strategioita samanaikaisesti tai peräkkäin. Epäilyksien esiintuominen ja irtioton toteuttaminen näyttäytyy pitkäaikaisena prosessina; yleensä ensimmäisistä epäilyistä irtiottorytyksiin ja lopulliseen irtiottoon meni vuosia, mutta yhdessä kertomuksessa epäilystä irtiottoon meni vain viikko. Näyttää siltä, että tietoisien uskonratkaisun kautta lähtöyhteisöön liittyneiden irtaantuminen yhteisöstään on nopeampaa kuin lapsuudesta asti mukana olleiden irtaantuminen. Useimmilla tietoisien uskonratkaisun myötä liittyneillä taustalla on luultavasti jo aikaisempi

erokokemus, ja sitä kautta irtaantuminen voi olla helpompaa. Toisaalta selittävä tekijä voi olla myös aikuisen irtaantujan vakiintuneempi yksilöidentiteetti; irtaantuminen ei olekaan niin paljon elämänperustaa muuttava asia kuin nuoremmilla ikäluokilla.

Jättäytyminen pois yhteisön tilaisuuksista tapahtuu vähitellen epäilyn herättyä. Vanhoillislestadiolaisten ehkäisykieltoa vaikean raskauden jälkeen rikkonut nainen alkoi vähitellen kokea yhteisön tilaisuudet ”*ahdistavina*”¹ ja seuroissa käyminen harveni vähitellen. Tämä huomattiin yhteisössä ja johtokunnan puheenjohtaja otti perheeseen yhteyttä ja ehdotti keskustelua tilanteesta. Perhe kuitenkin kieltäytyi ”hoitokokouksesta”, ja siitä alkoi perheen painostus, jonka he kokivat ahdistavana ja jopa hengellisenä väkivaltana. Nämä tapahtumat kirjoittaja koki hyvin voimakkaasti ja vähitellen yhteisön tilaisuuksiin osallistuminen jäi lähes kokonaan.

Toisaalta yhteisön tilaisuuksista poisjääminen ei välttämättä johda yhteisöstä irtaantumiseen, vaan kokoontumisista poisjääminen voi olla tapa tehdä henkinen pesäero liikkeeseen. Jehovan todistajiin kuulunut mies alkoi ideologisen kriisinsä ja liikkeen oppien kriittisen pohdinnan myötä vähitellen jäädä pois yhteisön tilaisuuksista. Hänellä lopullista toiminnasta poisjättäytymistä edelsi toistakymmentä vuotta kestänyt ajanjakso, jolloin ”*srk:n toimintoihin osallistuminen oli kuivaa pakkopullaa*”². Hänen tapauksessaan älyllinen irrottautuminen ja toiminnasta poisjääminen ei kuitenkaan ole johtanut lopulliseen eroon yhteisöstä, koska hän pelkää yhteisön karttamismenetelyä ja sosiaalisten suhteiden kaventumista, koska esimerkiksi vaimo on aktiivinen seurakuntalainen.

Yleisin tapa tuoda julki epäilyään liikettä ja sen oppia kohtaan on yhteisön elämäntapanormien rikkominen, **kielletyn tekeminen**. Normeja rikotaan sekä näkyvästi että muilta yhteisön jäseniltä salaa. Jäsen saattaa elää vuosikausia niin sanottua kaksoiselämää, kuten Jehovan todistajiin kuulunut mies kertoi:

Olin viettänyt nk.kaksoiselämää harrastamalla seksuaalisia suhteita seurakunnan ulkopuolella. Seurakunnassa olin aktiivisesti mukana kuitenkin ja näyttelin nk. hyvää ja kilttiä.³

¹ kertomus 24

² kertomus 6

³ kertomus 17

Sosiaalisten suhteiden, erityisesti seurustelusuhteiden solmiminen yhteisön ulkopuolisiin, on tavallisin tapa rikkoa yhteisön elämäntapanormeja. Vanhoillislestadiolaisten oppia ja elämäntapanormeja kritisoinut mies oli ensin ilmoittanut lapsuuden perheelleen, ettei enää ole uskossa. Myöhemmin hän kuitenkin palasi liikkeeseen isän kuoleman aiheuttaman surun myötä. Hän kuitenkin katui ratkaisuaan välittömästi ja päätti esittää perheelleen ”*olevansa edelleen vanhoillislestadiolainen*”¹ ja tilanteen rauhoituttua kertoa asian todellisen laidan. Hän itse ajatteli, että tilannetta kestäisi maksimissaan vuoden, mutta ”*siinä valheen kierteessä kului seitsemän vuotta*”². Tuona aikana mies rakastui samassa tilanteessa elävään naiseen ja pari eli suvuiltaan salaa avoliitossa.

Kielletyn tekeminen koetaan helpoksi tieksi tulla erotetuksi yhteisöstä. Jehovan todistajiin kuulunut mies teki aviorikoksen, koska tiesi, että siten hän voi tulla erotetuksi yhteisöstä. Yhteisön ulkopuolisen kanssa seurusteleva voidaan myös pakottaa eroamaan yhteisöstä. Näin kävi helluntailaisuuteen kuuluneelle naiselle, joka alkoi seurustella ei-helluntailaisen miehen kanssa:

Aloin seurustella miehen kanssa, joka ei ollut helluntailainen ja kun seurakunta sai siitä tietää, niin minun ei auttanut muu kuin erota seurakunnasta.³

Kielletyn tekemiseen liittyy usein **maantieteellinen etäntyminen** eli muutto toiselle paikkakunnalle, jossa pystyy ottamaan etäisyyttä aikaisempaan uskonnolliseen yhteisöön. Vakavan sairastumisen myötä vanhoillislestadiolaisten elämäntapanormien mielekkyyttä pohtimaan joutunut nainen oli muuttanut toiselle paikkakunnalle ja kokenut kariutuneen seurustelusuhteen liikkeeseen kuuluneen miehen kanssa, joka ei voinut hyväksyä sitä, ettei naisen elimistö kestäisi monia raskauksia. Seurustelusuhteen kariutumisen myötä nainen alkoi pohtia elämäänsä ja lähti ”*aivan tietoisesti kapkaan*”⁴ ja löysi sieltä uuden seurustelusuhteen, jonka salasi perheeltään. Samana kesänä nainen laittoi itselleen korvakorut, josta perhe, erityisesti kirjoittajan veli tuntui menevän ”*aivan sekaisin*”: ”*hän raivosi ”paholaisen killuuttimista” ja kuinka tietenkin kohta laitan ”kalasuomuja välkehtimään” silmäluomiin*”⁵. Samalla tavalla

¹ kertomus 10

² kertomus 10

³ kertomus 14

⁴ kertomus 1

⁵ kertomus 1

samaan liikkeeseen kuulunut nainen, joka kyseenalaisti monia elämäntapanormeja, teki lopullisen eropäätöksen ulkomaille muuton jälkeen.

Älylliseen irrottautumiseen liittyy olennaisesti syvä sisäinen kamppailu, jossa epäilijä yrittää omien pohdintojensa kautta kognitiivisesti ja emotionaalisesti pohtia oman uskonsa syvyyttä ja merkitystä. Sisäisten pohdintojen myötä tapahtuu opillinen irtiotto yhteisöstä. Näin kävi helluntailaisuudesta eronneelle miehelle. Hän kiinnostui tutkimaan kristinuskon älyllistä perustelua ja puolustamista tavoitteenaan vakuuttaa muut helluntailaisen opin oikeellisuudesta. Hän tutki Raamattua ja muita uskonnollisia tekstejä innokkaasti ja ajautui vähitellen tilanteeseen, jossa *”ei ollut enää mahdollista kuvitella, että juuri minun uskonuunnassani jokainen opinkohta oli välttämättä oikein”*¹. Viikon kestäneen sisäisen kamppailun jälkeen, hän päätyi toteamaan, ettei enää pysty uskomaan. Tästä älyllisestä irtiosta seurasi, että mies jäi pois kaikesta seurakuntaan liittyvästä toiminnasta. Samalla tavalla vanhoillislestadiolaisuudessa lyhyen aikaa nuoruudessa mukana ollut nainen alkoi pohtia yhteisön oppeja ja päätyi siihen, että hän ei voi hyväksyä yhteisön opetuksia Raamatun mukaiseksi. Myös hän kävi pitkän sisäisen kamppailun, jossa hän vertasi yhteisön opetuksia siihen uskoon, jonka hän oli omaksunut lapsuudessaan ja nuoruudessaan osallistuessaan evankelisluterilaisen kirkon toimintaan. Sisäinen kamppailu johti siihen, että hän kertoi ystävilleen lähtevänsä liikkeestä.

Älyllinen irtaantuminen tulee esille myös kertomuksissa, joissa on erottu valtakirkosta eli evankelisluterilaisesta kirkosta. Niissä kertomuksissa sisäinen uskonnollinen pohdinta ja keskustelut uuden uskonnon edustajien kanssa johtaa uuden tyydyttävämmän uskonnollisen yhteisön löytymiseen. Irtiotto vanhasta yhteisöstä tuntuu tapahtuvan helposti vain ilmoittamalla asiasta kirkkoherranvirastoon: *”marssin vain virastoon ja kirjoitin kaavakkeen ja siten erosin. Ei kysymyksiä ei mitään...”*².

Suora eroilmoitus irtioton tapana tulee esille kertomuksissa, joissa lähtijä on täysin vakuuttunut yhteisön opetuksen sopimattomuudesta itselleen. Eroilmoitusta edeltää oma sisäinen kamppailu tai yhteisön sisällä käytävä keskustelu epäilyä herättävistä asioista. Suora eroilmoitus tuntuu olevan irtaantujalla tapa yrittää välttää kiusallista ja ehkä painostavaakin eron ruotimista yhteisön sisällä. Toisaalta näyttää siltä, että

¹ kertomus 4

² kertomus 11

eroaja haluaa pitää yllä tilanteen hallinnan tunnetta vaikeassa irtiottotilanteessa. Mormoneista eronnut mies alkoi epäillä uskoaan ystävänsä auto-onnettomuuden jälkeen. Mies lopetti vähitellen yhteisön uskonnollisiin rituaaleihin ja toimintoihin osallistumisen, mutta irtiotto yhteisöstä tapahtui ”*melko pian sen jälkeen kun uskonnonvapauslaki mahdollisti asian hoitamisen maistraatin kautta ilman, että asiasta tarvitsi sen enempää keskustella MAP-kirkon edustajien kanssa*”¹. Samalla tavalla helluntailaisuudesta irtaantuva nainen joutui vetoamaan uskonnonvapauslakiin, koska häntä ei tunnuta päästettävän pois yhteisöstä, vaan kokee joutuvansa ”*käymään tuntikausien keskusteluja (kuulusteluja) pastoreiden kanssa*”².

Suoraa eroilmoitusta käyttivät myös vapaaseurakuntaan kuuluneet mies ja nainen, jotka kokivat yhteisönsä johtajan toiminnan henkiseksi väkivallaksi.

Eroamisen teimme nopeasti, emme halunneet alkaa neuvottelemaan työntekijän kanssa, koska tiesimme, että hän aloittaa peloittelun ja uhkailun... Kirjoitimme irtisanomisilmoituksen, jossa sanouduimme irti seurakunnasta ja sen kaikesta toiminnasta.³

Johtajan toimintaan liittyvien ristiriitojen takia yhteisöä epäilevien irtiottoon liittyy **keskusteleva irtaantumisstrategia**. Maanantaipiiristä eronneet miehet kävivät pitkiä keskusteluja yhteisön johtajan ja muiden jäsenten kanssa saadakseen vastauksia epäilyksilleen. Koska keskustelut eivät johtaneet tyydyttävään ratkaisuun, toinen miehistä päätti ottaa yhteyttä aiemmin yhteisöstä lähteneeseen perheeseen, jolta sai tukea epäilyksilleen ja irtioton mahdollisuudelle. Lopullinen irtiottojulistus tapahtui, kun mies uhmaa yhteisön sisäpiirin kehotusta totella johtajan määräyksiä.

Lopuksi eräs sisäpiirin miehistä lähetti ryhmäpostituksen, jossa hän käski kaikkia, jotka eivät olleet sitä vielä tehneet, alittamaan heille määrätyn painorajan. Sanoin vaimolle, että aion kysyä häneltä, mikä on hänen oma tavoitteensa ja mihin hän pyrkii meidän muiden suhteen. Näin myös tein. Tiesimme molemmat, että käytännössä olimme jo ulkona.⁴

Samalla tavalla vapaaseurakunnasta johtajan toiminnan takia lähtenyt nainen pyrkii tuomaan esiin epäilyään keskustelujen kautta. Hän asettui julkisesti yhteisöstä väärinperustein ”*syrjäänsysättyjen*”⁵ puolelle ja joutui lopulta lähtemään seurakunnasta. Keskustelustrategiassa irtiottoa pohtiva yrittää löytää keskusteluyhteyden yhteisöön

¹ kertomus 12

² kertomus 19

³ kertomus 5

⁴ kertomus 20

⁵ kertomus 22

ja välttää poiskääntymistä. Kun keskusteluyhteyttä ei synny, eikä johtajan toiminta muutu haluttuun suuntaan, poiskääntyminen yhteisöstä tapahtuu.

6.3 Irtiotosta seurauksiin

Irtiottojulistuksen seuraukset tiivistyvät kahdeksi pääseuraukseksi. Ensinnäkin lähtöilmoitusta seuraavat sosiaalisen ympäristön reaktiot lähtöilmoitukseen sekä yhteisön että irtaantujan lähipiirin osalta. Toiseksi tulee lähtijän oma sisäinen kamppailu lähtöpäätöksen oikeellisuudesta. Lähtöpäätös koetaan uskonnollisena ja psyykkisenä kriisinä, johon liittyy sekä henkisiä että fyysisiä tuntemuksia. Näihin tuntemuksiin vaikuttavat olennaisesti sosiaalisen ympäristön reaktiot ja suhtautuminen irtaantumiseen.

Monelle irtaantujalle lähtöpäätöksen kertominen lähipiirille on kaikkein vaikein asia lähtöprosessissa. Lähtöpäätös saatetaan jopa salata jonkin aikaa, koska pelätään lähipiirin reaktioita. Evankelisluterilaisesta kirkosta helluntaiseurakuntaan liittynyt nainen kertoi, ettei hän alussa edes kertonut käyneensä kasteella ja liittyneensä toiseen seurakuntaan, koska hän pelkäsi lähisukunsa reaktiota, joka olikin sitten hyvin voimakas:

Hän todella kuvitteli minun menneen harhaan ja tehneen jopa Pyhän Hengen pilkan kieltämällä häpäisemällä lapsikasteen... Toinen täti laittoi alussa jopa portikiellon.¹

Seurausten ja reaktioiden pelossa lähtemisestä saatetaan ilmoittaa sähköpostilla, jotta suoralta yhteenotolta ja mahdolliselta painostukselta voidaan välttyä. Ulkomaille muuttanut vanhoillislestadiolaisiin kuulunut nainen kertoi päätöksestään vasta muuton jälkeen, koska hän tiesi etukäteen liikkeeseen kuuluvien yrittävän palauttaa hänet takaisin liikkeen pariin. Kun välimatkaa oli runsaasti, painostus jäi lähinnä muutama sähköpostiviestiin. Samalla tavalla myös vanhoillislestadiolaisiin kuulunut mies kertoi lopullisesta irtaantumispäätöksestään suvulleen sähköpostiviestillä ja pyysi rauhaa miettiä asioita. Hän sai puheluita, joiden viesti on surullinen, mutta ymmärtävä:

¹ kertomus 2

Kaikki olivat hyvin asiallisia ja halusivat lähinnä osoittaa olevansa surullisia siitä, etten halua kuulua heidän uskonnolliseen joukkoonsa, mutta että olen heille rakas ja tärkeä ihminen.¹

Toisaalta saman miehen vaimo reagoi hyvin voimakkaasti eropäätökseen ja vaimon reaktio ahdisti miestä erityisesti:

Olin ahdistunut ja koin todella rankaksi myöskin sen, että vaimoni tiesi kaikki ne vuodet, etten halua kuulua vanhoillislestadiolaiseen yhteisöön, hän käyttäytyi kuin asia olis tullut ihan puun takaa. Hän itki monta päivää lohduttomana ja koko elämän tuntui kulkeneen umpikujaan.²

Lähtöpäätöksen kertomista saattaa seurata yhteisön edustajien tai lähipiirin yritystä saada irtaantuja palaamaan takaisin yhteisöön. Kertomuksissa tällaiset keskustelut tai sielunhoitotilanteet koetaan lähinnä hengellisenä tai henkisenä painostuksena ja hyvin ahdistavina ja pelottavina tilanteina. Tyypillistä tilanteelle on, että lähtijälle tehdään selväksi, että liikkeen opin mukaisesti hän on astunut väärälle tielle ja seuraukset tulevat olemaan huonot. Lähtijä voidaan toivottaa helvettiin ja uhata häntä riivaajilla ja ikuisella tuomiolla.

Vielä puoli vuotta lähtöni jälkeen pastori soitti perääni pitääkseen kastesaarnoja ja varoitellakseen siitä, että evankelisluterilaisen kastekäsityksen hyväksyminen saattaa johtaa kadotukseen.³

Eräs lestadiolaisrouva naapurista onnitteli sen vuoksi minua todeten lopuksi: ”sinä olet sitten kuitenkin valinnut helvetin.”⁴

Seurakunnasta irrottautuminen olikin sitten äidilleni tosi kova pala. Hän huusi kuin viimeistä päivää ja lateli tuomiopäivän tuomioita.⁵

Riivaajat tulee ja ottaa hallinnan, joten en ole valinnan jälkeen enää takaisin jonotomassa ja kun voitelun alla olemin loppuu, oon ihan vapaata riistaa ja ei ole estettä riivaajille.⁶

Lähipiirin tuomitseva suhtautuminen johtaa uskonnollisen kriisin syvenemiseen. Lähtijä alkaa pohtia ratkaisunsa oikeellisuutta ja vaikutusta omaan elämäänsä. Ratkaisun pohdinnassa lähtijän mielessä vellovat yhteisön oppiin liittyvät tulkinnat lähdön vaikutuksesta ihmisen elämässä. Mormonikirkosta eronnut mies kertoi, kuinka hän koki eropäätöksen jälkeen ”syvää syyllisyyttä, ahdistusta ja pelkotiloja milloin mistäkin asiasta ja yleensä ne liittyivät kaikkeen sellaiseen, mikä oli mormonismissa

¹ kertomus 10

² kertomus 10

³ kertomus 19

⁴ kertomus 15

⁵ kertomus 14

⁶ kertomus 4

määritelty synniksi tai muutoin kielteiseksi toiminnaksi”¹. Samoin vanhoillislestadiolainen mies kertoi olleensa kauhuissaan ja pelänneensä tosissaan kuolemaa ja helvettiin joutumista ratkaisunsa jälkeen. Helluntailaisuudesta eronnut mies kertoi, kuinka hän eli viikon ajan epävarmuudessa ja pelossa: *”jos olinkin tullut väärään johtopäätökseen ja kristinusko olikin totta, saatoin joutua helvettiin*”². Samantapaisesta omantunnon taistelusta lähtöpäätöksen oikeellisuudesta kertoi myös vanhoillislestadiolaisuudesta lähtenyt nainen: *”Kesällä minulla oli sellainen taitekohta, vltomatunto oli vielä tallella silloin. Valvoin koko yön ja mietin jospa tältä ”synnin tieltä” vielä palaisin ”Jumalan lasten joukkoon”*”³. Lähtöpäätös ei alkuvaiheessa näyttäydä huojentavana, uskonnollista ahdistusta helpottavana, vaan pikemminkin päinvastoin. Irtiottojulistusta näyttää seuraavan uusi epävarmuuden kausi.

Psyykkisten oireiden lisäksi lähtijät kokevat myös monenlaisia fyysisiä oireita, jotka ilmenevät esimerkiksi päänsärkynä, muina kipuina tai jo olemassa olevien sairauksien tilapäisenä pahenemisena. Mormonikirkosta eronnut mies tulkitsi fyysiset oireet vieroitusoireiksi, jotka johtuivat uskonnollisten rituaalien loppumisesta. Hän piti uskonnollisia rituaaleja kehon hormonitoimintaa stimuloivina ja niiden yhtäkkinen loppuminen eron myötä laukaisi fyysiset oireet:

Eroprosessin ensimmäisessä vaiheessa alkoivat vieroitusoireet, jotka itseasiassa muistuttivat aika paljon opiaattien aiheuttamia vieroitusoireita narkomaaneilla... Sitten min olen tullut melko vakuuttuneeksi siitä, että suurin tekijät vieroitusoireiden syntymiseen on ollut elimistön oman hormonitoiminnan muutokset... Kun lopetin uskonnollisiin rituaaleihin ja toimintaan osallistumisen loppui myös näiden kehon tuottamien lääkeaineiden tuotanto, josta oletettavasti seurasi ihan aitoja vieroitusoireita.⁴

Yhteisön ja lähipiirin reaktiot saattavat johtaa lähteneen jäsenen välttelyyn ja aiemmista sosiaalisista suhteista eristämiseen. Lähtenyt koetaan uhkaksi muulle yhteisölle ja siksi sidokset lähteneeseen halutaan katkaista. Jehovan todistajiin kuuluneen miehen aiempi elämä romahti lähtöpäätöksen jälkeen: *”kaikki ystävät ja tutut hylkäsivät minut*”⁵. Samaan yhteisöön kuulunut nainen kertoi myös rankasta eristämisestä, kun hän täysi-ikäiseksi tultuaan erosi yhteisöstä:

¹ kertomus 12

² kertomus 9

³ kertomus 1

⁴ kertomus 12

⁵ kertomus 21

Tämä aiheutti sen, että vanhempani ja ns. ”ystäväni” hylkäsivät minut. Kukaan kyseisestä järjestöstä ei saa puhua kanssani, koska minua pitää karttaa. Olenhan huono seura (vaikka elämäntapani eivät muuttuneet erottuani).¹

Elämän sana -yhteisöstä eronnut kertoi, kuinka hän vietti pari vuotta lähes yksinäisyydessä. Seurakuntalaiset eivät saaneet edes tervehtiä lähtenyt, jos hänet jossakin tapasivat. Aika tavallista onkin, että yhteisön jäsenille on annettu ohjeeksi välttää yhteydenpitoa yhteisöstä lähteneen kanssa. Vanhoillislestadiolaisuudesta eronnut nainen kertoi, kuinka alkuvaiheessa hänen veljensä oli ilmoittanut muulle perheelle, ettei eronneelle sisarelle saisi kertoa asioista tai olla mielellään edes tekemisissä, koska sisko on ”epäuskoinen”². Nainen koki sen eristämisyrityksenä, mutta se ei kuitenkaan tehonnut, vaan nainen säilytti hyvät välinsä sisaruksiinsa.

Uskonnollisen yhteisön jättäminen voi tarkoittaa myös avioliiton purkautumista, jos aviopuoliso kuuluu yhteisöön, eikä voi hyväksyä lähtijän eropäätöstä. Luterilaisesta kirkosta eronnut nainen sai kokea kovaa painostusta perheensä taholta, joka ei voinut hyväksyä naisen luopumista aiemmasta yhteisöstä ja kääntymistä uuteen uskoon. Myöhemmin poiskääntyminen johtaa myös avioliiton purkautumiseen:

Vaikeinta oli perheeni kanssa. Minun käskettiin lukea nykyisen kirkkoni pahimman suomalaisvastustajan kirja ennen kuin päätin mennä kasteelle. Tuo kirja oli täysin paikkaansa pitämätön ja halvensi uutta uskontoani kovasti. Luin sen itku kurkussa ja oksennuksen maku suussa... Istuin keittiönrappusilla ja itkin ja sanoin; mutta tämä on MINUN elämäni ja MINUN valintani. Mieheni (ex) saarnasi päätöksellä isänmaasta ja isien uskosta.³

Samalla tavalla helluntailaisuudesta eronnut nainen kertoi, ettei hänen miehensä voinut hyväksyä muuttunutta vaimoaan ja avioliitto päättyi eroon:

Mieheni oli tottunut kuuliaiseen ja alistuvaan rouvaansa eikä seurakunnasta lähdettyäni kyennyt enää hyväksymään muuttumistani. Koin siis muutaman vuoden välein ensin eron seurakunnasta ja sitten aviomiehestä.⁴

Aina sosiaaliset kontaktit eivät kuitenkaan katkea:

Olin jo hyvän aikaa aikaisemmin hankkinut sosiaalisen verkoston seurakunnan ulkopuolelta, joten kun ne sukulaiset jotka olivat Jehovan todistajia eivät halunneet jatkaa kanssakäymistä kanssani en jäänyt ulkopuolelle, sillä suurin osa suvustani ei ole Je-

¹ kertomus 16

² kertomus 1

³ kertomus 11

⁴ kertomus 19

hovan todistajia. Myöskään lähipiirini jäsenet eivät ole katkanneet kanssakäymistä kanssani, vaikkakin se ei ole niin aktiivista kuin aiemmin.¹

En menettänyt kavereitani sen vuoksi, että mutta ajan mittaan yhteydenpito väkisinkin väheni, koska heidän elämänsä pyöri seurakunnan ympärillä ja omani ei.²

Aiemmat sosiaaliset kontaktit säilyvät, jos lähtijä on jo valmiiksi luonut sosiaalista verkostoa yhteisön ulkopuolella. Tällöin lähtijä ei putoa sosiaaliseen tyhjiöön, varsinkin jos suvusta löytyy henkilöitä, jotka eivät ole kuuluneet yhteisöön. Tällaisessa tilanteessa näyttää siltä, että lähtijä onnistuu säilyttämään suhteensa myös lähipiiriinsä, vaikka kanssakäyminen ei luonnollisestikaan ole yhtä aktiivista kuin aiemmin. Uusien sosiaalisten suhteiden luomista ei kuitenkaan tarvitse aloittaa tyhjästä.

6.4 Seurauksista uuden elämän rakentamiseen

Yhteisöstä poiskääntymisen viimeisenä vaiheena näyttäytyy uuden, yhteisöstä ja sen opetuksesta riippumattoman oman elämän rakentaminen. Uuden elämän rakentamisessa koetaan tärkeinä uuden sosiaalisen verkoston rakentaminen yhteisön ulkopuolella sekä tuen ja vertaistuen etsintä ja saaminen lähtöpäätöksen jälkeen. Uuden elämän rakentamisessa keskeistä on myös uskonnollisen ajattelun eheytyminen uskonnollisen kriisin jälkeen.

Jehovan todistajista eronnut nainen kiteytti uuden elämän rakentamisen merkityksen osuvasti. Hänen mielestään poiskääntyminen oli ennen kaikkea sosiaalinen prosessi, joka ei koske vain yhtä ihmistä, vaan kaikkia ympäröiviä ihmisiä. Kyse on siitä, miten eroaja itse ja hänen ympärillään olevat ihmiset määrittelevät nykyisen ja vanhan identiteettinsä välistä suhdetta. Eroaja joutuu toteamaan; ”*en ole tuollainen, olen jotain muuta.*” Sen määrittelylle, mitä tuo jotain muuta on, haetaan tukea juuri vertaistuesta ja samanlaisia asioita kokeneista. Monet saavat tukea ja apua internetin vertaistukisivustoilta tai ottamalla yhteyttä yhteisöstä aiemmin lähteneisiin.

Huitsinnevada tuli elämäni oikealla hetkellä. Olin pari vuotta kipuillut ajatusteni kanssa ja tuntenut olevani maailman ainoa ex-helluntailainen... Hyväksyvä ilmapiiri ja saamani vertaistuki vauhdittivat seurakunnasta irtautumisprosessiani. Vähitellen

¹ kertomus 17

² kertomus 9

uskalsin nauraa menneisyyden pönäköille saarnamiehille ja ontuvalle retoriikalle. Lakkasin pelkäämästä helvettiä ja jumalanpilkkua.¹

Olen seurannut ja kirjoitellut vertaistukisivustoille (ennen H2O, nykyisin Veljesseura ja Suomi 24:n JT-sivusto), niillä tapaa samassa elämäntilanteessa olevia ihmisiä ja voi vaihtaa mielipiteitä. Siitä on ollut paljon apua ja lohtua.²

Moni kokee kuitenkin ongelmalliseksi sen, että omista kokemuksista on vaikea ja jopa mahdotonta keskustella kenenkään kanssa. Vapaaseurakunnasta eronnut mies ja nainen ratkaisivat asian niin, että he kävivät toisella paikkakunnalla asiantuntijan luona puhumassa asioistaan, koska kokivat, että omalla, pienellä paikkakunnalla tämä ei ollut mahdollista. He saivat myös mahdollisuuden puhua asioistaan toisen paikkakunnan seurakunnan diakonin sielunhoitokeskusteluissa ja toisen seurakunnasta myöhemmin eronneen jäsenen kanssa. Lisäksi he etsivät internetistä tietoa uskonnollisesta vallankäytöstä ja narsismista, jonka kohteeksi kokivat seurakunnassa joutuneensa. Nämä keskustelut vakuuttivat heitä siitä, että he olivat ”*tehneet oikean ja terveen ratkaisun*”³.

Uuden elämän aloittaminen saattaa tarkoittaa myös muuttamista toiselle paikkakunnalle. Vapaaseurakunnasta eronneet muuttivat toiselle paikkakunnalle pari vuotta eropäätöksen jälkeen. Muutto toisella paikkakunnalle on ratkaisevaa uuden elämän rakentumisen kannalta. Monet kokevat, että on mahdotonta rakentaa omaa elämää vanhoissa ympyröissä, joissa vanha yhteisö jäsenineen muistuttaa joka päivä entisestä elämästä. Konkreettinen etääntyminen vanhasta koetaan tärkeäksi, mikäli sitä ei tehty jo irtiottovaiheessa.

Käytännössä olin kuin varis tervassa... Kuinka ihmeessä pääsisin pois systeemistä? Asian ratkaisi se, että sain työpaikan nykyisestä kotikunnastani.⁴

Uusien sosiaalisten suhteiden solmiminen koetaan todella tärkeäksi toipumisen ja uuden elämän rakentamisen kannalta. Vanhoillislestadiolaisuudesta eronnut nainen kertoi, että hän on ”*saanut oikeita aitoja ystäviä vl-eron jälkeen*”⁵. Jehovan todistajista eronnut mies, joka menetti kaikki aiemmat sosiaaliset suhteensa eron myötä, koki,

¹ kertomus 19

² kertomus 16

³ kertomus 5

⁴ kertomus 22

⁵ kertomus 1

että ”*elämä alkoi taas voittaa ja onnistuin saamaan uusia ystäviä... Minulla on avovaimo ja ihmisiä, jotka arvostavat minua.*”¹

Uuden elämän rakentumiseen liittyy myös **uskonnollisen ajattelun eheytyminen** ja jonkinlaisen tasaantuminen alun kuohunnan jälkeen. Keskeistä tässä prosessissa on mielenrauhan saavuttaminen uskonnollisten kysymysten suhteen. Eroaja joutuu vääräämättä pohtimaan suhdettaan yhteisönsä oppiin ja uskonnollisiin kysymyksiin yleensäkin. Mielenrauha saavutetaan aineiston pohjalta kahdella tavalla. Toisaalta poiskääntyjä saattaa rakentaa uuden identiteetin epäilyn tai uskonnollisen selityksen hylkäämisen kautta. Toisaalta mielenrauha saadaan omakohtaisen uskonnollisen näkemyksen pohdinnan kautta ja mahdollisesti uuden hengellisen yhteisön löytymisen avulla. Joskus uskonnollisen identiteetin uudelleen muotoilussa käydään läpi molemmat tiet ennen kuin tasapaino löytyy.

Helluntailaisuudesta eronnut nainen kävi omassa uskonnollisen ajattelun rakentamisen prosessissaan läpi sekä uskonnon kieltämisen että uuden ajattelun rakentamisen prosessit. Aluksi hän sanoutui irti kokonaan kristinuskosta ja oli hetken aikaa ”*tullieluinen ateisti, joka näki kaiken uskonnollisuuden vääränä ja vahingollisena*”². Sitten nainen kiinnostui suomalaisesta pakanuudesta ja löysi sieltä vastauksen rituaalien kaipuulle. Hän jopa suoritti riitin, jossa kaste pestiin pois: ”*Muutaman entisen karismaatikon kanssa suoritimme muun muassa seremoniallisen kasteen pois pesun, ja tuntui, että kykenin vihdoin päästämään irti menneestä*”³. Mielenkiintoista on, että mielenrauha saavutetaan jonkinlaisen siirtymäriitin kautta. Siirtymäriitti tekee konkreettiseksi siirtymän vanhasta uuteen. Siirtymäriitin tarkoitushan on konkretisoida siirtymistä vanhasta elämäntilanteesta uuteen elämäntilanteeseen. Myöhemmin nainen liittyi evankelisluterilaiseen kirkkoon, koska arvostaa ”*vanhoja kirkkoja ja vanhoja perinteitä*”⁴.

Uskonnollinen ja henkinen etsintä näyttää liittyvän eroamisen jälkeiseen aikaan. Myös vanhoillislestadiolaisuudesta eronnut nainen kertoi kiinnostuneensa eronsa jälkeen itämaisista uskonnoista ja erilaisista mielenhallinta-, väriterapia-, ja itsehoitokursseista. Vähitellen kiinnostus niihin kuitenkin hiipui ja hän toteaa, että ”*käytän-*

¹ kertomus 21

² kertomus 19

³ kertomus 19

⁴ kertomus 19

nössä hengellinen elämämme on ollut joulukirkkoon ja kauneimpiin joululauluihin osallistumista”¹.

Mormonikirkosta eronnut mies päätyi omissa pohdinnoissaan vastustamaan uskonnollisia selityksiä ja erityisesti kristinuskon selityksiä. Hän päätyi eroon pohdittuaan pahan ongelmaa ystävänsä kuolemaan johtaneen onnettomuuden jälkeen ja koki sen takia Jumalan ”*sadistina, joka kiduttaa ihmisiä mielihalujensa mukaan piittaamatta ihmisten hyvinvoinnista*”². Hänen mielestään uskonnoilla ei ole mitään merkitystä hänen tunne-elämässään, vaan uskonnot yleensäkin ovat hänestä vastenmielisiä. Hän kokee olevansa ateisti, mutta uskonnollisen selityksen kieltämiseen hän päätyi uskontojen kognitiivisen puntaroinnin kautta. Toisaalta hyvin voimakkaat sananvalinnat, jossa Jumala kuvataan sadistina, joka kiduttaa ihmisiä, kertoo myös uskonnollisen selityksen mahdottomuuden puntarointiin liittyvistä voimakkaista tunnereaktioista.

Mitä enemmän olen kerännyt tutkinut ja kerännyt tietoa MAP-kirkosta ja muista uskonnoista sitä vastenmielisemmiltä ne tuntuvat. Varsinkin kaikki Raamatullisesta perinteestä ammentavat uskonnot ovat osoittautuneet enempi vähempi samasta puusta veistetyiltä kun taas jotkin Kaukoidän uskonnot kuten Taolaisuus ovat taas suvaitsevaiselle ja passiivisella filosofiallaan herättäneet jonkinlaista vastakaikua tunne-elämässäni... ateismillani on vahvat perusteet ja tunnistan itsestäni voimakkaan teellisen realistin.³

Uuden uskonnollisen ryhmän löytymisen takia yhteisöstä poiskääntyneet olivat tyytyväisiä kääntymisprosessin myötä löytyneeseen uuteen uskonnolliseen ryhmään. He kokivat ratkaisunsa oikeaksi ja uuden yhteisön oikeaksi hengelliseksi kodikseen. Myös vanhoillislestadiolainen mies kokee, että eron myötä hän myös saa rauhan uskon asioitten suhteen.

Minä puolestani olin löytänyt mielessäni tasapainon uskon asioitten suhteen ja ymmärsin, ettei maallisella yhteisöllä ole mitään tekemistä minun uskoni kanssa. Ettei kukaan voi viedä sydämeistäni uskoa, vaikka en mihinkään yhteisöön kuuluisikaan. Koin vihdoinkin rauhan sydämessäni tuon oivallettuani.⁴

Keskeistä on jonkinlainen oivallus siitä, että irtioton jälkeen kyseessä on oma aito ratkaisu uskonasioiden suhteen, eikä jonkinlainen pakonomainen sitoutumisen jonkin yhteisön opetukseen ja elämäntapaan. Usko ja uskonnollinen yhteisö halutaan selväs-

¹ kertomus 1

² kertomus 12

³ kertomus 12

⁴ kertomus 10

ti erottaa toisistaan. Lopputuloksena yhteisöstä irtaantumisesta saattaakin olla oma-kohtaisen uskon löytäminen.

7 POISKÄÄNTYMISEN VAIKUTUS ELÄMÄSSÄ

7.1 Suhde uskoon ja uskonnollisuuteen

Kirjoitusten pohjalta hahmottuu neljä aluetta, joilla uskonnollisesta yhteisöstä poiskääntyneet jäsentävät irtaantumiskokemuksen vaikutusta omaan uskoon ja uskonnollisuuteen. Ensinnäkin arvioidaan kokemuksen vaikutusta suhtautumiseen uskoon ja uskonnollisuuteen. Toiseksi pohditaan omaa suhdetta jätetyn yhteisön uskonkäsitykseen. Kolmanneksi tarkastellaan omakohtaisen uskon vapauden merkitystä ja neljänneksi uskonnollisen tietämyksen laajentumisen merkitystä oman maailmankuvan rakentumisessa.

Poiskääntymiskokemuksen vaikutusta omaan uskoon ja uskonnollisuuteen arvioidaan kahdella tavalla. Osa kokee irtaantumiskokemuksen vahvistaneen omaa uskoa ja uskonnollisuutta, osa kokee tulleen varovaisiksi ja herkiksi uskoon ja uskonnollisuuteen liittyvien asioiden suhteen. He, jotka ovat lähteneet yhteisöstään liittyäkseen uuteen yhteisöön, kokevat erityistä tyytyväisyyttä ratkaisunsa suhteen. He tuntevat löytäneensä uudesta yhteisöstä hengellisen kotinsa. Heidän suhteensa vanhaan yhteisöönkin on pääosin positiivinen. Evankelisluterilaisesta kirkosta mormonikirkkoon kääntynyt mies oli tyytyväinen uskonratkaisuunsa, mutta koki, että pohjan oman uskon kehittymiselle hän oli saanut aikaisemmasta yhteisöstään:

Olen kiitollinen mormoni –lähetyssaarnaajille siitä, että sain tietää palautetusta kirkosta. Kristukseen uskosta olen kiitollinen Evankelisluterilaiselle kirkolle. Se on pohja sille, että saatoin ottaa vastaan palautetun kiekon ja Kristuksen evankeliumin sellaisina kuin ne olivat alussa.¹

Toisaalta evankelisluterilaisesta kirkosta eronnut nainen koki, että hänen on pitänyt eron jälkeen arkailla luterilaisten läsnä ollessa ja jossakin vaiheessa on pitänyt varoa, mitä uudesta uskosta ja elämästään kertoo. Hän myös koki, että sukulaiset hyljeksivät häntä uuden uskonyhteisön takia. Kaikesta huolimatta hän oli hyvin tyytyväinen ratkaisuunsa.

Olin myös pitkään erittäin arka luterilaisten läsnä ollessa, mutta opittuani enemmän uskostani on suunikin avautunut. Jatkuvasti tarvitsee varoa mitä sanoo ja miten sanoo.

¹ kertomus 13

Vasta noin 5 vuotta sitten ensimmäisen kerran minutkin kutsuttiin suvun juhliin, ja jopa jotkut suvustani uskalsivat keskustella kanssani. Olen onnellinen uskossani ja tunnen todella löytäneeni Jeesuksen Kristuksen.¹

Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen koetaan myös omaa uskoa vahvistaneeksi kokemukseksi. Vaikeat kokemukset voidaan tuntea Jumalan johdattukseksi omassa elämässä ja sitä kautta uskoa vahvistavina. Vapaaseurakunnasta eronneet kokivat, että ”*Jumala on johdattanut meitä rukouksiemme kautta näistä tilanteista selviytymiseksi*”². He kokivat, että irtaantumiskokemus oli vahvistanut heidän uskoaan, ja että he olivat poiskääntymisen myötä käyneet läpi eräänlaisen puhdistusprosessin uskonelämässään. He tunsivat, että nyt heillä oli vapaus uskoa avoimesti, mutta toisaalta he kaipasivat edelleen tervettä seurakuntayhteyttä.

Olemme tulleet avoimemmiksi käymään eri seurakuntien tilaisuuksista. Kukaan ei sido meitä mihinkään seurakuntaan. Toisaalta kaipaamme löytävämmme jonkin seurakunnallisen yhteyden, jossa voisimme käydä ilman pakotteita ja painostusta.³

Irtantumiskokemus saattaa johtaa uskon asioiden välttelyyn ja katkeroitumiseen suhteessa uskoon ja uskonnollisuuteen. Irtantuneelle uskonnollinen painostaminen ja uskontoon liittyvien tilanteiden välttely tuntuu olevan arkipäivää, vaikka itse kääntymistapahtumasta saattaa olla pitkäkin aika. Vanhoillislestadiolaisuudesta irtaantunut nainen kertoi, kuinka hän vielä vuosienkin päästä joutuu sukulaistensa parannuskehotusten kohteeksi ja noloihin tilanteisiin, kun sukulaiset vahingossa tervehtivät häntä sukujuhlissa ”*Jumalan terveellä*”⁴. Nainen koki, että hänet edelleen joidenkin sukulaisten mielissä lajitellaan ”*helvettiin menijäksi*”. Tämä oli johtanut siihen, että nainen saattoi jättää edelleen menemättä joihinkin sukujuhliin, koska arvasi ne itselleen liian raskaiksi. Säilyttääkseen välinsä sukuunsa nainen vältteli tietoisesti uskonasioista keskustelua. Omassa uskonkäsityksessään nainen koki, että nyt hänellä oli vapaus uskoa: hän ei uskonut mihinkään Jumalaan ja ajatteli, että ”*kadotus ja helveti ovat ihmisten välisissä suhteissa*”⁵. Hän piti tärkeänä, että jokaiselle annetaan mahdollisuus muodostaa oma uskonkäsityksensä; tämän ajatuksen hän halusi välittää myös lapsilleen.

¹ kertomus 11

² kertomus 5

³ kertomus 5

⁴ kertomus 1

⁵ kertomus 1

Ajatus uskomisen vapaudesta näyttäytyy tärkeänä uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneille. Kun on elänyt yhteisössä, jossa oikeat opilliset käsitykset ovat tiukasti yhteisön vaalimia ja määrittelemiä, eron jälkeen uskonvapaus koetaan erityisen merkityksellisenä. Jehovan todistajista eronnut nainen korosti, että ”*tyttäreni saa itse päättää, mihin uskontoon kuuluu ja mihin usko*”¹. Usko on korvautunut ihmisoikeusajattelulla ja suvaitsevaisella uskonnollisuudella, jossa on tilaa erilaisille käsityksille uskosta ja uskonnollisuudesta. Monet kokevat, että irtaantumiskokemus on auttanut heitä ymmärtämään paremmin erilaisuutta ja kunnioittamaan erilaisia vakaumuksia.

Irtantuneella voi olla vaikeuksia suhtautua uskontoihin neutraalisti. Mormonikirkosta eronnut mies kertoi, ettei hän luultavasti koskaan pysy suhtautumaan uskoon ja uskovaisiin neutraalisti. Hänessä heräsi aina epäluuloisuutta, jos joku puhui uskostaan. Hänen oli vaikea uskoa, että kukaan uskovainen olisi täysin pyyteetön uskosaan. Hän olikin omassa uskonkäsityksessään päätenyt ateismiin.

...jokin sisälläni näkee edelleen aina punaista kun joku aloittaa puheen omasta uskostaan ja kuinka se tekee hänet onnelliseksi. Kannan historiastani mukanaan tuomia epäluuloja uskovaisia ja varsinkin mormoneja kohtaan, koska heidän motiivinsa eivät käsitykseni mukaan ole milloinkaan pyyteettömiä.²

Kokemukset hengellisestä painostuksesta ja rankka irtaantumiskokemus tuntuu horjuttavan yksilön luottamusta terveen uskon mahdollisuuteen. Uskonnollisuus saattaa näyttäytyä eron jälkeen pelottavana manipulaationa, jota pitää pyrkiä välttämään ja epäilemään. Epäilyksen siemen voi itää niin syväälle, että eronnut pitää täysin mahdollottomana minkäänlaista uskonnollista sitoutumista tulevaisuudessa. Helluntaiseurakunnasta eronnut totesi kertomuksensa lopuksi, että hän tuskin koskaan enää erehtyy sitoutumaan mihinkään niin tiiviiseen uskonnolliseen yhteisöön.

Suhde jätetyn yhteisön opetukseen ja maailmakuvaan näyttäytyy ristiriitaisena. Toisaalta osa tuntuu olevan sinut menneisyytensä kanssa: he kuvaavat suhdettaan jätetyn yhteisön maailmankuvaan ja oppiin neutraaliksi. Toisaalta monet pohtivat yhteisön maailmankuvan vaikutusta nykyiseen ajatteluunsa ja elämäänsä. Jehovan todistajista eronnut nainen kyseli, ”*voiko todistajien maailmakuvasta oppia kokonaan pois*”³. Voimakkaat uskonnolliset symbolit ja kielikuvat tuntuvat jääneen mieleen hyvin

¹ kertomus 23

² kertomus 12

³ kertomus 3

voimakkaasti ja vielä vuosienkin päästä herättävät voimakkaita mielikuvia; ”*vielä yli 10 vuotta sitten saatoin tietoisesti ajatella, että en pelkää Harmagedonia*”¹. Samalla tavalla ajatteli myös helluntailaisuudesta eronnut nainen, joka oli myös sitä mieltä, että helluntailainen oppi on niin syvään iskostunut, ”*ettei se kyllä koskaan häviä minun mielestäni*”². Eronnut saattaa myös vuosien kuluttua pohtia paluuta yhteisöönsä kuten Jehovan todistajista elämäntapanormien rikkomisen myötä lähtenyt nainen, joka sinänsä piti yhteisönsä oppia oikeana: ”*välillä on käynyt mielessä, että jos menisin takaisin. Mutta se vaan tuntuu tällä hetkellä kovin kaukaiselta*”³.

Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumiskokemus koetaan maailmankuvaa ja uskonnollista tietämystä avartaneena kokemuksena. Varsinkin he, jotka ovat lähteneet yhteisöstään ideologisen kriisin myötä, ovat usein hankkineet eroprosessin aikana laajan tietämyksen erilaisista uskonnoista ja ideologioista. He näkivät tämän voimavarana oman maailmankuvan rakentumisessa. Helluntailaisuudesta eronnut mies, joka hankki eroprosessin aikana laajan tietämyksen Raamatusta ja eri uskonnoista, piti tietämystä nyt suurena rikkautena elämässään. Samalla tavalla Jehovan todistajista eronnut mies koki, että eron jälkeinen kiinnostus muihin uskontoihin ja muutenkin hankittu yleistieto olivat helpottaneet keskustelua asioista. Vanhoillislestadiolaisuudesta eronnut nainen ajatteli, että irtaantumiskokemus oli avartanut hänen käsityksiään uskosta ja lisännyt uskonnollista suvaitsevaisuutta.

7.2 Sosiaaliset suhteet poiskääntymisen jälkeen

Kuvauksissa sosiaalisista suhteista poiskääntymisen jälkeen kuvataan erityisesti suhteita yhteisössä mukana oleviin sukulaisiin ja ystäviin sekä uusien sosiaalisten suhteiden merkitystä eron jälkeen. Suhdetta yhteisössä mukana oleviin kuvataan kahtalaisena. Aineiston pohjalta näyttää siltä, että osa poiskääntyneistä menettää eron myötä kokonaan suhteensa liikkeessä mukana olevaan sukuunsa, osalla suhteet normalisoituvat, kun poiskääntymisen suurimmat kuohut tasaantuvat.

Evangelisluterilaisesta kirkosta helluntaiseurakuntaan siirtynyt nainen kertoi, että aluksi osa sukulaisista katkaisi välit, mutta ajan kuluessa ja ymmärryksen lisääntyessä suhteet vähitellen korjaantuivat. Hän korosti, kuinka tärkeää on, että eroaja itse on

¹ kertomus 3

² kertomus 19

³ kertomus 23

varma vakaumuksestaan ja on valmis sovinnollisesti keskustelemaan asioista. Kertomuksissa heijastuukin usein asetelma siitä, että yhteisöstä eronnut joutuu näkemään vaivaa ja ylläpitämään suhteita yhteisössä mukana oleviin sukulaisiin. Suhteet tuntuivat säilyvän, jos eronneella riittää sovinnollisuutta pitää niitä yllä.

Vanhoillislestadiolaisuudesta eronneet tuntuivat myös usein murehtivan perheenjäsenten ja läheisten reaktioita eroon. Heidän eroonsa ei tässä aineistossa liittynyt välien lopullista katkeamista, mutta usein jonkinlaista painostusta suvun puolelta. Yhteisöstä eronnut nainen kertoi, että vanhemmat ja osa läheisistä suree lähtöpäätöstä ja ovat huolissaan. Välillä naisesta tuntui, että ”osa yhteisön jäsenistä pitää meitä huonompina ihmisinä. Kaikki eivät esimerkiksi tervehdi, kun tulevat vastaan”¹. Poislähtenyt joutuu selittämään itselleen välttelykäyttäytymisen syitä jaksakseen tilanteessa. Vanhoillislestadiolaisuudesta irtaantuneelta mieheltä löytyi ymmärrystä perheenjäsentensä käyttäytymiselle, koska hän pystyi ymmärtämään käyttäytymisen syitä yhteisön opin pohjalta:

Ymmärrän, että ihminen ajattelee, että luopumalla VL-yhteisöstä vaihtaa myös ”taivas paikkalippunsa” menolipuksi helvettiin, niin tuntuuhan e aivan käsittämättömältä, että miksi joku haluaisi sellaisen ratkaisun tehdä. Heillä ei ole muuta vaihtoehto kuin pelätä ja olla kauhuissaan...²

Jehovan todistajista eronnut mies kuvasi osuvasti tilannetta, jossa perhe ja suku ovat katkaisseet yhteydet poiskääntyneeseen:

Tuntuu kuin olisin sodasta selvinnyt ihminen jonka kaikki ystävät ja sukulaiset ovat kuolleet. Taikka heimostaan karkotettu ja viidakoon ajettu alkuasukas, joka ei kuolekaan vaan oppii elämään uudessa ympäristössä.³

Kyseessä on totaalinen yksinäisyyden tunne ja tilanne, jossa sosiaaliset suhteet pitää rakentaa täysin uudestaan. Yhteys sukuun ja perheeseen voi todella katketa kokonaan. Jehovan todistajista eronnut nainen kertoi, ettei hän tavannut osaa perheensä jäsenistä 20 vuoteen, kunnes vanhempien sairastuminen ja kuolema pakotti kanssakäymiseen. Samalla hän kuitenkin korosti, että hänelle on ollut tärkeää pitää yllä suhteita niihin suvun jäseniin, jotka eivät kuulu yhteisöön: ”yritän pitää huolen, etten unohda perheeni vielä jäljellä olevia, minulle tärkeitä ihmisiä”⁴.

¹ kertomus 24

² kertomus 10

³ kertomus 21

⁴ kertomus 3

Uusien sosiaalisten suhteiden luominen on vaikeaa, kun suhtautumista ympäristöön ohjaa epäluottamus ja epäluuloisuus. Vapaaseurakunnasta eronneet kertoivat, että kokemus oli tehnyt heidät varovaisiksi uusien ihmisten suhteen. Jehovan todistajista eronnut nainen kertoi, että irtaantumisen jälkeen oli aika, ”*jolloin kenenkään ei voinut luottaa. Sitä nojautui ja luotti vain itseensä*”¹. Samalla tavalla Jehovan todistajista eronnut mies kertoi, että uusien sosiaalisten suhteiden solmimista vaikeutti erityisesti se, että oli todella vaikea luottaa uusiin ihmisiin. Toisaalta itsekin oli vaikea elää luottamuksen arvoisesti.

Lahkon jättämisen jälkeen olen yrittänyt oppia luottamaan ihmisiin. Se on kuitenkin vaikeaa. Siihen vaikuttaa siihen, että en itsekään ole kovin luotettava tyyppi. Koska en luota muihin niin muutkaan eivät luota minuun.²

Sosiaalisista suhteista eron jälkeen korostetaan oman perheen ja eron jälkeen luotujen suhteiden tärkeyttä. Nykyisen perheen ja ystävien merkitystä painotetaan poiskääntymiskriisistä selviytymisen kannalta. Vanhoillislestadiolaisuudesta eronnut nainen painotti, että selviytymisen kannalta hyvä parisuhde ja miehen sekä muuttaman muun läheisen tuki on ollut erityisen tärkeää. Helluntailaisuudesta irtaantunut nainen korosti, että sukulaisten taholta tullutta painostustakin on ollut helpompi kestää, kun on ollut ”*niin vahva miesystävä, että hän ymmärtää ja tajuaa kaiken*”³. Hyvä parisuhde ja hyvät ystävyys-suhteet koetaan merkityksellisinä ja ajatellaan, että vasta uskonnollisesta yhteisöstä poiskääntymisen jälkeen on voitu luoda aitoja suhteita. Mormonikirkosta eronnut mies kertoi, että eron jälkeen hänellä on ollut enemmän ystäviä ja parisuhde on voinut paremmin. Toisaalta näyttää siltä, että sosiaalisille suhteiden laadulle asetetaan korkeampia odotuksia; Jehovan todistajista eronnut nainen totesi, että ”*arvostan ehkä tavallista enemmän aitoutta ja rehellisyyttä ja pidän ystävyysmittana sitä, että ystävän kanssa voi puhua mistä tahansa. Ystävyys on hyväksymistä ja rehellisyyttä*”⁴. Näyttää siltä, että sosiaalisten suhteiden luottamuksellisuuden rikkoutuminen tekee ihmisen kriittiseksi. Nykyisessä elämässä ei haluta joutua tilanteeseen, jossa merkitykselliset suhteet rikkoutuisivat.

¹ kertomus 3

² kertomus 21

³ kertomus 14

⁴ kertomus 3

7.3 Kokemus nykyhetken valossa

Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumiskokemusta näyttäytyy nykyhetken valossa pääasiassa rankkana, mutta vaikutukseltaan positiivisena kokemuksena. Moni pitää kokemustaan ainutlaatuisena ja kasvattavana, jopa vahvistavana. Toisaalta kokemus kuvataan kokemuksena, jota ei haluta kenenkään toisen joutuvan kokemaan. Jehovan todistajista eronnut mies kuvaili aikaansa todistajana kasvattavana kokemuksena, joka on varmasti muovannut häntä paljonkin. Hän ei tuntunut olevan katkera ajastaan yhteisössä, vaan oli jopa tyytyväinen aikaansa todistajana. Mormonikirkosta eronnut mies uskoi kokemuksella olleen myönteisiä vaikutuksia hänen elämäänsä, mutta hän painotti, ettei soisi vastaavaa kokemusta kenellekään toiselle. Samalla tavalla toinen mormonikirkosta eronnut mies kuvaili kokemustaan ”*äärimmäisen positiivisena*”¹, sille usko oli merkinnyt hänelle ”*ahdistumista ja syyllisyyttä*”².

Nykyhetkeä verrataan kertomuksissa ennen kaikkea yhteisössä vietettyyn aikaan: rankan kokemuksen positiivisuus nousee esiin vertailussa siihen, mitä elämä olisi nyt, jos oltaisiinkin mukana yhteisössä. Vanhoillislestadiolaisuudesta eronnut nainen pohti paljon kirjoituksessaan sitä, millaista hänen elämänsä olisi nyt lestadiolaisen suurperheen äitinä. Toinen vanhoillislestadiolaisuudesta eronnut nainen pohti, että vanhoillislestadiolaisuuteen jääminen olisi tarkoittanut hänen kohdallaan avioliitosta ja äitiydestä luopumista kokonaan, sillä hänen elimistönsä ei olisi kestänyt jatkuvia raskauksia. Kokemus on, ettei elämä olisi sellaista kuin se nyt on, jos irtaantumiskokemusta ei olisi käyty läpi.

Monet olivat pohtineet paljon sitä, miksi he kokevat yhteisönsä ja ajan siellä niin vaikeaksi ja vääräksi. Kirjoituksista heijastuu kokemuksen merkityksellisyyden pohdinta tapahtuneen ymmärtämisen kautta. Monet ovat löytäneet tasapainoa elämäänsä, kun ovat pystyneet käsittelemään tapahtunutta ja selittämään tapahtumat itselleen. Jehovan todistajissa lapsuuden viettänyt nainen sanoi toipumisen lähteneen liikkeelle oivalluksesta, että oli joutunut henkisen, hengellisen väkivallan kohteeksi. Tätä kautta aika yhteisössä ja irtaantumiskokemuksen rankkuus avautui hänelle aivan uudella tavalla ja tapahtuneesta pääsi vähitellen tunnetasolla yli. Siten voimavaroja vapautui muihin elämän asioihin. Samalla tavalla maanantaipiiristä lähtenyt mies kertoi oival-

¹ kertomus 18

² kertomus 18

taneensa olleensa mielen vaikuttamiskeinojen kohteena yhteisössä. Vapaaseurakunnasta eronneet olivat tutustuneet narsismista kertovaan kirjallisuuteen ja sitä kautta ymmärtäneet johtajan toimintaa. Tällaisten mielekkäiden attribuutioiden löytyminen tapahtuneelle koetaan merkityksellisenä ja tapahtuneen ymmärtämistä helpottavana asiana.

Keskeinen kokemus nykyisessä elämässä on, että nyt poiskääntyneet kokevat olevansa oman elämänsä herroja ja oman ajattelunsa ohjaajia. Aikaisemmin yhteisö ja sen opetus ovat hallinneet heidän elämäänsä ja ajatteluansa. Maanantaipiiristä lähtenyt mies kertoi, että lähdön jälkeen hänen elämänsä on vähitellen palautunut siihen pisteeseen, jossa se oli ennen yhteisöön liittymistä: ”*päätän nykyään itse asioista eikä tekemisiäni tarvitse hyväksyttää auktoriteeteilla*”¹. Samalla tavalla vapaaseurakunnasta eronneet kokivat, että nyt heillä on vapaus ja rentous, jossa ”*kukaan ei kahlitse ajatuksia, tunne-elämään, saamme tehdä omat ratkaisumme*”². Myös vanhoillislestadiolaisuudesta eronnut nainen korosti, että irtaantumisen jälkeen hän on voinut ajatella vapaammin ja tehdä sitä, mikä itsestä tuntuu oikealta: ”*Elämässä on alkanut uusi jakso, jossa minä todellakin päätän, mitä elämältäni haluan*”³. Mormonikirkosta eronnut mies kertoi ennen eroaan olleensa kuin ”*robotti vailla tahtoa ja identiteettiä*”⁴. Kirkon jätettyään hän on joutunut ottamaan vastuun itsestään ja teoistaan. Tärkeää monelle onkin se, että nykyisessä elämässä he saavat ”*toteuttaa itseään ja mielenkiintonsa kohteita ilman että kukaan tuomitsee tekojani ja kiinnostuksiani*”⁵.

Oman elämän toteuttamisessa nähdään myös kääntöpuolensa. Aiemmin yhteisön opin ja elämäntavan mukainen elämä on ollut helppo tapa toteuttaa identiteettiään. Poiskääntymisen jälkeen identiteetti ja elämäntapa pitää rakentaa itse. Tämän monet kokevat myös vaikeaksi asiaksi nykyisessä elämässään. Vanhoillislestadiolaisuudesta eronnut nainen kertoi, että ”*monessa asiassa joutuu etsimään omaa mielipidettään eri asioihin, nyt kun uskonnolliset arvot eivät enää ohjaakaan ajatuksia, monia asioita perustelea itselleen uudella tavalla*”⁶. Jehovan todistajista eronnut mies koki myös, että eron jälkeen hänen on pitänyt opetella uudelleen oikean ja väärän käsit-

¹ kertomus 4

² kertomus 5

³ kertomus 7

⁴ kertomus 12

⁵ kertomus 17

⁶ kertomus 7

teet; ”Minun piti oppia mitä tarkoittaa omatunto. Aikaisemmin kaikki oli määrätty kokouksissa ja kirjallisuudessa. Nyt sitten sainkin päättää itse, mikä on oikein ja väärin.”.¹

Monet toteavat kirjoituksissaan, että nyt elämä kantaa, vaikka uskonnollisessa yhteisössä vietetty aika ja irtaantumiskokemus jättävät elinikäiset arvet. Jehovan todistajista irtaantunut nainen oli sitä mieltä, että kokemus oli lisännyt hänen uskallusta ylittää sovinnaisuuden rajat omassa elämässään, ja kokemuksille voi nyt jopa nauraa ystävien seurassa. Mielestään hän nauttii nyt elämästä enemmän, kun takana on vaikea kokemus. Kokemus tekee monesta varovaisen ja kriittisen toisia ihmisiä ja uskontoja kohtaan, mutta rankalla kokemuksella on ollut myönteinen vaikutus heidän elämäänsä, esimerkiksi määrätietoiseen etenemiseen työelämässä. Aineiston pohjalta hahmottuu kuva ihmisistä, jotka ovat kääntäneet vaikean kokemuksen voimavaraksi elämässään.

¹ kertomus 21

8 POHDINTA

8.1 Tutkimuksen tulosten tarkastelu

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten uskonnollisesta yhteisöstä irtaantunut itse hahmottaa ja merkityksellistää omaa irtaantumistaan ja sen merkitystä elämässään. Tutkimustehtävä hahmottui kolmen kysymyksen kautta. Nämä kysymykset olivat miksi yhteisöstä lähdetään, miten irtaantuminen tapahtuu ja miten irtaantumiskokemus on vaikuttanut elämään. Tutkimuksen aineiston muodosti 24 poiskääntymiskertomusta, jotka sijoittuivat kahdeksaan eri uskonnolliseen yhteisöön.

Tutkimuksen lähestymistapa painottaa yksilön kokemusta. Kokemus määrittyykin tässä tutkimuksessa yksilön omakohtaiseksi, tajunnalliseksi suhteeksi todellisuuteen ja elämäntilanteeseen, jossa ihminen elää. Tutkimuksen eri vaiheissa pyritään kartoittamaan ja ymmärtämään irtaantumiskokemusta ja sen vaikutusta ennen kaikkea yksilön näkökulmasta. Ihmisen kokemukset ovat kuitenkin tulkittavissa vain hänen koetun maailmansa kontekstissa. Jossakin määrin se uskonnollinen yhteisö, josta lähdetään siis vaikuttaa irtaantumiskokemukseen. Kyse on kuitenkin aina yksilön kokemuksista, eikä tulkinnassa ja selittämisessä voi yksinomaan osoitella lähtöyhteisöä selittävänä tekijänä. Jokainen kokee samassakin kontekstissa asiat omakohtaisesti. Siksi tässä tutkimuksessa on pyritty nostamaan juuri yksilön ääni tärkeimmäksi ja lähtöyhteisöä ei ole pyritty tuomaan esille korostetusti.

Lähtökohtaisesti tutkija pitää pitää tutkittavien kokemuksia aitoina ja tosina (Perttula, 2005, 156). Toisaalta tutkijan pitää olla tietoinen myös tutkittavaan aiheen itsessään herättämistä tunteista ja intuitioista. Laine (2001) puhuu esiymmärryksen esiin tuomisesta tutkimuksen eri vaiheissa. Esiymmärrys tarkoittaa tutkijalla luontaisia tapoja ymmärtää tutkimuskohdetta jonkinlaisena jo ennen varsinaista empiiristä tutkimusta. Esiymmärryksen kautta tutkittavien merkitysmaailma on jollakin tavalla avautunut tutkijalle jo ennen varsinaista tutkimusta. Tällainen ”esituttuus” on kokemuksen ymmärtämisen lähtökohta. Toisaalta tutkija olisi pystyttävä etäännyttämään itseään tutkimuskohdetta koskevasta esiymmärryksestä. (Laine 2001, 30 - 33.)

Tässä tutkimuksessa tämä esiymmärrys pohjautui kirjallisuuden pohjalta luotuun teoreettiseen viitekehykseen. Vaikka Laine (2001, 33) vaatiikin panemaan aihetta luotaavat teoreettiset mallit ”viralta” tutkimuksen ajaksi, minun on tutkijana tiedotettava, että aikaisempi tieto aiheesta ohjaa tulkintojen tekemistä, mutta samalla on kuitenkin pyrittävä irti viitekehyksestä ja annettava tutkittavien äänen nousta esille aineistosta. Esiymmärrys aiheesta on hyvä tuoda esille ennen tulosten tarkastelua.

Tämän tutkimuksen lähtökohtaoletuksena oli, että uskonnollinen kääntyminen ja poiskääntyminen ovat samantapaisia, vaikkakin vastakkaisia tapahtumia. Sekä uskonnollinen kääntyminen että poiskääntyminen ovat sekä yksilöllisiä että sosiaalisia muutoksia ihmisen elämässä ja siksi vaikutukset näkyvät usein identiteetin tasolla. Muutos koetaan aiempaan verrattuna positiiviseksi. Muutos voi olla suunnan muutos, uusi elämän päämäärä tai tarkoitus tai elämään liittyvien asenteiden muutos. Muutos kuitenkin heijastuu aina sekä yksilöllisellä tai sosiaalisella tasolla. (Hiltunen 2000, 135; Paloutzian 2005, 332.)

Nykyinen kääntymisen tutkimus korostaa yksilöllisen äkillisen kääntymisen sijasta sosiaalisten tekijöiden ja vuorovaikutustilanteiden merkitystä kääntymisessä. Kääntyjä nähdään aktiivisena, merkityksiä etsivänä subjektina. Yksilö näyttää päättävän itse omasta käyttäytymisestään. Hän on etsijä, valitsija ja päättäjä suhteessa oman elämänsä merkityksen rakentamiseen. (Hovi 2007, 13 - 14; Streib, Hood, Keller, Csöff & Silver 2009, 19 - 20.) Kääntymisestä tulee asteittain tapahtuva merkitysjärjestelmän muutos. Ihminen itse ponnistelee aktiivisesti muuttaakseen merkitysjärjestelmäänsä kuuluvia ajatuksia ja tunteita ylikuonnollisesta. Merkitysjärjestelmän muutos on yhteydessä toimintaan (rituaaleihin, osallistumiseen) ja se pitää sisällään päämääriä ja tavoiteltavia asioita. Kaikki tämä muodostaa osan yksilön identiteettiä ja itse määrittelyä. Merkitysjärjestelmän muutos tarkoittaa muutosta kaikilla näillä osaluilla.

Tämän tutkimuksen valossa näyttää siltä, että ideologinen kriisi on monella tapaa mukana poiskääntymistä käynnistävänä tekijänä. Ideologinen kriisi ja siihen usein olennaisesti kietoutuva yhteisön elämäntavan kritiikki tai identiteetin toteuttamiseen liittyvät ristiriidat olivat erityisesti lapsuudesta asti mukana olleiden syy erota yhteisöstään. Myös elämän kriisitilanne, jota ei pystytty yhteisön opin pohjalta tyydyttävästi ratkaisemaan, käynnistää poiskääntymisen. Kati Niemelä (2006) löysi tutkies-

saan evankelisluterilaisesta kirkosta eroamisen syytä ryhmän, jonka eroamisen syynä oli usko ja sen puute. Tällöin eroamisen taustalla oli yksilön oma uskonnollinen ajattelu ja siinä tapahtunut muutos: asioiden uudenlainen tiedostaminen. Eronnut koki, ettei hän voinut sovittaa omaa ajatteluaan ja maailmankatsomustaan yhteen kirkon opin ja ajattelun kanssa. Kirkon opit nähtiin epäloogisina ja älyllisesti kestäättöminä. (Niemelä 2006, 39 - 40.)

Bromley (1988, 5 - 6) pitää kääntymistä aina uskonnollisena muutoksena, joka voi sisältää kääntymistä ilman liittymistä tai sitoutumista johonkin liikkeeseen tai kääntymistä ilman uskomista johonkin. Poiskääntyminen voi olla myös uskonnon vaihtamista; käännytään pois jostakin uskonnollisesta liikkeestä ja liitytään johonkin toiseen. Toisaalta poiskääntyminen voi tarkoittaa yksilön sisällä tapahtuvia muutoksia, joiden myötä asenteet, uskomukset, sitoutuminen tai identiteetti muuttuu. Keskeistä on useimmiten kaksi muutosta: uskomukset ja yhteisö muuttuvat poiskääntymisen myötä. Streib ym. (2009, 218) päätyy siihen, että poiskääntyminen liittyy erityisesti autoritaarisiin uskonnollisiin yhteisöihin. Poiskääntyminen mahdollistaa uusien hengellisten tai maallisten vaihtoehtojen etsinnän, ja usein poiskääntymistä voi kuvata uskonnollisena kehittymisenä.

Tässä tutkimuksessa aineisto muodostui kahdeksasta eri uskonnollisesta yhteisöstä lähteneiden kokemuksiin perustuvista kertomuksista. Missä määrin nämä uskonnolliset yhteisöt ovat autoritaarisia, ei ehkä ole tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksiin liittyvä asia. Joitakin huomioita yhteisön autoritaarisuudesta voi tehdä lähdön syiden ja tapahtumien perusteella. Erityisesti johtajakonflikteissa kyse oli ennen kaikkea erimielisyyksien kulminoitumisesta johtajan toimintaan. Johtaja toiminta toi esille, että yhteisön sisällä ei ollut mahdollisuutta keskustella epäilyä herättävistä asioista. Ennemmin tilanne yhteisön sisällä kieli jonkinlaisesta pelon ilmapiiristä, jonka avulla johtaja auktoriteettiaan ylläpitää. Toisaalta yhteisöillä tuntuu olevan tapoja, joilla poiskääntymistä pyritään estämään. Monessa kertomuksessa irtioton seurauksiin liittyy yhteisön jäsenten ja johdon toiminta jäsenen takaisin saamiseksi. Irtaantuja järjestetään sielunhoitotilanteita, jotka irtaantuja kokee lähinnä hengelliseksi tai henkiseksi painostukseksi. Samoin yhteisön jäsenille saatetaan kieltää pitämästä yhteyttä yhteisöstä lähteneeseen. Autoritaarisuudesta kielii osittain myös se, että lähtijä voidaan erottaa tai pakottaa eroamaan yhteisöstä, jos jäsen on rikkonut jollakin tavalla yhteisön elämäntapanormeja. Samoin elämänvalintoihin puuttuminen kertoo yhtei-

sön yrityksestä hallita jäsentensä elämää muutenkin kuin uskonnollisuuteen liittyvissä asioissa.

Streib ym. (2009) tutkivat uskonnollisesta yhteisöstä poiskääntymistä amerikkalaisessa ja saksalaisessa ympäristöstä. He hahmottivat tutkimuksensa pohjalta neljä erilaista kääntymiskertomusta tai tyyppiä, jotka valottavat onnistuneesti poiskääntymistä ilmiönä. Nämä tyypit ovat itsenäisyyden tavoittelu (pursuit of autonomy), paratiisi paikan menettäminen (debarred from paradise), uuden viitekehyksen löytyminen (finding a new frame of reference) ja elämänpituinen etsintä -myöhäinen korjaaminen (life-long quest -late revisions). Itsenäisyyden tavoitteluun liittyy kriittisyys lähtöyhteisöä kohtaan ja omakohtaisen uskon etsintä. Paratiisin paikan menettämiseen liittyy syvä pettymys siitä, että joutuu jättämään yhteisön, johon on emotionaalisesti sitoutunut. Tällaisissa kertomuksissa kertojat kuvaavat itseään sankareina, selviytyjinä tai uhreina. Uuden viitekehyksen löytymisessä poiskääntymisen liittyy uuden uskonnollisen elämän ja yhteisön löytymiseen. Elämänpituudessa pyrkimyksessä -myöhäinen korjaaminen -kertomuksissa uskonnollinen yhteisö jätetään, koska se ei täytä sille asetettuja odotuksia. Lähtöä voi seurata siinä tapauksessa myös jonkinlainen ikuinen etsintä; tyydyttävää yhteisöä ei koskaan löydetä (Streib ym. 2009, 221 - 226.)

Tämän tutkimuksen valossa pystyi hahmottamaan suomalaisista poiskääntymiskertomuksista kolmenlaisia kääntymistarinoita. Ainoastaan paratiisin paikan menettämiseen liittyvää kertomusta ei tulkintani mukaan selkeästi aineistosta hahmottunut. Monet toki olivat monella tapaa pettyneitä lähtöyhteisöönsä ja sen toimintatapaan, mutta sinänsä ”sormensa polttaneita” (Streib 2009 ym., 222) lähtijöitä ei aineistosta hahmottunut. Joillakin poiskääntyneistä oli vaikeuksia suhtautua uskontoon neutraalisti ja heillä oli jopa vihamielistä suhtautumista uskonnolliseen selityksen mahdollisuuteen. Siinä mielessä joitakin kertomuksia voisi pitää paratiisi paikan menettämisen -kertomuksena, että kääntymistä hahmotettiin jonkinlaisina sankari-, selviytyjä- tai uhrikertomuksina (Streib ym., 2009, 223). Erityisesti nykyhetken valossa poiskääntymistapahtuma näyttäytyi vahvistavana kokemuksena: vaikeuksien kautta oli päästy oman elämänsä herraksi.

Itsenäisyyden tavoittelulle ja elämänpituinen pyrkimys - myöhästynyt korjaaminen - kertomuksille on tyypillistä pitkä prosessi, jossa poiskääntyjä pyrkii pois uskonnolli-

sesta ympäristöstä, johon hän on syntynyt tai kääntynyt lapsuudessa yhdessä vanhempiensa kanssa. Poiskääntyminen näyttäytyy tällöin osana yksilöllistymistä ja asioiden kriittistä tarkastelua. Elämänpituinen pyrkimys -kertomuksissa uskonnollinen yhteisö jätetään, koska se ei täytä niitä odotuksia, joita jäsen uskonnolliselle yhteisölle asettaa. (Streib ym. 2009, 221, 224 - 225) Tässä tutkimuksessa valtaosa kirjoittajista oli liittynyt yhteisöönsä jo lapsuudessa. Kriittisyys yhteisöä kohtaan syntyi nuoruudessa ja varhaisaikuisuudessa. Kritiikki kohdistui tällöin ennen kaikkea yhteisön oppiin ja opetuksen pohjalta määriteltyn sallittuun elämäntapaan tai moraaliin. Oma identiteettiään ja maailmankuvaansa rakentava nuori aikuinen ei halua hyväksyä yhteisönsä elämäntapaa sellaisenaan, vaan alkaa tarkastella sitä kriittisesti. Tällöin poiskääntymisen voi liittää osaksi ihmisen uskonnollista kehittymistä. Uskon kehitysmuutokset voivat johtua iän karttumisesta ja kypsymisestä sekä elämäntilanteiden muutoksesta ja muutoksiin liittyvistä kriiseistä (Oikarinen 1993, 63).

Uskonnollisen ajattelun itsenäisyyden tavoittelua voi tarkastella myös Fowlerin (1981) uskon kehitysvaiheiden kautta. Silloin tällainen nuoruuteen sijoittuva uskon kehittyminen näyttäytyisi siirtymisenä synteettis-sovinnaisesta uskosta kohti yksilöllis-reflektiivistä uskoa. Yksilöllis-reflektiivinen uskon vaihe edellyttää kriittisyyttä suhteessa taustayhteisöön. Tällöin ihminen ottaa vastuun omasta sitoutumisestaan, elämäntyylistään, uskomuksistaan ja asenteistaan. Tässä vaiheessa ihminen ei enää tyydy annetun roolin mukaiseen käyttäytymiseen, vaan haluaa itse määritellä identiteettiään ja sen rajoja. (Fowler 1981, 182 - 183.) Poiskääntyminen näyttäytyykin tällöin osana ihmisen uskonnollista kehittymistä, seurauksena siitä, että ihminen alkaa hahmottaa uskoaan ja sitoutumistaan uudella tavalla. Miksi näin ei sitten tapahdu kaikille lapsuudesta asti mukana olleille? Mikä saa toiset sitoutumaan yhteisönsä jäseneksi koko elämäkseen, eikä minkäänlaista kyseenalaistamisen vaihetta tule eteen? Jatkotutkimuksen aihe voisikin olla, miten sitoutuminen lapsuudessa omaksuttuun uskonnolliseen yhteisöön tapahtuu ja mitkä asiat pitävät nuoren tai nuoren aikuisen mukana yhteisössään. Toisaalta tämä tutkimuksen aineiston pohjalta ei ollut mahdollista pohtia lapsuuden kasvuympäristön merkitystä ja vaikutusta poiskääntymisessä. Tutkimuksellisesti mielenkiintoista olisi selvittää tarkemmin perhedynamiikan kietoutumista uskonnollisesta yhteisöstä irrottautumiseen. Tiiviistä yhteisöstä irrottautuminenhan tämänkin tutkimuksen valossa muuttaa juuri lähimpiä sosiaalisia suhteita.

Elämänpitäinen pyrkimys - myöhästynyt korjaaminen -tarinoissa uskonnollinen yhteisö jätetään, koska yhteisö ei täytä niitä odotuksia, joita jäsen yhteisölleen asettaa. (Streib ym. 2009, 224 - 225.) Tässä tutkimuksessa poiskääntymisessä näyttää olevan kyse siitä, että poiskääntyjä kokee, ettei yhteisö vastaa enää hänen tarpeitaan tai hän ei voi yhteisön sisällä elää sellaista elämää kuin haluaisi. Uskonnollisissa yhteisöissä oppi ja opin pohjalta määritelty elämäntapa ja moraali rajoittavat jäsenen yksilöllisiä elämänvalintoja. Toisaalta yhteisön toimintapa (esimerkiksi johtajan toiminta) saateen kokea vääräksi. Taustalla saattaa olla myös elämänkriisi, jota ei pystytty yhteisön opetuksen pohjalta tyydyttävästi ratkaisemaan. Kriisin myötä yhteisön oppi koetaan elämää rajoittavaksi tai oppi ei anna tyydyttäviä ratkaisuja kriisin herättämien kysymysten vastauksiksi. Toisaalta kyse voi olla yhteisön kyvystä kohdata ja ymmärtää kriisissä olevaa ihmistä. Tärkeäksi koetulta yhteisöltä odotetaan ymmärrystä ja tukea vaikeassa tilanteessa. Voisiko ajatella niin, että poiskääntyminen johtuukin siitä, että uskonnollinen yhteisö on kehittymätön käsittelemään erilaisia näkemyksiä, elämäntilanteita ja epäilyksiä? Fowlerin (1981, 16 - 19) mukaan uskon kehityksen vaiheet ovat nähtävissä myös uskonnollisen yhteisön kehityksessä. Konjuktiivisen uskon vaiheessa olevalla yhteisöllä olisi vasta kyky aitoon dialogiin ja avoimuuteen. Konjuktiivisen uskon vaiheessa oleva yhteisö pystyisi näkemään oman näkemyksensä rajallisuuden eikä omaa näkemystä tarvitsisi defensiivisesti puolustaa ja eikä erilaisia ajatuksia koettaisi uhkaavina. (Fowler 1981, 185 -186.) Mielenkiintoista olisi-kin tutkimuksella selvittää, miten yhteisöt hahmottavat ja merkityksellistävät jäsentensä poiskääntymistä ja siihen johtavia syitä ja tapahtumia.

Uskonnollisesta yhteisöstä poiskääntyminen hahmottuu tässä tutkimuksessa prosessimaisena (luku 6). Ensimmäisessä vaiheessa uskosta siirrytään epäilyyn. Toisessa vaiheessa epäily johtaa irtiottoon erilaisten irtiottostrategioiden kautta. Kolmannessa vaiheessa eletään irtioton seurausten kanssa ja neljännessä vaiheessa aletaan rakentaa yhteisön jättämisen jälkeistä uutta elämää. Hyvin samantapaiset vaiheet on löydetty Skonovdin prosessimallista, jonka Wright (1988, 150 - 151) esittelee artikkelissaan. Siinä ensimmäinen vaihe on nimetty kriisivaiheeksi, jossa ihminen alkaa esittää epäilyksiään yhteisön oppia ja elämäntapaa kohtaan. Kriisivaihe johtaa vääjäämättä oman uskonnollisuuden, elämäntavan ja maailmankuvan arviointiin. Ihminen alkaa käyttäytymisellään tuoda esille epäilyään, kuten tapahtui tämän tutkimuksen valossa toisessa vaiheessa. Epäily ja siitä seuraava käyttäytymisen muutos näyttäytyy tämän tutkimuksen valossa tapana kerätä rohkeutta tehdä selkeä pesäero yhteisöön,

sen opetukseen ja elämäntapaan. Epäily saa irtaantujan pohtimaan, miten toteuttaa lopullinen irtiotto yhteisöstä. Wright (1988, 150) puhuu tyytymättömyys-vaiheesta, jossa yhteisön emotionaalinen valta-asema suhteessa jäsenen rikkoontuu ja syntyy selkeä päätös lähteä yhteisöstä. Tässä tutkimuksessa päätös lähteä pois tuotiin esille kuudella erilaisella tavalla. Tavat olivat jättäytyminen pois yhteisön kokoontumisista, kielletyn tekeminen, maantieteellinen etääntyminen, älyllinen irrottautuminen, suora eroilmoitus ja keskusteleva irtaantuminen.

Hengellistä väkivaltaa uskonnollisissa yhteisöissä pro gradu -tutkielmassaan tutkinut Aila Ruoho (2010, 106 - 107) esittää, että poiskääntyminen on välttämättömyys, jotta yksilö voi selvitä ristiriitatilanteesta ja epäilyksistä. Ennen poiskääntymistä ihminen yrittää tehdä kaikkensa löytääkseen ratkaisun ristiriitatilanteelle yhteisön sisällä. Näin tapahtui tässä tutkimuksessa erityisesti älyllisen irrottautumisstrategian ja keskustelevan strategian valinneille. He yrittivät voittaa epäilyksensä pohtimalla syvällisesti uskonsa rakennetta ja merkitystä. Keskusteleavassa irtaantumisessa pyrittiin viimeiseen asti löytämään ratkaisu yhteisössä ilmenneisiin erimielisyyksiin. Toisaalta suora eroilmoitus oli tapa välttää epäilystä herättävien asioiden ruotiminen yhteisön sisällä.

Lähtöpäätöstä seuraa kognitiivisen muutoksen vaihe. Irttaantuja elää ikään kuin kahden maailman välissä (Rothbaum 1988). Tässä tutkimuksessa elämä kahden maailman välillä tuli esille yhteisön ja lähiympäristön suhtautumisessa lähtöpäätökseen. Monelle juuri irtaantumisesta kertomille muille oli se kaikkein vaikein vaihe lähtöprosessissa. Syynä tähän oli se, että lähtijä tiesi jo etukäteen, että lähtöpäätöstä yrittään kumota yhteisön ja lähipiirin taholta. Lähipiirin tuomitseva suhtautuminen johti siihen, että lähtijä alkoi uudestaan pohtia päätöksensä oikeellisuutta ja vaikutusta elämäänsä. Juuri näissä pohdinnoissa elämä kahden maailman välissä tulee hyvin esille. Lähtijä ikään kuin on vielä pohdinnoissaan kiinni lähtöyhteisön opissa ja elämäntavassa ja pelkää lähdön seurauksia juuri yhteisön opin pohjalta. Lähtöpäätös ei näyttäydykään huojentavana, uskonnollista ahdistusta helpottavana, vaan pikemminkin päinvastoin. (vrt. Rothbaum 1988, 213 - 214.) Lähtijä voi vielä palata tai suunnitella paluuta takaisin jätettyyn yhteisöön. Toisaalta yhteisön jäsenet alkavat tehdä selkeää pesäeroa lähteneeseen välttelemällä tai eristämällä lähteneen aiemmista sosiaalisista suhteista. Ja toisaalta yhteisöstä lähtenyt järjestää sosiaaliset suhteensa uudestaan, joskus jopa todella rankasti, jos lähtöpäätöksen seurauksena on jopa avioero.

Viimeisenä vaiheena irtaantumisessa on uuden yhteisöstä riippumattoman elämän rakentaminen (vrt. Wright 1988, 151; Jakobs 1989, 129). Uuden elämän rakentamisessa koettiin tärkeänä uuden sosiaalisen verkoston rakentaminen yhteisön ulkopuolella, vertaistuen ja tuen etsiminen sekä uskonnollisen ajattelun eheytyminen. Sosiaalisen verkoston rakentaminen saattaa merkitä muuttamista toiselle paikkakunnalle, jotta aikaisempi yhteisö ei olisi jatkuvasti muistuttamasta menneestä. Toisaalta uusille suhteille asetetaan selkeästi suurempia odotuksia; uudestaan ei haluta joutua tilanteeseen, jossa luottamus ihmisiin särkyisi. Monet myös kokivat olevansa hyvin varautuneita ihmisten suhteen ja siksi uusien suhteiden luominen ei ole kovin helppoa.

Vertaistuki ja tuen saaminen muilta koetaan merkityksellisenä toipumisen kannalta. Ongelmallista monelle on kuitenkin löytää tahoja, joiden kanssa omista kokemuksista olisi mahdollista keskustella. Samaa kokeneiden kanssa oli keskusteltu ennen kaikkea internetin vertaistukisivuilta. Sieltä saatiin myös vertailukohtaa uuden identiteetin rakentamiseen. Jotenkin tämän tutkimuksen pohjalta kuitenkin hahmottuu tilanne, jossa virallisilta auttajatahoilta voi olla vaikea löytää tukea ja apua poiskääntymiskriisiin. Monet kuitenkin pitivät sitä tärkeänä toipumisen kannalta. Jatkotutkimuksen paikka voisikin olla tutkia psykologian ja sielunhoidon ammattilaisten valmiudet ja mahdollisuudet kohdata uskonnollisessa kriisissä olevaa ihmistä, jonka taustalla voi olla monenlaisia elämänkriisejä ja traumaattisiakin kokemuksia.

Uuden elämän rakentumiseen liittyy myös uskonnollisen ajattelun eheytyminen ja tasaantuminen alun kuohunnan jälkeen. Poiskääntyjä löytää vähitellen jonkinlaisen mielenrauhan suhteessa lähtöyhteisön oppiin tai uskonnolliseen selitykseen yleensäkin. Osa löysi poiskääntymisen myötä itselle paremmin sopivan uskonnollisen näkemyksen, osa rakensi uskonnollisen identiteettinsä epäilylle tai uskonnollisen selityksen lopulliselle hylkäämiselle. Eron jälkeinen aika oli kuitenkin monelle uskonnollisen ja henkisen etsinnän aikaa. Streibin ym. (2009, 223) mukaan poiskääntymiskertomuksen lopputuloksena voi olla uuden uskonnollisen viitekehyksen löytäminen ja uuden uskonnollisen yhteisön löytäminen. Toisaalta poiskääntymisen voi johtaa maallistumiseen ja uskonnon hylkäämiseen kokonaan. Poiskääntymisen voi tuottaa myös ikuisia etsijöitä, joilla lähtöä seuraa jonkinlainen sarja kääntymisiä ja henkistä etsintää. Nykyhetken valossa moni koki irtaantumiskokemuksen jopa vahvistaneen omaa uskonnollisuutta, mutta toisaalta moni oli kokemuksen myötä tullut hyvin va-

rovableksi uskoon ja uskonnollisuuteen liittyvien asioiden suhteen. Uskomisen vapaus koettiin erityisen tärkeäksi ja irtaantumiskokemus oli laajentanut monen maailmankuvaa ja tietämystä uskonnoista.

Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumiskokemusta kuvailtiin nykyhetken valossa pääasiassa rankkana, mutta vaikutukseltaan positiivisena kokemuksena. Toisaalta kokemus oli sellainen kokemus, jota ei haluttu kenenkään muun joutuvan kokemaan. Nykyhetkeä verrattiin kertomuksissa ennen kaikkea yhteisössä vietettyyn aikaan: rankan kokemuksen positiivisuus nousi esiin vertailussa siihen, millaista elämä olisi nyt, jos oltaisiinkin mukana yhteisön toiminnassa. Kokemus oli se, että elämä ei olisi nyt sellaista kuin se on, jos irtaantumiskokemusta ei olisi käyty läpi. Meredith McGuire (1981, 65 - 66) puhuu jonkinlaisesta konversioretoriikasta, jolla hän tarkoittaa tapoja tulkita kääntymistä. Yksi tapa on niin sanottu valinnan retoriikka, jossa muutosta kuvataan tuskallisen henkilökohtaisen valinnan tuloksena. Kääntyminen näyttäytyy tällöin persoonallisuuden muutoksena, jossa aiempi elämä nähdään toivotonmana ja nykyinen kääntymisen jälkeinen aika onnellisena. Ehkä tällainen tulkintatapa palvelee kokemuksesta toipumista; monella kirjoittajalla oli tässä tutkimuksessa tarve ymmärtää kokemuksen merkityksellisyys tapahtuneen ymmärtämisen kautta. Tasapaino elämässä löytyi, kun tapahtuneen pystyi selittämään itselleen parhain päin.

Keskeinen kokemus poiskääntymisen arvioinnissa nykyhetken näkökulmasta oli, että nyt poiskääntyneet kokivat olevansa oman elämänsä herroja. Aikaisemmin yhteisö ja sen opetus olivat hallinneet heidän elämäänsä ja ajatteluaan. Yhteisön opetuksesta ja elämäntavasta riippumattoman elämän rakentaminen ei ollut helppoa, vaan yhä edelleen kääntyjät joutuivat pohtimaan ratkaisujaan uudessa valossa. Rothbaum (1988, 205 - 206) huomauttaa, että uuden ryhmästä riippumattoman yksilöidentiteetin rakentaminen koetaan sekä vapauttavana että vaativana. Tuomaala (2001, 107 - 105) on sitä mieltä, että irtautuja joutuu muuttamaan tapaansa hahmottaa todellisuutta, jotta uuden identiteetin aineksien omaksuminen ulkopuolisesta maailmasta on mahdollista. Irtautuja tavallaan joutuu uudestaan ja uudestaan pohtimaan toisin toimimisen mahdollisuutta. Tämän tutkimuksen valossa poiskääntyjillä on kuitenkin luottamus siihen, että nyt elämä kantaa, vaikka uskonnollisesta yhteisössä vietetty aika ja irtaantumiskokemus jättävätkin elinikäiset arvet. Aineiston pohjalta hahmottuikin kuva ihmisistä, jotka ovat kääntäneet vaikean kokemuksen voimavaraksi elämässään.

8.2 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysiä ja luotettavuuden arviointia ei voi erottaa toisistaan, vaan tutkija joutuu jatkuvasti tutkimusprosessin aikana pohtimaan ratkaisujaan ja ottamaan kantaa työnsä luotettavuuteen. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiivinen vaikutus tutkimukseen; tutkija on tutkimuksen keskeinen tutkimusväline. (Eskola & Suoranta 1996, 164 - 165.) Luotettavuuden takaajaksi nouseekin tutkija itse ja hänen rehellisyytensä (Vilka 2005, 158).

Perttula (1995, 102 - 104) hahmottaa kokemuksen tutkimukselle yhdeksän luotettavuuden kriteeriä. Ne ovat tutkimusprosessin johdonmukaisuus, tutkimusprosessin kuvaus ja perustelu, tutkimusprosessin aineistolähtöisyys, tutkimusprosessin kontekstisidonnaisuus, tiedon laatu ja yleistettävyyys, metodien yhdistäminen, tutkijayhteistyö, tutkijan subjektiivisuus ja tutkijan vastuullisuus. Virtanen (2006, 201) kuitenkin huomauttaa, etteivät kaikki luotettavuuskriteerit ole sovellettavissa kaikkeen laadulliseen tutkimukseen. Seuraavaksi kuitenkin pyrin arvioimaan oman tutkimukseni luotettavuutta noiden Perttulan listaamien kriteerien valossa.

Tutkimusprosessin johdonmukaisuus tarkoittaa sitä, että tutkittavan ilmiön, tutkimuksen hankintatavan, teoreettisen lähestymistavan, analyysimenetelmän ja tutkimuksen raportointitavan välillä pitää olla looginen yhteys (Virtanen 2006, 202). Ymmärtäisin tämän oman tutkimukseni kohdalla tarkoittavan sitä, että tutkimusraportissani olen pyrkinyt tuomaan mahdollisimman hyvin esille tutkijan tieni. Tutkimusraportti rakentuu niin, että ensin kuvaan esiymmärrystäni tutkittavasta ilmiöstä (luvut 2 ja 3). Esiymmärrykseni ja teoreettinen viitekehys ohjasivat minut kiinnostumaan uskonnollisesta yhteisöstä poiskääntymiseen liittyvistä kokemuksista. Kokemuksen ottaminen tutkimuskohteeksi ohjasivat aineiston hankintatapaa, jossa päädyin käyttämään narratiivista aineistoa, koska ajattelin kertomusten kautta pääseväni irtaantuneiden kokeneiden kokemusten sisään, koska tarinoiden avulla ihmiset jäsensivät ja ilmaisevat kokemuksiaan itselleen ja muille. Analyysimenetelmäksi valikoitui sisällönanalyysi, koska olen kiinnostunut ennen kaikkea poiskääntymiskokemuksiin liittyvistä merkityksistä ja piirteistä, jotka olen pyrkinyt mahdollisimman hyvin tuomaan esille tutkimuksen tuloslukuissa 5, 6 ja 7. Tulosluvut olen pyrkinyt rakentamaan niin, että päättelyäni ja tulkintaani pystyy seuraamaan. Tuloslukujen rakenne tekee näkyväksi Perttulan toisen kriteerin, jonka mukaan tutkimusprosessi pitää ku-

vata ja perustella mahdollisimman hyvin. Tutkimusaineiston analyysiä olen avannut myös luvussa 4.3.

Kolmas kriteeri kokemuksen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa on tutkimusprosessin aineistolähtöisyys. Kokemuksen tutkimus nojaa ensisijaisesti aineistoon ja siksi tutkijan pitää olla erityisen tietoinen aineiston tulkintaa ohjaavista ennakkotiedoista. Kun aineistosta pyritään etsimään johonkin ilmiöön liittyviä merkityksiä tai kokemuksia, pitäisi pyrkiä olemaan riippumaton teoriasta ja nojautua kuvauksessa ennen kaikkea aineistoon. (Moilanen & Räihä 2001, 49.) Tässä tutkimuksessa teoreettinen viitekehys oli olemassa ennen aineiston analyysiä ja tulkintaa, joten siinä mielessä en päässyt aloittamaan täysin ”puhtaalta pöydältä”. Pyrkimyksenä on kuitenkin ollut käsitellä aineistoa kirjoittajien aitona, omakohtaisena kokemuksena poiskääntymisestä ja irrottautua analyysivaiheessa aiemmista tulkinnoista ja näkemyksistä. Siksi teoreettista viitekehystä ja teoriaa tuodaan tulosten tarkasteluun enemmän vasta pohdintaosiossa.

Aineistolähtöisyys on mielestäni lähellä vaatimusta tutkijan subjektiivisuudesta ja vastuullisuudesta. Kokemuksen tutkija on aina tutkimuksensa subjekti ja siksi tutkimusraportissa pitää näkyä, miten tutkija on analysoinut ja tulkinnut aiheita tutkimuksen eri vaiheissa (Virtanen 2006, 203). Toisaalta Sääntti (2004, 183) mainitsee, että elämäntarinan tutkijan pitää olla aina tietoinen kertomuksen syntyhistoriasta ja tarinoiden tuottamisen ehdoista; viime kädessä tutkija luo tulkinnoillaan vain yhden subjektiivisen tarinan lisää. Kääntymisen tutkimuksessa on huomattu, että tutkittavat saattavat valikoitua tutkijan mielenkiinnosta riippuen. Tutkimukseen tahtoo tulla mukaan dramaattisimmat tarinat ja tarve kirjoittaa on henkilöillä, joilla kokemus on ollut vaikea. Silloin niin sanotut helpot irtaantumiset voivat jäädä huomioimatta. Jäseniä lähtee kuitenkin uskonnollisista yhteisöistä myös ilman dramatiikka. (Timonen 2007, 22.)

Tutkijan on aina tunnettava myös eettinen vastuunsa tutkittaville; erityisen tärkeää on henkilökohtaisessa kokemuksissa tutkittavassa arassa aiheessa pohtia sitä, kuinka suojata tutkittavien yksityisyyttä. Uusi tarina ei saa missään tapauksessa vaikeuttaa kenenkään tutkittavan elämää. Tässä tutkimuksessa yksityisyyden suojaamiseen on pyritty niin, että aineistoviittauksissa ei tuoda suoraan esille kirjoittajan lähtöyhte-

söä, sukupuolta tai ikää. Myös aineistoviittauksissa on jätetty pois sellaiset kohdat, joissa kirjoittajan voisi mahdollisesti tunnistaa.

Kontekstisidonnaisuus tarkoittaa sitä, että ihmisten kokemukset ovat tulkittavissa vain koetun maailman kontekstissa. Tämä vaatii yksilökohtaisuuden huomioimista tutkimusprosessissa mahdollisimman pitkään. (Virtanen 2006, 202.) Tässä tutkimuksessa tämä voisi tarkoittaa sitä, että tulkinnassa pitäisi ainakin jossakin määrin huomioida se uskonnollinen yhteisö, josta irtaantuja on lähtenyt. Irtaantumiskokemus on esiymmärryksen mukaan ainakin jossakin määrin sidoksissa lähtöyhteisön maailmankuvaan ja toimintatapaan. Toisaalta tässä tutkimuksessa on ennen kaikkea kysymys yksilön kokemuksesta, eikä tulkinnassa ja selittämisessä voi yksinomaan osoitella lähtöyhteisöä selittävänä tekijänä. Jokainen kuitenkin kokee samassakin kontekstissa asiat omakohtaisesti ja ainutlaatuisesti.

Laadullisessa tutkimuksessa ei sinänsä ole tavoitteena totuuden löytäminen tutkittavasta aiheesta, vaan enemmänkin tavoitteena on luoda malleja tai kuvauksia tutkittavasta. Tavoitteena voi olla vanhojen ajatusmallien kyseenalaistaminen tai ilmiön tekeminen paremmin ymmärrettäväksi. (Vilka 2005, 126.) Kokemuksen tutkimuksessa olennaista on nostaa esiin tutkittavien ääni: heidän tunteensa ja kokemuksensa. Tarinat ovat ennen kaikkea kertojan yksilöllisen merkityksen ilmauksia. Narratiivisen tutkimuksen voima on sen todentuntuisuudessa; uskottavuuden kriteeri ei sinänsä ole perustelut ja väitelauseet, vaan kyky vakuuttaa lukija ja saada hänet eläytymään tarinaan. (Syrjälä 2001, 203, 214.) Vaikka tutkimus huomioikin yksilökohtaisuuden, on ihmisten kokemuksista löydettävissä samankaltaisuuksia (Virtanen 2006, 202). Kokemuksen tutkijan on pyrittävä kuvaamaan sekä ainutlaatuisuutta, mutta myös samankaltaisuutta. Olen pyrkinyt siihen, ettei aineiston pelkistämisessä ja ryhmitteilyssä mitään yksilölle merkityksellistä asiaa ole jätetty huomioimatta, vaan mahdollisimman monenlaiset kokemukset ovat päässeet esille. Samalla olen kuitenkin pyrkinyt siihen, että saisin esille jonkinlaisen poiskääntymisen juonen. Viime kädessä kuitenkin lukija ratkaisee, kuinka todentuntuinen esittämäni uusi tarina on.

Tämän tutkimuksen luotettavuutta olisi ehkä voinut parantaa metodien yhdistämisellä ja tutkijayhteistyöllä. Mielenkiintoisena ajatuksena törmäsin ehdotukseen, että tutkimuksen luotettavuutta voisi lisätä ottamalla tutkittavat mukaan tulkintojen luotettavuuden arviointiin. Sääntti (2004, 192) mainitsee, että kokemuksen tutkimuksen

koetinkivi on se, että tutkijan aineistosta poimimat merkitykset ja niistä tehdyt tulkinnot olisivat sellaisia, että myös tarinan kirjoittajat voisivat ne hyväksyä. Eskola ja Suoranta (1996, 41) mainitsevat kuitenkin, että kaikenlainen triangulaation hyödyntäminen luotettavuuden lisääjänä voi olla kallis ja aikaa vievä tapa tehdä tutkimusta. Siten sen käyttö gradutasoisessa työssä ei tunnu mielekkäältä.

Tutkimusta voi pitää onnistuneena, jos se auttaa näkemään ilmiön aikaisempaa selkeämmin ja monipuolisemmin. Kun kokonaiskuva ilmiöstä on saatu tutkimustulosten valossa valmiiksi, saatuja tuloksia voi tarkastella suhteessa aiempiin tutkimuksiin, käsitteellistämällä tuloksia pidemmälle tai erilaisten teoreettisten mallien valossa. (Laine 2001, 42.) Tällainen aiempiin tutkimuksiin peilaaminen on yksi tapa parantaa laadullisen tutkimuksen luotettavuutta. Tulkintaa ja johtopäätöksiä tehdessä on hyvä käydä dialogia aikaisempien tutkimusten valossa. Pyrkimyksenä on nousta aineiston tasolta teorian tasolle. (Moilanen & Räihä 2001, 59 - 61.) Tämä yksittäisistä tulkinnoista teorian tasolle nousu tapahtuu minun tutkimuksessani pohdintaosiossa. Olen pyrkinyt siinä peilaamaan havaintojani aikaisempiin tutkimuksiin ja teorioihin. Suomalaisessa kontekstissa poiskääntymistä kokonaisilmiönä ei juurikaan ole tutkittu, vaan tutkimus on ollut lähinnä yksittäisiä tapaustutkimuksia tai yksittäisestä yhteisöstä poiskääntymiseen liittyvää tutkimusta. Tämän tutkimuksen tärkein anti onkin toisaalta yksittäisen kääntymiskokemuksen parempi ymmärtäminen yksilön kokemuksen näkökulmasta, toisaalta poiskääntymistapahtuman parempi ymmärtäminen suomalaisessa uskonnollisessa kontekstissa.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

LÄHTEET

24 sähköpostikirjettä, tekijän hallussa.

KIRJALLISUUS

Argyle, Michael

2000 Psychology and Religion: an Introduction. London And New York: Routledge.

Austin-Broos, Diane

2003 The Anthropology of Conversion: An introduction. Teoksessa Buckser, Andrew & Glazier, Stephen (toim.) The Anthropology of Religious Conversion. New York: Rowman & Littlefield Publisher, 1 – 12.

Batson, Daniel & Ventis, Larry.

1982 The Religious Experience: a Social psychological perspectives. New York: Oxford University Press.

Berger, Peter & Luckmann, Thomas.

1995 Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Helsinki: Kirjapaino Oy Like.

Bradley, R.E. Wright, Giovanelli, Gina, Dolan, Emily & Edwards, Mark Ewan

2007 Explaining deconversion from Cristianity; Evidence from on-line Narratives

www.aineisto:www://allacademic.com/meta/p242813_index.html>

Bromley, David. G.

1988 Religious Disaffiliation: A Neglected Social Process. Teoksessa Bromley, David, G. (ed.) Falling From the Faith. Causes and Consequenses f Religious Apostacy. Newbury Park: Sage, 9 – 25.

Ebaugh, Helen R.F

1988 Becoming an Ex: The Process of Role exit. Chicago: University og Chigaco Press.

Ebaugh, Helen R.F

- 1988a Leaving Catholic Convents: Toward a Theory of Disengagement. Teoksessa Bromley, David R. (toim.) *Falling From the Faith. Causes and Consequences of Religious Apostasy*. Newbury Park: Sage, 100 – 121.

Emmons, Robert

- 2005 Emotion and Religion. Teoksessa Paloutzian, Raymond F. & Park, C. (toim.) *Handbook of Psychology of Religion and Spirituality*. New York: The Guildford Press, 235 – 252.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha

- 1996 Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja C 13. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Fowler, James W.

- 1981 Stages of Faith. *The Psychology of Human Development and Quest for Meaning*. San Francisco.

Heikkinen, Hannu

- 2001 Narratiivinen tutkimus –todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: Gummerus, 116 – 132.

Hiltunen, Aino-Maija

- 2000 Konversio, kertomus, nainen –kääntymisen ja sukupuolen kohtaamisia. Teoksessa Hovi, Tuija; Nenola, Aili; Sakaranaho, Tuula & Vuola, Elina (toim.) *Uskonto ja sukupuoli*. Helsinki: Yliopistopaino, 134 – 145.

Hovi, Tuija

- 2007 Usko ja kerronta. Arkitodellisuuden narratiivinen rakentuminen uskonliikkeessä. Turun yliopiston julkaisuja c 254. Turku: Turun yliopist

Jakobs, Janet

- 1989 *Divine Disenchantment. Deconverting from new Religions*. Bloomington: Indiana University Press.

James, William

- 1981 *Uskonnollinen kokemus*. Hämeenlinna: Arvi. A. Karisto Oy.

Kaukonen, Elina

- 2008 Kääntyminen ja poiskääntyminen: tapaustutkimus Hare Krishna – liikkeeseen liittymisestä ja siitä eromisesta. Uskontotieteen pro gradu – tutkielma. Turku: Turun yliopisto.

Laakso, Hanna

- 2001 Yhteisön turvallisista kahleista vaikeaan vapauteen: tutkimus uskonnollisesta yhteisöstä irtautumisesta. Sosiologian pro gradu –tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Laakso-Tirronen, Tarja

- 1990 Uskonnollisesta yhteisöstä irtautuminen: seitsemän kuvausta irtaantumiskriisistä ja kriisiprosessin analyysi. Uskontotieteen pro gradu – tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Laine, Timo

- 2001 Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma, Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: Gummerus, 26-43.

Lehto, Vesa-Petri

- 2000 Uskonnollisesta yhteisöstä eroaminen uskontotieteellisenä ongelmana: tutkimus ex-mormonien eroamiskertomuksista. Uskontotieteen pro gradu –tutkielma. Turku: Turun yliopisto.

Lofland, John & Skonovd, Norman

- 1981 Conversion motifs. Lehdessä Journal for the Scientific study of religion 20 (4), 373 – 385.

McGuire, Meredith B.

- 1981 Religion: The Social Context. Belmont: Wadsworth Publishing Co.

Metsämuuronen, Jari

- 2006 Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa Metsämuuronen, Jari (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus, 79-147.

Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka

- 2001 Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II –näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: Gummerus, 44-67.

Niemelä, Kati

- 2006 Vieraantunut vai pettynyt? Kirkosta eroamisen syyt Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 95. Jyväskylä: Gummerus.

Oikarinen, Lauri

- 1993 Ihmisen uskon kehitys. James W. Fowlerin teorian konsistenssin analyysi. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 184. Jyväskylä: Gummerus.

Oksanen, Antti.

- 1994 Religious Conversion. A Meta-analytical Study. Lund: Lund University Press.

Paloutzian Raymond, F.

- 2005 Religious Conversion and Spiritual Transformation. A meaning System Analysis. Teoksessa Paloutzian, Raymond F. & Park, C. (toim.) Handbook of Psychology of Religion and Spirituality. New York: The Guildford Press.

Perttula, Juha

- 1995 Kokemus psykologisena tutkimuskohteena: johdatus fenomenologiseen psykologiaan. Tampere: Suomen fenomenologinen instituutti.

Perttula, Juha

- 2005 Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tie-teenteoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) Kokemuksen tutkimus: Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Tartu: Guttenberg As, 115 - 162

Pyysiäinen, Ilkka.

- 2005 Religious Conversion and Modes of Religiosity. Teoksessa Whitehouse, Harvey & McCavley, Robert. Mind And Religion. Psychology and Cognitive Foundation of Religiosity, 149 – 166.

Rambo, Lewis

- 1993 Understanding Religious Conversion. New Haven: Yale University Press.

Robbins, Thomas

- 1988 Cults, Converts & Charisma. London: Sage.

Rothbaum, Susan

- 1988 Between Two Worlds: Issues of Separation and Identity after Leaving a Religious Community. Teoksessa Bromley, David (toim.) Falling from the Faith. Newbury Park: Sage.

Ruoho, Aila

- 2010 Päästä meidät pelosta. Hengellinen väkivalta uskonnollisissa yhteisöissä. Käytännöllisen teologian pro gradu –tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Sjöblom, Tom

- 2008 Narratiivit ja narratiivisuus. Teoksessa Ketola, K; Pyysiäinen, Ilkka & Sjöblom, Tom (toim.) Uskonto ja ihmismieli. Johdatus kognitiiviseen uskontotieteeseen. Helsinki: Yliopistopaino, 62 – 77.

Streib, Heinz & Keller, Barbara

- 2003 The Variety of Deconversion Experiences: Contours of a concept on Respect to Empirical Research. [www.aineisto:
http://isertnetwork.com/hs/pdfs/streib_keller_Variety_of_Deconversion_s.pdf](http://isertnetwork.com/hs/pdfs/streib_keller_Variety_of_Deconversion_s.pdf)

Streib, Heinz; Hood, Ralph W (jr); Keller, Barbara; Csöff, Rosina-Martha & Silver, Christopher F.

- 2009 Deconversion. Qualitative and Quantative Results from Cross-Cultura Research in Germany and the United States of America. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Syrjälä, Leena

- 2001 Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittevalla tutkijalle. Jyväskylä: Gummerus, 203-217.

Syrjänen, Seppo

- 1984 In Search of Meaning and Identity. Conversion to Christianity in Pakistan Muslim Culture. Vammala: Vammalan kirjapaino.

Syrjänen, Seppo

- 1993 Ihmisen kriisi ja kääntymisen ongelma. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Säntti, Janne

- 2004 Elämäntarinoiden tuottaminen ja tulkitseminen. Teoksessa Kansanen, P. & Uusikylä, K. (toim.) Opetuksen tutkimisen monet menetelmät. Jyväskylä: Bookwell Oy, 179 – 2000.

Timonen, Jukka

- 2004 Todellisuudesta toiseen. Uskonnollisesta yhteisöstä irtautuminen. Suomen kielen ja kulttuurintutkimuksen pro gradu –tutkielma. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Timonen, Jukka

- 2007 Todellisuudesta toiseen. Identiteetin rakentuminen uskonnollisesta yhteisöstä irtautuneiden elämäntutkimuksissa. Suomen kielen ja kulttuurintutkimuksen lisensiaattityö. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Tuomaala, Ellen.

- 2001 Yhteisön rajamailla. Vanhoillislestadiolaisuudesta irtautumisen kerrontaa. Sosiologian pro gradu –tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli

- 2002 Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vilkka, Hanna

- 2005 Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi

Virtanen, Juha

- 2006 Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana. Teoksessa Metsämuuronen, Jari (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus, 149-213.

Wright, Stuart

- 1987 Leaving Cults: The Dynamics of Defection. Washington D.C.: Society for Scientific Study of Religion.

Wright, Stuart

- 1988 Leaving New Religious Movements: Issues, Theory and Research. Teoksessa Bromley, David (toim.) Falling from the Faith. Causes and Consequences. Newbury Park: Sage, 143 – 165.

Väyrynen, Leo

- 1975 Uskonnollinen kääntyminen. Teoksessa Pentikäinen, Juha (toim.) Uskonnollinen liike. Suomalaisia tapaustutkimuksia. Pieksämäki: Sisälähetysseura Raamattutalon kirjapaino, 169 – 199.

LIITE

TUTKIMUSPYYNTÖ

Teen pro gradu –tutkielmaa uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisen merkityksestä ja vaikutuksesta yksilön elämässä. Työni valmistuu Itä-Suomen yliopiston läntisen teologian osastolla ja sitä ohjaa professori Antti Räsänen.

Oletko irtaantunut jonkin uskonnollisen yhteisön jäsenyydestä ja haluaisitko kertoamalla kokemuksesi auttaa muita samassa tilanteessa olevia ymmärtämään tapahtunutta ja siihen liittyviä tuntemuksia? Irtautumiskokemuksesi voi olla vielä tuore ja kipeitäkin tunteita herättävä, mutta myös jo eletty ja käsitelty elämäkokemus, johon olet jo saanut välimatkaa. Tutkimuksen aihe on arka ja henkilökohtainen, joten siitä voi olla vaikea kirjoittaa. Kuitenkin tutkielmani valmistumisen kannalta jokainen kokemus ja kirjoitus ovat todella arvokkaita.

Kerro kokemuksestasi vapaamuotoisella kirjoituksella. Kirjoituksessasi on hyvä käsitellä seuraavia asioita: syyt irtautumiseen yhteisöstä, irtautumiseen liittyvät tapahtumat ja vaiheet sekä irtautumiseen liittyvät kokemukset. Painota kirjoituksessasi sitä, mitä irtautuminen on merkinnyt ja vaikuttanut elämässäsi nykyhetken näkökulmasta; mitä ajattelet tapahtuneesta nyt. Taustatietona kerro ikäsi, sukupuolesi, yhteisössä viettämäsi aika ja halutessasi, mistä yhteisöstä olet irtaantunut.

Lähetä tarinasi minulle sähköpostilla 7.11.2010 mennessä. Tutkimusaineistoa tulen käsittelemään niin, ettei ketään voi tunnistaa tutkimusraportissa. Minun lisäkseni kukaan ei pysty yhdistämään sähköpostiosoitettasi ja tarinaasi toisiinsa. Voit siis lähettää tarinasi täysin luottamuksellisesti.

Sähköpostiosoitteeni on: helika@cc.joensuu.fi.

Kiitos jo etukäteen!

Ystävällisin terveisin,

Heli Karjalainen
teol.yo
Itä-Suomen yliopisto